

EGĀN

3-4

1957

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Pags.

<i>Adiskide Berri</i> : Berriketari, Aita P. Mujika'k esan digu.....	127
<i>B. Marshall</i> : Katolikoen krisi osasungarri bat	134
Z. A.: «Haurietis Aquas» enziklikari buruz.....	138
<i>J. Basurko, Aita F. Etxeberria</i> : Olerkiak	142
<i>Charles Beaudelaire</i> : «Les fleurs du mal» (1857).....	148
<i>A. Yrigaray</i> : Euskal literaturaren bi'duma laburra, V.....	153
<i>M. L.</i> : Romanikoa Gipuzkoa'n.....	156
<i>J. A. Zunuzegi</i> : Itxasoan...I.....	162
<i>I. L. Alvarez</i> («Txillardegi»): Unamuno eragille.....	170
P. M. Urruzuno.....	178
<i>Etxaide'tar Jon</i> : Leizarraga.....	183
<i>Ayalde</i> : Picasso	187
<i>Zeleta</i> : Gaztetako oroipenak.....	189
<i>Itarka</i> : Bizitza-Zatiak	192
<i>J. Pagogaña</i> : Antoine d'Abbadie d'Arrast	196
<i>Goiria, E. Urruzola, Ibalan</i> : Munduz-Mundu	199
<i>Apat-Etxabarne</i> : Naas-Maas	206
A. A.: Jan-Edanak.....	210
<i>Maite</i> : Emakumeak	213
<i>Ansola'tar G., L. Mitxelena</i> : Zinema	216
Adabakiak	220
Liburuak.....	225
<i>A. Zubikarai</i> : Seaska inguruan ...	242

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena.

EGAN

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Gulpúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. X

Mayo-Agosto 1957

Berriketan

Aita Plazido Mujika'k esan digu:

Nork eztaki gure artean Jesus'en Lagundiko Aita Plazido Mujika'ren berri? Nork eztu, batez ere, esku-artean aspaldidanik darabilen lan gogorraren aditzerik? Beragana jo dugu, bada, jakin-naiean eta eskua betean eman dizkigu eskatzen genizkion argitasunak. Orrialde auetara itzez-itz aldatzea besterik eztugu egin.

—Bein ta berriro entzun ditugu antolatzen ari zeran erdal-euskal-iztegi orren berriak eta asko gera orrexen zai gaudenok. Esango al zeniguke zertan diran lanak?

—Bai! Alaxe da, ta norbaitek edo norbaitzuk zabalkunde ederra egin didate, nere iztegi orri buruz au ta ori ta bestea esanaz. Oraindik, ordea, amaigabeko iztegi au ain aguro ezagut-arazi bearrik etzegon. Zabalkunde orregatik, nere lan au bukatua ta agertzeko prest dagola, ta argitaratu dala ere uste izan dute askok. Amerika'tik beintzat lengo udaran ale batzuk eskatu zizkidaten.

Ona, itz gutxitan, zertan dagon nere iztegia. Irakurri-ala, esaera txanbeliñak eta itz ezezagunak kuadernoetan biltzeko oitura izan det aspaldidanik. Ortan asi nintzala badira 33 urte, Oraintsu arte, ordea, orain amabi urte arte, enun izan iztegi bat egiteko asmorik, itz eta esaera polit aiek buruz obeto ikastekoa baizik. Ori dala-ta, itz eta esaera polit aiek nun entzun edo irakurri nitun enun ipintzen kuadernoetan. Itz edo esaera bakoitza, ikasi arte, bein eta berriz idazten

nun... eta kito. Askotan gañera, buruz ikasi ondoren, autsi edo erre egiten nitun kuaderno aiek.

Orain amabi urte edo, jesulagun batzuk zirikatu ninduten, erdel-euskel-iztegi bat egin bear nula esan eta esanaz. Egia esan, enun nik orduan gogo aundirik lan ortarako, astirik enula ta olako aitzakiak emanaz... Alako batean, saio-antzean bezela, Aszetikari dagokion iztegia asi nun. *Perfección, obediencia, mortificación, contemplación*, e. a. euskeraz esateko batzutan bost eta sei itz asmatu ta aukeratu zirala ikustean, esan nun nik nere kolkorako: Onela oker goaz! Idea bate-rako sei itz berri nai ba'ditugu, ez degu bat bakarrik ere errian sar-tuko.

Bildu nun itz-mordo aundia ikusita, nere lagunak, berriz ere ta len baño areago, zirikatu ninduten, iztegi osoari ekiteko esanaz. Laguntza ere eskeñi zidaten jesulagun aiek, beraiek bilduta zeuzkaten itzak emanaz. Nere eginbear nagusiak ordea bestelakoak ziran-eta, nai ta nai ez, gaur artu ta biar utzi, arteka-marteka asi nintzan al nun txo-larte guzietan nere iztegi aundi ortarako gaiak biltzen. Ezer aurerratu gabeko tartea batzutan luzetxoak izan ziran, gañera: lau edo bost illabete iru aldiz, beste batean urte t'erdian enun ezertxo ere egin.

—Zenbat itzekoa izango da gutxi gora-bera?

—Gutxi gorabera ere, enuke esango zenbat itz diran, Txartelak irureun millatik gora dira (askoz gorago gañera), baño, jakiña, asko-tan itz berbera zortzi edo amar aldiz neukan bilduta txarteletan.

—Esango al zeniguke ea nola ari zeran iztegi ori moldatzen?

—Ara. Zitak laburtzearren, aztertu ditudan liburuei, bakoitzari zenbaki bat ematen diet. Adibidez: "vicios capitales—grifiña nagusi-ak 91, 1285." Lenengo 91 orrek ORIXE'ren Meza-liburua adierazten du, eta urrengo 1285 orrek orrialdea. Labur eta azkar idaztearren, oraingoz beintzat bide ori artu det. Arkitu-ala, itz guziak bildu ditut: ez ditut, ordea, guziak nere iztegian sartuko.

Txartelak pilla aundietan neuzkan eta, geroko lana erreztu naiean, abedeari jarraituaz zuzen ipiñi ondoren, paper aundietara aldatu nitun iru sailletan, ots, A'tik Z'raño iru sail dauzkat, guztira amar tomo lodi, ta orrialdetan berriz 15 millatik gora. Ez aztu, ordea! Eskuz aldatua dago ta, len esan bezela, itz asko zortzi ta amar aldiz agiri dira.

Zergatik ordea iru sail berezi? Lenengo saila osatu nunean, bes-terik gabe iztegia idatzi ta argitaratzeko asmoa izan nun. Gero, ordea, euskerazko beste liburu eder batzuk eskuratu zizkidaten, eta bigar-ren saila asi nun... eta geroago irugarrena era berean. Iru aldiz izan det, bada, bildu nitun itzekin iztegia osatzeko asmoa, ta nere asmo au lagun batzuei esan nielako-edo zabaldu zan nunbait len aitatu dizudan surmurra: alegia, nere iztegia egiña ta agertzeko prest neukala. Orain

da irugarren aldia ta oraingo ontan, Jauna lagun, nai ta nai ez bota bear det plazara nere morrosko au.

—Zein euskalki artu dezu oiñarritzat iztegirako?

—Euskalki guzietatik artzen ditut itzak, batez ere gipuzkeratik. Zeatzago esateko, gipuzkera osotua daukat begi-aurrean. Arazo ontan, gipuzkoar etziran askok ere gipuzkera osotu au aukeratu zuten gure literatura indarberritzeko. Iritzi ortaratzea bakarrik ere etzan gutxi, ta nere ustez beintzat zerbait geixeago ere lortu genun bide ortan. *Orain berriz atzera egin eta beste bide bati ekitea, etsaigu komeni.* Beti aurrera-atzeraka ibilli bear al degu, ba? Gure euskera maitearen egoera larria ikusiaz gero, nork usteko du ori? Euskeraren bitzta orain sendo ta tinkoa ba'litz, bide-aldatze orrek ez liguke ainbesteko bildurrik emango. Orain, ordea, daukagunari edo lortu degunari beintzat *eutsi egin bear diogu.* "To be or not to be, that is the question": Shakespeare'k esandako itz auk euskerari buruz ere artu ditzakegu. Azkenaldi ontan gure euskera gaixoari bizia zurrustaka dijoakio, nork uka ori?

—Zein idazle, gaurko edo denbora bateko, iruditzen zaizu gidaririk zuzenena itz-kontuan?

—Zalantzik gabe, gure ORIXE aundia da nere ustez idazlerik onena, lengo ta gaurko euskal-idazle guzien gain. Au ain argi ta garbi aitortzean, ordea, ez diet nik ORIXE'ren itz eta esaera guziei berdin txalo egiten. Eta euskal-soroan lanean ari geranok oraifarte baño geiago irakurri bear genituke idazle onen liburuak, ori baita, askoren eta nere ustez ere bai, gure idazle guzien artean txapeldun. Erri xearentzat eta euskeraz gutxi irakurri dutenentzat ere, zerbait errexago idatziko ba'lu, askoz obe nere irtiziz.

—Itz zaar erabilliak ere agertzen al dira zure iztegian, erderatikoak izan arren?

—Bai noski! Eztabaida ontan ez nuke ibilli nai ez ezkerretik ez eskubitik, erdian baizik. Baño, jakiña, kale batean dijoanak, ezker-eskubiko espaloiak utzita autoen erdiko bidea artzen ba'du ere, alde bateko edo besteko espaloira geiago edo gutxiago urreratu diteke. Ta itz-kontu ontan neri ere olako zerbait gertatuko zait noski, askoren ustez. Eskubikoak esango didate: "Ezkerrera geiegitxo urreratzen zera"; eta eskubi aldera jo dedala, esango didate ezkerrekoak. Beraz, ezker-eskubitik sortuko zaizkit maiseatzailleak. Ortan nago ta guziei atsegin izatea, nere ustez, ezin diteken gauza da.

—Zer deritzazu gaur garbi ta mordollo-zaleen artean piztu dan eztabaidaz?

—Askok ez uste arren, euskerak (aspalditik, gero!) itz asko artu ditu bere inguruko izkuntzetatik. Guziak zapuztu nai dituztenak oker dabilta nere ustez. Itz oietatik asko nai-ta-naiezkoak ditugu ta ezin ditzakegu zokoratu. Nai-ta-naiezkoak ez izan arren, erderatiko beste

itz batzuk ere erabiltzea komeni dan gauza izan diteke. Beste ikuntza guzietan gertatzen dan bezela, gure euskera garbitu ta txunkuntzeko eskubidea ez liguke inork ukatu bear; baña lan ori astiro egin bear da ta ez dana batean. Idazleak, gidari baitira, beti erriaren *aurretik* joan bear dute, baña ez urrutiegi. Urrutiegi aurreratzen ba'gera, erriak nazka artuko digu ta ez digu jarraituko. Ontaz, bada, nai-ta-naiezko ta komeni diran itzei ez diegu muzin egin bear.

Beste askotan gertatzen danez, ordea, premirik gabe erderazko itzak (esate baterako, bentania, kaballua ta oien antzeko mordollokeriak, erri batzutan erabilliak izan arren) erabiltzea etzait ondo iruditzen, ta olako itzak nik bazterrean utziko ditut. Jaunari eskerrak, ez degu olako itzen bearrak.

—Ez ote dute arrazoi piskaren bat erdal-itzak, teknika-gaietan batez ere, lasai xamar artu bear genituzkela pentsatzen dutenak?

—Teknika-gaietan erderazko itzei atea orainarte baño geiago zabaldu bear diegu, ta ori euskeraren onerako. Gai oietan, bukaera zerbait aldatuz, gairerakoan berdintsuak dira itz asko Europa'ko izkuntza landu ta aberatsenetan. Alemanez ere, ain aberatsa izanik, teknika-gaietan batez ere, millaka itz artu dituzte lateratik eta gerkeratik. Batzutan alare alemanezko itz jatorrak sortzen dituzte sail ontan ere. Guk ere olako zerbait, komeni zaigun neurrian, egin bear genuke.

Noiz artuko edo sortuko ditugu, ordea, itz berriak teknika-gaietan eta bestetan ere? Ona emen nere iritzia:

a) Euskerazko itz berria euskaldunak kanpoko itza baño errexago ulertzen dutenean. Adibidez, *alfitófago*, *antropófago*, *crófago*, *litófago*, *rizófago* e.a. esan bearrean, *garagar-jale*, *giza-jale*, *aragi-jale*, *erro-jale*, e.a. esango genuke; eta olatsu egin bear litzake nere iritziz beste itz askotan ere. Kaiku aundienak ere ulertu ditzake euskerazko itz oiek; kanpoko beste itz "dotore" oiek erabiltzean, ordea, zer dioten ere ez dakite geienak.

b) Erri xeak itz berria zeoro ez ulertu arren, geiena beintzat edo ia guzia ulertzen ba'du, batez ere itz berria errian sartu ba'da, *euts' egin bear diogu* olako itzari. Len niona: ez degu ibilli bear beti *aurre-ra-atzeraka* ta irabazi degunari *eutsi egin bear diogu*. Adibidez, *teléfono* euskeraz *urrutizkin* esango nuke. Itz ori zerbait sartu zitzaigun, erri xeak gairera errex ulertzen ditu itz berri orren zati geienak. Olako itzei ez diegu ukatuko beren tokitxo gure iztegian.

c) Itz berriak ordea erriarentzat oso zaillak diranean, zokora botako ditut ta erderazkoa artu. Adibidez, *txauneskiña* (edo *txoneskiña*) esan bearrean, organua esango det ifungo lotsarik gabe.

Beste izkuntzei, komeni zaien neurrian, itz berriak sortzeko eskubidea ez diegu ukatzen; zer dala-ta ukatu bear diegu eskubide ori gure euskerari? *Ferrocarril* esateko *burnibide* itz berria asmatu zunak, gaizki egin al zun? Nork du arrazoi: burnibidea dionak, ala *perrokarrilla*

edo *xemendeperra* esaten dunak? Jainkoaren izenean! Bota ditzagun zokora perro ta perra oiek, eta eutsi burnibideari!

Itz berri guziak erabat zokoratu nai lituketen oiek zorrotzeziak izan oi dira euskerazko itz berriak aztertzean, eta bestelako neurria dute beti gure itz berrientzat, beste izkuntzatakoak errex onartzen ba'dituzte ere. *Berezibilla* entzutean, parrez zion batek: "Zaldia ere berezibilla da, berez ibiltzen baita!" "Aizu —ta galdetu nion—. Zer esan nai du erderazko *automóvil* orrek? Berez mugitzen dala! Gizona ere berez (autoa baño berezago) mugitzen da ta ez diogu gizonari *automóvil* deitzen." Beste batek etzun ontzat artu nai *igoteko* itza, *ascensor* adierazteko. Zer dala-ta? Tresna ori *igoteko* ta *jeixteko* ere omen da. Bapo motell!!! Eta erderaz zergatik esan dezakegu *ascensor* (*descensor* ere ba'da, noski) eta euskeraz *igoteko* ez? Arrazoi oberik ezpa'lego, biak artu bear lirake dudarik gabe. Jaunak! Zergatik izan bear degu beste izkuntzetan baño zorrotzago, gure euskerari buruz? Ontaz gaiñera, *automóvil* ori, xinitrea edo manddoa dalako, ezta gure berezibilla bezin jatorra. Baña erderazko itz berri guziak, traketsenak izanda ere, ontzat artu bear dira, dirudinez, eta euskeraz jatorrenak ere zokora bota!

—Erdal-itz bat itzultzeko euskerak aberastasun geiegi duenean, nola uste dezu egin bear litzakeala aukeramena literatur-euskeran naste andiegirik izan eztedin?

—Geiegikeriak beti dira kaltegarri, ta orixe gertatzen zaigu itz askotan. "Mariposa" euskeraz esateko itz geiegi ditugu: nik beintzat 140 edo bilduta badauzkat, askoren artean alde aundirik ezpa'dago ere. Nai ta nai ez, aukeratu egin bear dira batzuk: zabalduenak, ezagunenak, jatorrenak erabilliaz, ta ori euskeraren onerako.

—Noizko bukatuko ote dituzu iztegiaren presta-lanak?

—Gure baserritarrak egin oi duten bezela, galdera ortan beste galdera baten bidez erantzungo nizuke. Iztegi aundia nai al zenuke? Ala txikia? Ar zazu Espasa'ren tomo bat eta luze-zabalean olakoxe bat edo milla orrialdekin (or nunbait) izango da nere iztegia: erdel-euskel-iztegia.

Udara ontarako beste lan bat gaiñeratu ezpa'lidate, datorren urri-lean-edo bukatuko nitukean presta-lan guziak eta onen ondoren asikok nukean idaz-lana. Atzerapide orregatik, bada, Eguerritan gutxi gorabera asiko det lan ori. Ordurako beintzat garbi aldatuko ditut irugarren sailleko itz guziak. Igazko aukera ta txolarreak gero ere izango ba'nitu, bi urtetan bukatuko nuke idaz-lana. Baño, ba-dakizu, menpean bizi geranak, lenbizi ta aurren guri agindatuko lana egin bear degu; gero txolarreetan beste zerbait egiten saiatu bear.

—Erdal-euskal-iztegi baten premia aundia al dago?

—Bai orixe! Ta Azkue zanari bein baño geiagotan orixe berbera esan nion. Arek iru aldiz ekin zion lan orri; eta bigarreanean eta iru-

garrenean, len utzitako itzetik aurrera jaraitu bearrean, dana berriro asi zun. Etzegon nunbait lasai bere lengo lanekin. Lenengo aldiz kuaderno aundi bat atera zun, bere DVEF-en tankeran. Nazario Oleaga jaunaren etxean ikusi nun kuaderno ori ta Bruselas'en argitaratua dala uste det.

Bigarren saioa 1914'garren urtean edo egin zun eta dana berriz asita, *borceguí* itzeraño osatu zun. Bere azkeneko urtetan egin zun irugarren ekiñaldia: orain ere dana berriro asieratik eta, diotenez, G-raño idatzi. Irugarren au Euskaltzaindiak dauka eta nik ez det ikusi.

Premiazkoa degu Erdel-euskel-iztegi bat eta nere ustez lan luze xamarra txiki bat baño obe. Aita Bera ta L. Mendizabal'en iztegiak, askoren ustez eta nere iritziz ere bai, itz berri geiegi ditu, baña alaz guztiz ere iztegi orrek asko lagundu digu euskadunoi ta gerora ere lagundu dezaiguke. Itz berri geiegi ditulako ez diogu ukatu bear ondo merezi dun txaloa.

Nere ustez, orain batezere, iztegi aundiago bat bear genuke lenbizi. Uste ortan nagolako, ekin diot nere iztegi aundi oni. Aunditik txiki bat ateratzea ere errexago da gaiñera. Azkue'k berak bere DVEF iztegia argitaratu ondoren, erdel-euskel-iztegi ori bereala egin izan ba'lu, etzitun gero premirik gabe ainbeste itz berri asmatuko: bere iztegian zeuzkan aztuta itz zarrak eta jatorrak.

—Adituko zenduen, noski, Euskaltzaindiak nai duela norbaitek, len baño len, orrelako iztegi labur bat prestatzea? Zer iruditzen zaizu? Zure lanari zerbait kenduko ote lioke, zurea baño lenago agertzen ba'da?

—Jakiñaren gaiñean nago. Nerea erdel-euskerazkoa danez gero, euskel-erderazkoak ez dit kalterik egingo. Norbait erdel-euskerazkoa ere egiten ari dala entzunda nago. Azkeneko au, nerea bezela, aundi xamarra izango ba'litz, batek besteari kalte egingo lioke, noski. Bat txikia —sakelekoa edo— ta bestea aundia izanik, ez da izango ainbeste teko kalterik.

—Baretuko ote lituzke zertxobait erdal-euskal-iztegi batek itzei buruz gaur dabiltzan eztabaidak?

—Olako xextrak beti izan dira gure artean eta aurrerantzean ere izango ditugu eztabaidak. Guk beti lengo lepotik burua: buru aiña aburu. Alkarren artean beti aserre ta aurrera-atzeraka ibilli gabe, guziok batean lanari ekitea bear-bearrezko zaigu, gaur iñoiz baño areago.

—Zer iruditzen zaizkizu gaurko idazleak eta gaurko liburuak? Gure literaturak aurrerakada aundirik egin al du urte auetan?

—Berrogetamar urte auetan euskal-aldizkarietan agertu diran idazlanik ederrenak norbaitek aztertu ta bilduko ba'litu, lore-sorta zoragarria osatuko luke benetan. Egingo al du norbaitek lenbailen lan ori!

XX'garren mende ontan euskerak aurrerakada ona egin du eta,

gure artean ainbeste xextra ta eztabaida izan ezpa'genitu, askoz aundia-goak egingo zitukean noski. Beti aserre ta aldaketan ibilli bearrean, noiz batuko ote gera euskeltzale guziok, gure euskera maiteari *guziok batean beti aurrera* eragiñaz?

—Komeni ote da gaurko euskaltzaleak idazle zaarrak —Axular edo, eta gure artean Mendiburu, Agirre, Lardizabal eta antzekoak— irakurtzea?

—Idazle oietan gauza on asko ikasi ditezke, Erdi-aztuta dauzkagun itz eta esaera jatorrak arkitzen baitira oien liburuetan. Axular'en ugaritasuna ta bizitasuna, esate baterako, arrigarriak dira. Alare ordea pitxi eder askoren artean, erdel-kutsua darioten joskera nabar-menak geiegi ageri dira Axular'en liburuetan eta beste idazle batzuenetan ere bai. Ori dala-ta, euskeraz ikasten edo dakitena zerbait lantzen eta orrazten asi diranei ez diet nik sekula Axular emango, aurretik oar batzuk egin gabe beintzat. On baño kalte geiago egingo lieke olakoei. Euskal-ikasketan aurrera dabiltzanei ta euskeraz poliki idazten dutenei askoz errexago emango nieke Axular. Ona ta txarra ondo bereizten dakitenak asko ikasi dezakete idazle oietan.

—Zer iruditzen zaizu EGAN?

—Gaur-egunean sekula baño aldizkari mardulagoak eta ederra-goak dauzkagu euskeraz: *Yakin, Euzko-Gogoa*, EGAN e. a. Ez dijoaz guziak bide batetik, agerian dago ori. Guzien artean EGAN da nere gogorako onena ta atsegiñena. Moncayo'pean bizi geran euskaldun guziok pozik irakurtzen degu, eta aldizkari eder au noiz iritxiko zaigun irrika ta zai-zai egoten gera, eta ortik jakiten ditugu euskerrari dagozkion zenbait berri on.

—Zerbait aldatzeak —kentzeak edo eransteak— onik egingo lieke zure ustez?

—Edozer gauza obetu genezake mundu ontan, baño neri etzait orain ezer gogoratzen. Aldizkaria gero ta osoago ta ederrago dator. Bakar-bakarrik, EGAN gure errietan geiago zabaldu bear litzakela uste det. Zinkurin au beste norbaiti ere entzun izan diot.

Eskerrak eman nai dizkiogu biotz-biotzez Aita Mujika'ri gure galdera ugariei, aurreragoko egitekoak utzirik, erantzuteko astia arkitu duelako. Gure irakurleak ere, eztegu zalantzarik, eskerrak emango dizkiote. Berri onak eta iritzi argiak eskeintzen dizkigu, izan ere. Eta, Aita Mujika'ren itzak dauden daudenean orrialde oetara aldatzea besterik egin ezpadegu ere, betiko izena ipintzen degu azpian, oitura ez galtzeagatik edo.

ADISKIDE BERRI

Katolikoek krisis osasungarri bat

BRUCE MARSHALL'en iritzia, beti da jakingarri. Beste askotan bezela, oraingo ontan ere jakin du pentsatzalle katolikoak, irria ezpañetan, beatz-muturra sartzen zaurietan. Gure irakurtzalleen gogarakoa ditekkelakoan, euskeraldu diegu ondoren dijoan lan au.

Euntes, ergo, docete omnes gentes, izan ziran Gure Jaunak bere Apostolui esandako azkeneko itzak: "Zoazte, eta erakutsi egiezuete erri guztiai." Gaur, Elizak bi milla urtez erakusten jardun ondoren, munduaren irutatik bi ta geiago ez da kristau, eta beste iruetatik bat ortan, erdiak hereje ta skismatiko dira ta amarretan bat bakarrik izango da benetako kristua zintzo.

EGIA ESKUAN-TA

Arduraz ibilli bear genduke katolikuok, asko gerala-ta arrotu gabe. Katoliko geran lareun milloietan, zenbatzuk dira, protestanteak baño obeto bizi diranak? Madrid'en eta Napoles'en bizi diranak, Nottingham'en eta Ust Kanchatski'n bizi diranak baño obeak al-dira? Errez al-da bereizten, "argiaren umea", "illunaren umearengandik"? Gezurti edo zozoren batek erantzun dezake baietz. Frantzian, bost Lenengo Jaunartzetatik lau, azkeneko Jaunartze dira, eta iltzen diranak, amarretik bederatzi Elizakorik gabe il oi dira. Apaiz Monakotar batek lengo batean zionez, "Monte Carlo'n metafisika-egarri gutxitxo da baztarretan". Zalapartazko katolikotasundun España'n, berriz, españa guztietatik erdiak bakarrik joaten dira Mezetara Igan-deetan, eta langilletatik eunetan 15 besterik ez. Iparraldeko katolikoak, bear bada protestanteekin burruka geiago dutelako-edo, dira

egoaldeko katolikoak baño pierrago; eta Irlanda'n —graziazko intzez anpatutako, Gedeon'en artille-eskutada bezela dan Irlanda'n— eunetik bat da Pazkoazkoa egiten ez duanik. Bañan, gu guztiotan (gerala Padua'n naiz Oslo'n bataiatuak, naiz Lion'en naiz Rio de Janeiro'n kristautuak) gu guztiotan zenbatzu da urtearen buruan, gorrotoaren eta zuzenbiderik-ezaren kontrako bost minutuko gogoeta bat egiten duanik?

Gaitz erdi, munduan katolikoren batzuek konturatzen asi dira, ez degula, alegia, zertan kexa, besteak gure aurrean txundituta gelditzen ez badira, guk "egia eskuan degula" esan utsez, baldin-eta egia eskuetan daukagulakoak oker dana zuzentzera bultzatzen ta makurtzen gaituala ikusten ez badute. Danielou Apaiza Frantzia'n eta Giovanni Rossi bat Italia'n asiak dira, lan ta lan, urteak juan eta urteak etorri izenkeriak Sinismenari erantsi dion karranka arrotu ta kendu bearez; bañan beti ere askotaz geiago dira Coppi'ri txalo jotzera joaten diranak, Milan'go Katedralean Montini Kardinalaren Rito Anbrosianozko Meza Nagusi ederra entzutera joaten diranak baño. Ipar-Amerika'ko Stats Units'eko Apaizak ernaiago ezitzen dituzte beren eliztarrak, naiz dala egunoroko erakutsiz, naiz bakankako beste erakutsiz: *Commonweal* deritzan periodikoa al-da noski munduan argitaltzen dan egunkari katolikorik jantziena ta ornituena ta itzalik aundikoena; eta Amerika artako eskola-umerik zozoenak ere, ondotxo ikasia daukate, Jaungoikoaren izenarren alkarrri diogun barka-bearra, trenean sartu-aterakoan-edo iñork oñik zapaltzen badigu.

Argi-iturri etzirudian gizon batek berak ala zidan bein: "Gure arteko "Ai, ene" guztiak ontantxe daude: Katolikuok Jaungoikoa bakarrik maite degula, eta protestanteak, berriz, lagun urkoa bakarrik." Ez naiz aspertuko gauza bera bi aldiz esanaz, gauza sakona bait-da izan ere-ta: Gure Erlijioa, Elizari bakarrik loturik eta atxikirik, eta bide estutxoetan gogorregi ertsaturik, Katolikuok Elizaren kurpillai ibil-bidea zaildu ta galerazo egiten diegula. Ez dezagula ametsik egin: lekuan lekuko izkuntzadun Liturgia ez da izango "deituak Ezkontz-aparira" erakarriko dituana; protestante anglikanoak, englanderarik ederrenean kantatu oi dituzte beren Eliz-kantak Elizako aulki uts aurrean; jakinduririk bat ere gabeko gizonik gizagajoenak, berriz, ederki igertzen du, Solesmes'eko monakoak egiten dutena. Guk, elkarrenganako maitetasuna, berak baño bizikiago bizi degula ikusten dutenean orduantxe asten dira sinisgogorrek sinisten. Protestanteak barkatuko liguteke gure argi elektrikoa, guk zezen-korridak aienatuko bagenitu; bañan katolikuok animalianganako degun eruririk-ezak, askotaz ere protestante geiago urrutiratu du gure Eliza Katolikutik, Newmann Kardinalak eta "Oxford'eko jardurioak" erakarri zuten baño. Montekarlo'n ez da Metaphisika-egarririk izango, bañan usakume-eiza askotxo egiten da. Ala ere, animalianganako

katolikuon errukirik-ez au gora-behera, gaur len baño askotaz erē obeto ulertzen ta entenditzen dute protestanteak gure Elizaren izaera; eta Ingalterra'n nagusi ta garaitzalle gertatzen da, katolikuen "disciplina" ango protestanteen zabarkariaren aldean; oiek beti ere prest bait-daude beren Erlijioarekin zer-nai egiteko, Elizara joan-bearrik ez izatearen truka; eta protestante-jendeak mundu guztian ainbeste pusketan puskaturik arkitzeak, asko ta askori —itsuturik ez dagon asko ta askori— sinisterazten dio ez dagola an benetako kristautasuna, katolikotasunean baizik.

Eta ori garrantzi aundiko gauza da. Jakintzale agnostiko baten begirako, protestanteria ezin diteke izan "egia"; katolikotasuna, berri-iz, bai. Bertrand Russell bat —Artxapezpiku anglikano baten izena aipatu beste gabe, bere onetatik ateratzen dan Bertrand Russell bat— radioz Jesuita katoliko batekin jardun-aldi bat izateraño limurtu ta makurtu izan da. Ala ere uste okerrean bizi gera, ateo-jendeak gure arrazoi-bideak entzutean, beti beti ukituak gelditzen dirala uste badegu.

GIZON-ERDI, BATAIATUAK

Sinismena, ezaguera baño geiago da; bañan gauza ondo sakondu gabe guk ori esatea, iseka ta burla bezela deritzaio libre-pentsatzalle bati. Iñori, guk dioguna sinisterazo nai izatekotan, gure "arrazoi-gabearen" arrazoi-bidea ematen bederenik jakin bear genduke. Fede txarreko sinisgabe gutxi da baztarretan. Oso gutxi da, mundu ontan gaizki bizita besterako bildur gabe bizi ditekeala uste duanik; eta ateo-jenderik ere ba'da an emen, Elizaren erakutsiak onez-onean berretzakotu nai lituzkeanik. Bañan gutxitxo laguntzen bait-dioe orre-tarako, Frantzia'ko pulpitoetatik askotan entzun oi dan arako esakun arek: "Jesus'en Bizitza" idatzi zuan Renan zalakoari, "Renan naz-kagarria" deitzen zaiola, alegia. Iñori "fede txarreko gezurti" esatea, ori diona beste orrenbeste ez ote-dan pentsaerazle da.

Beste itz batez esanda, katolikuok, libre-pentsatzalleakin izketa-tzen geranean, aien lur berean ipiñi bear genituzke gure oñak. Ez da, katoliko zintzo bezela jokatzea, Sartre'ren existentzialismo jainko-gabea, oker ta gezurtia dala esatea, esandakoa egiztatzeko arrazoi-bideak ez dakizkigula izketan ari bagera. Alperrikako lana da, Aki-no'tar Tomas Donea, David Hume'ren kontra dagola esatea, ez bata-rena ta ez bestearena irakurri gabetanik. Logika positivistikaren esa-nik ezin diteke gezurtatu, izkuntz-analisisak diona ezagutu gabetanik. Zenbait jakintsuk gure Sinismenaren kontra esaten dituztenak, ezin gezurta ditezke, zaharrez iroitutako zenbait Apologetika erabilliaz. Von Hugel'en Aitorle frantziskotarrak arrazoi zuan, Von Hugel'i onela zionean: *Ne lisez jamais les petits journaux religieux*: ots, "Ez

ezazula irakurri bein bakarrik ere, *revista religiosa* dalako kristau-aldizkaritxorik". Ba'dakit, sobera dakit, lareun milloi katolikotatik gutxi, oso gutxi izango dala, nik emen diodana iñoiz egingo duanik. Ba'dakit, sobera dakit, "gizon-erdi, bataiatuak" gero ere animaliai, jolas-orde min ematen jarraituko dutena, eta sinistedunak beren izkuntzan sinistegabeak baño latzago ta baldano mintzatuko dirana ere. Hereje nintzake, besterik uste banu. "Nere Erregetza, ez da mundu ontako gauza" esan zuan Jaunak; eta, Urrutikuskiñez gure zeremoni ta liturgiak munduz mundu zabaltzeak, ez du aldatuko munduaren izaerarik.

Guretzat zorionean, Jaungoikoaren besoak berak zaitzen ta babes-ten du Eliza; eta T. S. Eliot'ek esan duan bezela, "Hipopotamoak, eguna/lotan igarotzen du; gabez joan oi da eizara./Jaungoikoak ixilik lan egiten du.../Elizak lo egin dezake. Berdin bazkatuko da".

Euskeraltzalle M. Berrospe, Apaiza

“HAURIETIS AQUAS” enziklikari buruz

Urtea pasatuxea da (56-V-15) Pio Aita Santuak kristau-erriari Jesusen Biotzaganako debozioaz “Haurietis aquas” itzez asten dan enziklika opa izan ziola. Amaika erakutsi jakintsu ta eder eman ditu Elizaren artzantzarako Jaungoikoak aukeratu zunetik. Ala ere, ederenetakoa enziklika au izango omen da. IX Pio Aita Santuak Jesusen Biotzaren jai kristau-erri osora zabaldu zuneko eunurtea igazan (1856-1956); eta urteurren ain aundiak merezi zun, nonbait, gauza aundiren bat, eta orra or enziklika aundi-bikaña...

Iñork ez omen dezake esan Jesusenganako jaiera gurea da, beste iñorena baño geiago. Santu izan nai dunak or omen du bide egokia ta erreza: gizon naiz emakume, pralle naiz prakadun, moja naiz etxe-koandre. Orregatik dio Aita Santuak: “Enziklika onen bidez gogoberotu nai zaituztegu zuek eta Elizaren seme guztiak, Bibliatik eta Elizagurasoetatik eta teologi-jakintsuen erakutsietatik Jesusen Biotzaren jaiera-alde ateratzen diran sustrai sendoak begi argiz eta alegin guztiz ikasi ta aztertu ditzazuten.”

Ezer maiteko ba'da ta jabetuko, lendik ezagutu egin bear, alegia. Asko ari omen da sartzen debozio au kristau-errian, baño geiago sartzea nai; ta Jesusen Biotzaren jai ipiñi zaneko lenengo eunurtea dala-ta, bultzada bat eman nai dio, zeruko ta lurreko ondasunak, gero ta oparago, zabal ditezen kristauen artean.

Animetan on aundiak egingo omen ditu jaiera onek. Pio IX Aita Santuagandik asi, ta ondorengo guztiak ala erakutsi dute.

Ona emen Leon XIII Aita Santuak esandako itzak: “Guztiai eskatzen diegu jaiera au izateko, on aundia egingo die-ta.”

Eta, ain zuzen, enziklika ontantxe sartzen ditu oraingo Aita Santuak, bere aurreko Pio XI'k, “Miserentissimus Redemptor” enziklikan esan zitun itz gogoangarri auk: “Ez al dago debozio ontan bilduta erligioaren eta kristau-bizitzaren muña, eta bitzta santuagorako

bide egokia ere? Berak daramazki kristauak ezarian-ezarian eta gozoro Jesukristo gure Jauna obekiago ezagutzera, ta indar aundiagoz eragiten die Bera sutuago maitatzera ta bere antzekoago izatera.”

Itzok baño ederragorik ezin esan jaiera bikañaren alde XI Piok; ez XII Piok ere egokiagorik artu bere enziklikan asmo berean sartzeko.

Jaiera onen sustraiak bi omen dira: lenengoa, Jesukristo, Jaungoiko-Gizonaren nor-izana ta Jaungoiko-Seme Bakarraren nor-izana bat eta bera izatea; eta bigarrena, Jesukristoren aragizko Biotza, gizonari dion maitasunaren berarizko kutxa ta agerbide izatea.

Orregatik, Jesusen Biotza egizko Jaungoiko-Biotza dalako, ta Jaungoikoak Biotz ortatik gizonari maitasuna ixurtzen diolako, maitasunari maitasunez erantzuki, maite egin bear gizonak Biotz agurgarri ori. Ona debozioaren muña.

Gañera, Aita Jaungoikoaganako ta Espiritu Santu Jaungoikoaganako maitasunean sartzeko ta aurreratzeko ere bide bikaña da jaiera au. Iru Jaungoiko-Personen maitasuna bat eta bera bait-da; ta Semeak ez ezik, Aitak eta Espiritu Santuak ere, Jesukristoren Jaungoiko-Biotzaz maite dituzte gizonak. Or nola gelditzen dan gizona Jaungoiko-maitasunari maitasunez erantzuteko beartua.

Ongi esanak, beraz, enziklikako itzok: “Jesusen Biotzaganako debozioa, Gizon egindako Itzaren Jaungoiko-maitasunari zaion jaiera, ta Aita Jaungoikoak eta Espiritu Jaungoikoak gizon pekataria maite duten maitasunari zaion jaiera” dala.

Agian, lenago ain garbi ikusten ez zan zerbait erakusten digu enziklika onek. Oraindañokoan jaiera onek bere-bereak ditun iru egin-kizunak, maitasuna, eskeintza ta ordaña, malla berean edo ipintzen ziran.

Orain, maitasunari ematen zaio lenen-malla; maitasunari maitasunez erantzutea du elburu bete-nagusia. Eta elburu onen ondoren bezela datoz nork bere burua Jesusen Biotzari eskeintzea ta nork bere eta besteen pekatuen ordaña ematea.

Aita Santuak beste gauza eder asko ta asko esan ondoren, jaiera bikain onen kondaira laburra egiten du: nola asi zan, nola jarraitu dun eta gaur egunean nola dagon.

Eta bukatzeko, Jesusen Biotzari maitasun sutsua izan dezaiotela eskatzen die kristau guztiai, bere bitartez, gure egunetako gaizki ta oker guztien zuzentzeko; ta, batez ere, onbide ta birtute guztietan indartzeko. Eta azkenik, ondoren onak oparago ta errezago ekarri ditzan, Jesusen Biotzaganako maitasunari Andre Mariaren Biotzaganako maitasuna elkartzeko eskatzen du.

* * *

Jesusen Biotzaren jaierez itz egin-da, ezin utzi aitatu gabe bere bi maitati aundi ta langille bikain: Aita Kardaberatz eta Aita Mendiburu, Jesuitak.

Hoyos zoriوندunaren lankide asper-eziña Jesusen Biotzaren jaiera zabaltzeko lanean ernaniarra. Eta guztiok dakigunez, euskera-maite ta idazle jatorra. Gogoangarriak dira bere itzok: "Jaungoikoak nai du euskerak burua jasotzea."

Euskal-idazlerik onenetakoa oiartzuarra. Ain zuzen, Jesusen Biotzaren Debozioa erakusteko idatzi zun liburu eder bat 1747 urtean. Idatzi ta mintzo, lanik asko egin zun Jesusen Biotzaren alde.

"Haurietis aquas" enziklikari buruz, jesuita euskaldunak ari dira batean eta bestean idatzi ta idatzi. Ez degu ikusi batek ere euskeraz egin dunik. Ez ote litzake egoki euskaldunai euskeraz enziklikako jakki gozoa ematea?

Z. A.

T. Arantzadi, Azkue eta Aita Donostia Bergara'n.

(Ojanguren'en orgazkia, San Martin'dar Jose'ek bidalia).

JUAN BARBERO
1937

OROITZA

Ala bear da, egun batean
gaxorik nitzan gelditu,
eta luzaro oiean negon
ezin bertatik mugitu,
samintasunak bere ondotik
iñoiz gaur onak ba ditu,
ala negola Jaun Zerukoaz
sarritan nitzan oroitza.

Agurgarri dan apaiz jaun on bat
maiz asko nuan ondoan,
ain da goxoa, ausartu nitzan
esanaz zer nun buruan,
itz gutxirekin bere laguntza
apalki eskatu nuan,
eta jakiña —zer nai zenduke—
goxoki erantzun zuan.

Nai nuke jauna argitasuna
bertso batzuk egiteko,
eta ziur naiz laguntza ori
ez didala ukatuko,
Eliz liburu antziñakoak
irakurriz ortarako,
beorrek errex, ta egoki du
nere nai ori beteko.

Zintzo saiatur apaiz jaun ura
liburu zarrai begira,
argibideak ekartzen zitun
oiean nengon tokira,
pozezko negar malko gozoak
irten araziz begira,
ordu artako laguntza aiek
gaur oroigarriak dira.

Ala sortu zan, ari eskerrak,
nere “Jesus'en bizitza”
gero ondoren izandu nuan
beste batzuen laguntza,
“Bordari” eta “Satarka” biok,
aurrera ziraten bultza,
alaitasunez bete-betea
jarririk nere biotza.

Arantzazu'ko Amakin dauden
praille apal doatsuak,
bereganatu zitun, emanaz
bear ziraden pausoak,
ain borondate aundikoa dan
Lekuona jakintsuak,
itz-aurrea're berak egiñaz
goratuz nere bertsuak.

On Manuel da aita goxo bat,
aspaldi nuan entzuna,
jaun Lekuona'k bai agertu re
bere borondate ona,
emen nator ba eskertu nairik
berak egin zuen lana,
Jaun Zerukoak bedeinka beza
ain biotz on dun gizona.

JUAN BASURKO
Otsailla, 1957.

SHANGHAI'ko Ziñopa

1. Beda Tsang yesulaguna
gizon argia,
2. Itzalean sartu zuten
errugabia.
3. Iru illabetian,
Euki baztarrian:
4. Andik irtenik arkitu
zan donokian.
5. Sudur-yariok nai zizun
buruzagitzat,
6. Zuzentzeko bazkun bat
txinatarrentzat,
7. Apaiz zintzoari,
"Bai" nai aterazi:
8. Otoi beroz iristen zun
zeruko urgazi.
9. Barru artan izandako
yardunen berri,
10. Bakoitzak astiro obe du
berez igerri,
11. Soñez zana mardul,
Gero ager zarkul:
12. Azkeneko egunetan
ba-zizun eztul.
13. Azaroko amaiketan,
aopekoa...
14. Shanghai osoak darabil
il danekoa.
15. "Illotz ekarriko...
Txadonan ikusko:"
16. Sudur-yario dabilzu
zer asmatuko.
17. Txadonera bildua da
kistar samalda,
18. Ez zun gorrik uste, orla
izango zala,
19. Gaua txit aurrera...
Kistarrak etxera:
20. Igarri dute, gorriek,
Duten galera.
21. Urrengo erabakia,
illotza nori?
21. Senideak ar bezate
eta eortzi.
22. Bañan txadonetan,
Dabiltz beti illetan:
23. Elkartzen dira malko ta
poz masalletan.
24. Eguneroko ingietan
ba-da edena;
25. Okerrik egin ez zunak
goien izena.
26. Iesulagun Beda,
Zure izen da eda:
27. Apaiz batek yantzi gorritz
zuretzat meza.

28. Pillipin ugartietan
ere alaxe,	31. Amairuren oroitz degu
mezatan egin,
29. Yaupa, gorriz eman dute,
Beda'ren alde.	32. Ayekin da Beda ziur
zoriõndegin.
30. Gogo Deuna dabil,
Askatzen maratil:	33. Neke apurtxo,
Bizi ontakoa:
31. Ziñopa donokian da,
iñola ez il.	34. Irauten dunak yasoko
sari osoa.

1952-Otsaila-18

1. Tsang'dar Beda au, Shanghai uri aundiko, sendi ezagunean jayoa, erbestean ere luzaro ibilia gendun, ikastekoetan: batez ere Parantze alderdian. Aberrira biurtu zalarik, Zikawei'ko ikastetxe batean zun lana, ango mutikoei egoki ziranak irakasteko. Idazlegotzan ere, sarri ari oi zan.

5. Izen au, ainbestekoa ere ez da iñori emateko, bañan garai artan agertu zitzaizkigun gorrietako gudamutiltxo aunitz alakoxeak bait-ziran, ayentzat suduryario asmatu zuten: errikoak eta, noski. Ayenak erabiltzeko azkatasuntxo izateko, nolana ere. Bere aldekoiei ez diranei deitzeko, orrelako ez-izen edo izengoitiak asmatzen, erri-tarrak nonnai dituzu mutil.

6. Katolikoentzat etsaigo makurra zuten, ordun, Txina'ko gorriak: ayek, iñola ere, beren alderdira ezin makurtu bait-zituzten. Eta, ayentzat —gorrientzat— ori ezin yasanekoa zan. Beraz, gorrien erabaki eta asmabideak aintzat artzen ez zituztenak ba zirala? Batzarra andik eta batzarra emendik, 1951 urte aldera, Txina'n, angoentzat eliza berexia bear zala erabaki zuten. Ortarako, alabañan, buruzagi onak bear, zerbait egingo ba'zuten; eta, Shanghai'rako Tsang'dar Beda auxe aukeratu zuten. Bañan, yesulagun zintzoa, beren salleria ezin eraman izan zuten; eta, ari "bai" ezin iñola atera izan bait-zioten, alako batean ua giltzaperá eraman. Esan bearrrik ere ez dago: Beda'k alde aurretik ederkitxo zekin zer zetorkion.

9. Gorrietako espetxe batean oi diranak, edonungo aldizkarietan oparo zabalduak dira; eta, ayek emen berritzea aspergarri litzake. Beda zintzoa, itzalerá eraman zutenetik iru illabetera, erabat erori zan, eta azillaren amaikagarrenan, espetxeakoak beste yesulagun bati deitu zioten, Tsang ikustera yoateko: alegia, ez zutela gorriek ua iskilluz sakaildu, baizik berez etorri zitzayon gaitzapel batek garbitu zula. Ara eraman zuten beste yesulagun ark, bazkide-lagun zuna ikusi zun illik eta berri ematen laister itzuli zan.

13. Aopekoa, bai, noski. Berri pozgarri eta itun, batera. Poz-

garri, goyetan bitarteko bat genulako: garai ayetan eta Txina'n orain ere, ain bearrekoa. Bestetik, berriz ituna ere bai, burrukan ibili bear gendunok aolkulari bat gutxigo gehdulako. Orrelakoetan oi danéz, Beda il zaneke berria, sargoria bañan azkarrago zabaldu zan. Inork uste baño len, txokorik izkutuenetako sinistunak il-berria ikasi zuten.

15. Gorriek, lenbizi artan, onak zirala erakusteko gogoz, Beda zanaren illotza txadonera eramango zutela esan zuten: an, guziak ikü-siko zutela, aren illotzak ubeldurik eta bestelako mallaturik ez zula.

18. Beraz, txadonera ikaragarritzko ostetza bildu zan: kistarrak oro, otzak eta azkutsuak orobat, sinismena aitortzeko il zanaren soña ikusi bear zutela. Beda'rentzat gurenda bikaña. Gorriek ez zuten asko uste izan, orrela izango zanik; eta, ildakoari ere ezer onik opa izaten ez dakiten oriek, len emandako itza jan egin zuten; eta, Beda'ren illotza txadonera eraman ez. Izan ere, Bada'ren gurenda, gorrientzat lotsakizun ikaragarria izango bait-zan...

21. Axaleko era onak, eta beren izenari eder eusteko alegiñak aurrera eramaten, gorriak bezelakorik gutxi dituzu, noski, irakurle. Beraz, illotza, senideei itzultzeko erabakia artu zuten. Ala egin ere; eta illerrian eortzi zuten. Gorriek alabañan, Beda'ren senideei agindu estua eman zien: Inork ez zezala yakin, ayek anaya non eortzi zuten. Geroago, ordea, ori ere yakin zan; eta, ni artean Txina'n nintzala, Beda'ren obira askuak yoaten ziran, aren illobiko arri gañean otoitz egitera eta beren sinismenari eusteko indar berriak iristeko.

24. Beda'ren izen-ona aoz-ao zabaldu zan: arin, gero!! Gorriek beren aldetik, eguneroko izparringietan billaukeri berriak asmatu zituzten Beda'ren izen garbi ederra bezteko eta itsusitzeko. Bañan, al-perrik!! Ayek, izparringirik ateratzen beste inori ere uzten ez ba'zioten; eta irratizkingotik berak bakarrik ari ba'zitezken ere, idazten eta zabaltzen zituzten berriak inork ez zitun sinisten. Izatekotan ere, alako erdi-xor eta nolabaiteko ez-ikasi batzuk. Eta, arritzekorik arri-garriena auxe da; gorriek ba-zekiten eta ba-dakite, esaten eta aldarrikatzen dutena inortxok ere ez diela sinisten... eta, ala ere, ortan ari bear!!!

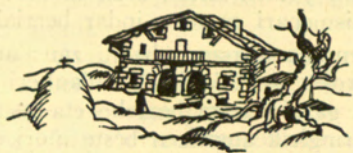
27. Beda yesulagunaren illetako yaupa, gorritz eman zuten: ortarako inori baimenik eskatu ote zioten nik ez dakit; bañan, bai apaizak, bai kistar soillak ere, ongitxo zekiten Beda sinismen-aitorle zala, eta alakoen omenez eman oi diran yaupak gorritz izaten dirala. Gañera, illeta ayetara bildu ziranak, Beda'rentzat otoitz egitea baño, aren izena edertzea lenengokoa zuten.

30. Beti bizitza berdiña daramatenak, eguneroko gertarioi ez die-
te ainbeste begiratzen. Bañan, guri ordun bezela, oi-ezkoak gertatzen diranean, Gogo Deuna ba-dala, eta Arek lan arrigarri bikañak egiten ditula ederki antz-ematen zayo: Ark bere emariak erruz zabaltzen

ditu. Kistar-ikasbideko irakatsiak azaltzen ari oi diranak Aren emariak ZAZPI dirala esaten ba'dute ere, geyago bait-dira. Eta, badakigur: ebertarrentzat ZAZPI esatea, aunitz esatea bezelaxe zala.

31. Beda-ren zertxoak itzez neurtzen ari izan nintzan egun ortan, otsaillaren emezortzigarrean, Txina'n bertan aspaldi, sinismen-aitorle gaiztoen eskuz ildako amairu lagunen oroitza gendun. Orien aurrelari NEEL'dar Kepa izan zan.

ETXEBERRIA'TAR P. S. J.

PROSPER MÉRIMÉE

«LE VOLEUR BIENFAISANT»

(Lapur ongillea)

Campillo inguruan, mandazai gizaxo bat zijoan bidean, ozpin-binagre kargatxo bat karrion. Binagre ura, an oi-dan bezela, zagietan zeraman, eta asto elbarri baten bizkarrean zijoazten zagiak. Bide-txiur batean, ara nun topo egiten duen mandazaiak alako eiztari antzeko gizon batekin. Eta onek, asto errukarriari begira, parre-algarari emanaz, onela diyo mandazayari: "A zer ganadu ziztrina daramatzun or, aiskidia! Inautegiyak, karnabalak al-ditugu gisa ortako abereakin abiyatzeko?" Eta algara algara gañean...

"Jauna, diyo mandazayak apalki, abere onetxek, bera dan itxusiakin, damakit neri ogiya. Beartsu gizaxo bat naiz eta ez det dirurik beste bat erosteko."

"Nola ori!, diyo besteak, abere txatar oneri zor diozula bizimodua? Aste-bete baño lenago zure astoa akabatua dezu, gizontxoa. Ar zazu, diyo zorrotxo bat diru luzatuaz, Herrera agurearen etxean bai dago mandokote bat sal-gai; milla t'ardi erreal eskatzen ditu; onetxek dituzu. Zuaz beragana, gaur bertan, eta erosi zaiozu aitzakirik gabe, bestela, bigar nere bidean aurkitzen ba-zaiztuztet zu eta zure asto madarikatua, Jose Maria (i) naizen bezin seguru, biok botako zaiztuztek leizetik beera. Zuazkit!"

Mandazaya, bakarrik aurkitu zanean, ametsetan ote-zebillen galdetzen zion bere burubari. Milla t'ardi errealak antxe zeuzkan. Ba zekien ondo Jose Maria'ren esana ez zala txantxetan artzekoa, eta onela, Herrera'ren gana abiyatuta, bertan trukatu zitun milla t'ardi errealak mando galantarekin...

Urrengo gaubean, Herrera agurea, aupada batean esnatzen da. Gizon bi ditu aurrean, labana zorrotzak luzaturik eta parol batekin argi emanaz. "Ea diru ori onera!" "Baño jaunak, diyo agureak, txanponik ez-baitet etxean!..."

"Gezurra ori; atzo, mando bat saldu diozu Campillo-ko bateri, eta milla erreal t'ardi artu dituzu..."

Ez zan ura txantxetako garaya, eta milla t'ardi errealak antxe izan ziran emanak, edo, obeto esateko, bigurtubak.

(1) *Jose Maria*, Andaluziako basa-lapur ospetsua.

«LES FLEURS DU MAL» (1857)

Aurten betetzen dira eun urte Charles Baudelaire'en *Les Fleurs du Mal* Paris'en lenengoz argitaratu zala.

Gauza jakiña da, orduko *moralistak* berealdiko erasoak zuzendu zizkatela bertso-bilduma oni.

Gaurkoak, ordea, gure denbora auek mauka zabalagokoak diralako-edo, ez dute ain gogorki epaitzen.

Dana dala, ezin uka inola ere, literatura ta poesia aldetik beintzat, *Les Fleurs du Mal* goimallako lanegiña danikan.

Beraz, EGAN'ek ezin lezake deretxa ontan beraren agerpena gogoratu gabe utzi.

Ondoren ezartzen ditugu, euskeratuta, *Les Fleurs du Mal*'eko olerki bi. Itzulpenak, Bilbao'ko olerkari gazte-ezagun G. Aresti'renak dira.

CHARLES BAUDELAIRE

B E D E I N K A Z I O A

Gorengo botereen agindu bategatik
Mundu hontan poeta agertu zenean,
Bere ama izuan eta biraoz beterik
Jainkoaren kontra dabil, bere haserrean:

“Zergatik eztut sortu sugea ta ziraua,
Altzatu baino lehen nire urkamendia?
Maradikata bedi atseginezko gaua,
Egin: zitzaidanean nire galmendia!

“Emakumên artean baininduzun atara
Oinazea emateko nire senarrari,
Maite-karta bat balitz bezala garretara
Ezin baitut abere ezain hau jaurtiki.

“Gordeko dut galazi ninduen gorrotoa
Zure gaixtakerien tresnaren gainean,
Ta tolestuko dizut arbolaxka gaixtoa
Bere orri izurtuak legortu artean.”

Itotzen da honela gorrotozko aparrean,
ta konprenitu ezinik gura betikorrak,
Irazekitzen ditu Jehenako 'ondarrean
Ama txarrak erretzen omendiren garrak.

Honelaxe aingeru baten ardurapean
Eguzkiz mozkortzen da mutiko joria,
Jandako eta edandako gauzatxo bakoitzean
Topatzen du anbrosia ta nektar gorria.

Aizeagaz olgetan, hodeiekin mintzatzen,
Mozkortzen da kantatzen, gurutze-bidean,
Eta espiritua negarrez da abiatzen,
Alegere ikustean txorien antzean.

Maite nai dituenak so dagozki bildurrez,
Edo bere jenio onetik ausarti,
Irain egiten diote garratzki eta eurrez,
Erakusten diote direla basati.

Ta jan behar dituen otordu guztiétan
Errautsa ta txistua botatzen diote;
Ez sartzeko diotsate oinak bere urratsetan,
Behar dituen gauzak ôstu dizkiote.

Bere emazteak dio karriketatik oihuz:
—“Adoratzeko naiko eder aurkitzen nau,
Eta antigualeko gezur-jainkoen moduz
Urreztatu behar du emazte polit hau.

“Akaraz eta intzetsuz, agurrez eta mirraz,
Okela sendoalez, ta ardoz naiz aseko,
Jakiteko egiazki dagokidala miraz,
Jaungoiko-amodioa berari ebasteko.

“Ta zirimonia hontaz aspertzen naizenean,
Nire esku ahul gogorra dida sentituko,
Eta nire atzamarrok beraren bihotzean
Estrata zauritu bat dute zabalduko.

“Ikaraz ta taupadaz dagon txoria antzean
Odolez txit gorria, bere bularretik
Kenduko dut bihotza: desgosetu naiean
Maite dudan orari botako lurretik.”

Ta zeruan dakusan tronu ederrerrantza
Altzatzen ditu, ekuru, poetak besoak,
Eta hartzen du herri hamorratuen antza
Bere espirituaren txinparta sendoak:

—“Jaïnkko bedeinkatua, mina ematen duzuna,
Gure zikinkerien erremedioa;
Hori da guretzako gauzarik hoberena,
Erakusten baitigu zure amodioa.

“Badakit daukazula leku poetentzako
Lejio santuetako hilara ederretan,
Tronu, Birtute eta Dominazioetako
Komidatzen duzula betirako festan.

“Badakit mina dela noblezia bakarra,
Lurrek eta infernuek eztutena lotzen;
Bilbatuko dut nire koroa zerutarra,
Denborak ta munduak menderatu ondoren.

“Palmira zâr hartako harri preziatuek,
Itsasoko bitxiak, urreak, zillarrak,
Eztizute pobretzen, zure eskutik sortuek,
Diadema dirdirante argitsu ta ederrak.

“Argi garbiarekin, jatorrizko hutsean,
Printzetako sukalde santuan eginik.
Begi ilkorrak eztira bere edertasunean
Espillu negar-zulo ta ilun batzuk baizik.”

TRISTURAZKO MADRIGALA

Zu zûrra izateak, zer dit ardura?
Zaitez eder ta triste! Aurpegian
Negarrak jarten du bere lillura:
Zelaian errekek uzten duen hurra.
Loreak gaztetzen dira eurian.

Pozak ihes egiten dizunean
Bekoki lurra-jotik, zaitut maite;
Bihotza izuan itotzen denean,
'Ta zure orainera datorrenean
Lehen-aldiko hodei beltz huraxe.

'Ta begitik botatzen duzunean
Ur hori odola bezain beroa;
Nire eskuak jarri-arren soinean,
Tristura astunak zaurtzen zaitu'nean,
Hilten denaren orroa lakoa.

Hartzen ditut, jainkozko gurariak!
Himnu xarmangarria sakonean!
Zure ugatzeko suspirio guztiak;
Sinets 'zazu, malko diren bitxiak
Argitzen zaizkitzula bihotzean.

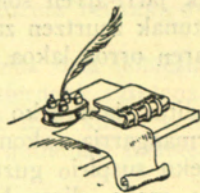
Amorio sustrai-gabeak hola
Oka eginda gero, zure bihotza
Zuzien antzean argitzen dela
Badakit, 'ta eztarri-pean duzula
Giza-galduen harrotasun hotza;

Baina, maitea, zure ametsetan
Infernua ikusten duzun arte,
'Ta kantsaziozko ametskaitzetan
Pozoekin 'ta gerrekin pentsetan,
Errautsez 'ta burdinarekin bete,

Bildurrez bakoitzari edekitzen,
Zoritxarra partitzen edonoizko,
Orduak jotzen du'nean murgiltzen,
Betiko Nazka kontenta-ezinaren
Lokarria eztuzu sentituko,

Ezingo duzu, bildurtasunean
Maite nauzu erregin mirabea,
Gauaren izugarritasunean,
Esan niri, zure deiadarrean:
"Berdina zaitut, Errege neurea!"

Itzultzailea : Gabriel ARESTI

V. EUSKAL LITERATURA-REN BILDUMA LABURRA.—

Aita Estebe Materre (1600 inguruan).

Eztebe MATERRE, San Franzisko-ren ordenako pralle izan zen. Eztakigu idazlari huntaz, euskaldarra ez zela baizik. Frantzia barnetik etorria 1610 inguruan, eta Sara-n ikasi zuela euskaraz, AXULARR-ekin duarik gabe. Euskaldun berria izanagatik errotik jabetu zen herriko euskara-z eta oraiko euskaldun askoren irakasle daitekena da.

Ain du ederra euskera eta garbia MATERRE-k—(Larramendik zion; ...en Bascuence hermoso... tanto más estimable quanto su Autor no siendo Bascongado aprendió la Lengua con toda perfección) non askotan gogoak eman daut Axularrek eskua sartu bide zuela liburuxka hortan. Urdazubiarraren esakera eta gogoeta batzu aurkitzen dira hor, eta bereziki “Gaiñerakoan badakit” itzekin asten den saillean.

DOTRINA CHRISTIANA liburu huntarik bi edizione aipatzen diran arren, 1623 urtetakoa da soilik ezaguna, eta hortik artu ditugu zati hauek.

* * *

IRAKURZAILLEARI.—Gristinoa, konsidera zazu zure salbamenduko egitekoa zein important den, ezen hau egiten baduzu erran ahal dezakezu egiteko guztiak eginik mundutik partizen zarella; parabisua irabazten baduzu guztiak irabazten tuzula bainan ordean zure mainada tungi utzirik ere, egitekoak ungi manaiaturik ere. Umeak pussaturik eta zure munduko desira gaiztoak kompliturik, salbamenduko egitekoan arta gabe izan bazara, Deusik egin eztuzu, eta haren ez egite-az guztiak galdutuzu; hargatik irakurzaille maitea, otoizten zaitut lore dibinoen liburu huntarat maiz zure begien artikizeaz, zeinetan aurkituko baituzu nola munduan bizi, nola zure conscientia examina nola Jainko ofensatua apazega eta hunen amodioan sari *sertaz* Jainkoa bere amarekin laudatu.

Bainan nola, arima debota ispiritualki bihotza entretenitu nai du-zuna! ezpaitu erleak lorearen ikustez ezta egiten, bai ordean zapo-ratuz, ahoan erabiliz, hala lore hautarik ezta tiratu nai duenak ezta aski ikustetzan, bainan bere bihotzeko debotioneaz erauski beartu, zapore hetarik hartzeko eta progotxu egiteko, manera huntaz aban-zatuko duzu zure salbamenduko egitekoa eta mundu huntan izan ondoan loreak, berzean errezebituko duzu hetarik fruitua, zein izanen baita Jainkoaz gozatzea. Amén.

EVSKALDVNEI.—Miretsiko duzue agian nik (Euskal herriko ez naizelarik) Euskaraz iskiribatzeko ausartziaren hartzea. Baiña baldin konsidera badädi, edirenen duzue eztela gauza hunetan ausartziarik, eta ez zer miretsirik: aitzitik, bertzela egin banu miretsi behar zate-keyela, eta erran ahantzi zitzaitala neure egin bidea. Zeren Iainkoaz niri hizkuntza hunen ikasteko anze appur bat eman derautanaz geroz, iduritzen zait hoben nukeyela, eta ezagutza gutitako eta esker gabe izanen ninzela, baldin Euskalherrian ikassia euskalherriko probetxu-tan emlegatu ez panu.

Ebangelioko zerbitzari alfer hura gaztigatu zuen bere nabusiak, zeren irabazian erabiltzeko errezebitu zuen talentua eta dirua, estalia eta ehortzia eduki zuen. Handik izan naiz ni ere beldur hala gertha zekidan, baldin Euskaraz mintzatzeko ardietsi dudan talentua eta iakina, arimen irabazian emlegatu gabe ehortzia eta gordea edukitzen banuen. Eta etzait iduri asko dela Kadiratik predikatuz probetxu egi-tea baina are ustedut iskiribuz ere bear dela enseiatu eta travaillatu.

Eta nola lanak zimendutik behar baitu asi, eta gure salbamenduko obraren zimendua baita Dotrina Christiana, halatan nik ere handik asten naizela, hartu dut gogo liburutto hunen egiteko, eta iendartera ateratzeko, hunetan (bertze erakuslerik eztenean) ikus dadin laburzki zer ere sinetsi, obratu eta eskatu behar baita; Eta gero ikus dadin halaber nola behar den Euskara iskiribatu eta irakurtu.

Gaiñerakoan badakit Euskal herrian anitz moldez minzaten di-rela, eta nor bere herriko Euskara zaikala hoberenik eta ederrenik: Eta handik gogoak emaiten deraut ene iskiribatzeko molde haur etza-yela guztiei ongi idurituko. Baiña nahi dut iakin dezaten halakoek nik hizkuntza hunetan dakidana Saran ikasia dudala, eta hango Eus-kara ongi erabiltzen badut ez naizela gaitz erraiteko eta ez arbuiazte-ko, zeren ez paitakit nik angoa baizen. Ordea ea Sarako Euskara denz Euskal herriko hoberena eta garbiena, ez naiz ni hartan sartzen, bat bederak emanen du bere iduririk. Eta Sarako Euskara hunetzaz kontent eztenak izkiriba beza bertze Euskara hobeago batez, eta ho-bekiago; ez naiz ni hargatik bekaiztuko, eta ez imbidios izanen.

Finean hemen den guztia borondate on batekin Iainkoaren ohoretan eta arimen probetxutan egina da: Hala beraz errezibi ezazue, eta zuen orazinoetan egin nazazue partale.

EXAMINA-ZALEEN APPROBAZIOEA.—Ikusi dut Bayonako Iaun Bicario Generalen manuz Dotrina Christiana daritzan liburu bat Aita Materrak egina, eta edireiten dut ez tuela deus ere gure Fede sainduaren kontrako gauzarik: Aitzitik dela obra bat tipia delarik handia, hitz gutiz anitz erraiten duena, ongi izkribatua, eta merexí duena ibil dadin iendartean eta guztien eskuetan. Saran egina Abendoaren lehenan, milla seietan ehun, eta hamasei garren urthean. P. de AXULAR.

MARINELEK NOLA EGIN BEHAR DITUZTEN BERE OTOITZAK ITSASOAN DABILTZAN DEMBORAN.—Zeren bai-takit iende añitz dela Euskal-herrian itsasoa dabillanik, behar derauet hei ere erakutsi nola behar derautzaten bere orazinoak eta otoitzak Iainkoari egin, eta egun oroz haren Majestateari bere burua gomendatu. Eta egia erraitera, premia handitako gauza da haur, zeren zombatenaz eta halakoak periletanago baitabilta itsasoa, hanbatenaz Iainkoari gomendatzeko iratzarriagoak eta ikasiagoak behar dute egon. Hekentzat bada ezartzen dut hemen otoitz egiteko molde bat zeñfetaz probetxa ahal ditezke egun oroz, hambat goizean nola arratsean.

GOIZEAN HERRAN BEAR DENA.—Goizean demborak hala emaiten duenean zuek itsasoa zabiltzaten Marinelik biltzaitzte elkargana, iar zaitzte belauriko, eta zeuen gogoak Iainkoagana ailtxaturik, eta zeñaturik, erran ezazue: Pater noster; Ave Maria; Eta Credo latinez edo Euskaraz.

Eta hauken ondoan erran beza zuetarik batek appurbat gora, eta hagitz... orai hemen ibeniko dudān otoitza: Eta bitartean eduki bezate bertzek ere hartan gogoā, enzun bezate edo nork bere liburuetan ixilik irakur bezate, zeren estimatzen dut ez tela izanen batere irakurtzen dakien marinelik liburu haur izanen eztuenik.

A. IRIGARAY ALDARATZAILLEA

ROMANIKOA GIPUZKOAN

Esan dezakegu erabat, kristau-arterik zaharrena gure artean romanikoa dala. "Erabat" diot. Bereziki bai bait-da gure artean kristau-arte zaharragorik. Visigotikoa, adibidez. Bañan ori bereziki da. "Gure artean" diot gañera. Erroma'n eta an Asia-aldeko urrutietan arkitzen bait-dira beste zaharragoko arteki batzuek ere. Eta urruti aietako romaniko-garaiko arteak berak beste izen bat bait-du an: bizantino.

Gure artean, visigotikorik gutxi, oso gutxi degu (Leire...). Arkitekturan esan nai det; eta eskulturan. Pinturan eta dibujoan bai, pixka bat geiago. Codiceetan eta.

Erabat, Romanikoa da gure artean, arterik zaharrena.

* * *

Eta Gipuzkoan zer-nola gabiltza romaniko-kontuan? arkitekturan? eskulturan?

Gure artean, Nafarroa da romanikoz ondotoxen ornitua ta apaindua. Bai arkitekturan, bai eskulturan. Urren, Araba, Bizkaia ta Gipuzkoa, azken; biok urri-antxa. Ala ere ez oso gabe, ez oso esku-uts.

Aipa dezagun Gipuzkoan deguntxo.

ZERGATIK ONEN GUTXI?

Bañan galdera bat lenago. Problema txiki bat. Nundik dator, bi lurralde menditsuotan onen romaniko gutxi izatea? Araba'ko lur berdifietan bai; eta Nafarroa'ko erriberaetan ere bai. Eta Gipuzkoa menditsuan eta Bizkaia menditsuan, ez. "Menditsua" diot; izan ere, berdin esan bait-diteke nafar-mendientzat. An ere —Baztan-aldean, adibidez— gauza bera gertatzen da. Berdin-berdin. Baztan'en ez da romanikorik.

Ba'dakit zenbaitzuek zer erantzungo duten. Menditar-tean kristautasuna beranduago sartu izan zala. Romanikoz geroztik? Bañan ez baitderitzagu erantzun au ondo pentsatua danik. Sinpleki erantzuna baizik. Erantzun onek ertz askotxo ditu, neurritik at gelditzen diranak. Kristautasunaren berandu-sartzea gabe ere, ba'da beste gauza ta zergatirik asko, fenomeno au zuzenbidetu ta explika dezakeanik.

Nolanai dala, gai ontan, problema ontan egin ez dezakeguna, gauza bat da: kristautasunaren berantasuna romaniko-ezetik atera nai izatea, gero romniko-eza gure kristautasunaren berantasunetik ateratzeko. *Circulus vitiosus* da ori. Eta ez da, Philosophi jatorrean lekurik duan gauza. Izan bait-da, gure kristautasunaren berantasuna, gure artegabetik atera nai izan duanik. "Bai, ba! Nola izango degu romaniko asko guk, kristautasunean ain berandu sartu giñanok? Ain xuxen, orixe da señaile, gure berantasunaren señaile: romanikorik emen ez izatea..."

—Andaluzian ere ez da romanikorik.

—Bai, ba; moro-jendeak apurtu zuten-da lengo visigotikoa; eta romaniko-garaian arabe-arteia izan bait-zan ango arte.

—Jakiña, guk ez dezakegu esan, guri ere arabeak apurtu zigutenik len gendukaken romaniko-arteia. Bañan emen ere, Gipuzkoan ere, izan bait-zan zer-edo-zer, arte ura apurtu-edo zezakeanik.

—Zer zan bada, ori?

—Ez da nik sortutako atera-aldia. Etxegarai'tar Karmelo zanak, bere begi zorrotz-zorrotzez ikuskatu zuan ongitxo arrazoi-bide au. Gure antziñako romaniko-arteia —Eliz eta Irudi—, zurezko artea zan, eta zurak ez bait-du, arriak duan gogortasunik eta iraupenik, mendirik mende irauteko... Zurezko lanak usteldu egin oi dira gizaldien buruan, eta ola, urteak joan eta urteak etorri, olako artekiak beranduagoko estilo batek jaten ta oñordetzen ditu. Izan genezaken guk romanikorik asko; bañan guztia zurezko ta egurrezko zanez, gotikogarairako usteldu egin zan, eta ola gotiko-garaian gure arte guztia gotiko biurtu zan.

Etzuan Etxegarai argiak iraisean eta itxumustuan esan arrazoi-bide ori. Paperetan gauza gutxi daukagularik, ba'da ala ere Iruña'ko Artxiobotan paper bat, Donostia'ko Parroki zaharrak Altxatarrekin zerabilten auzi bati dagokiona; eta paper artan esaten da garbi-garbi gai onetan gertatzen zana: Eliza bear zutela zioten Altxatarrak, beren Patroi San Martzial'entzako Eliza bat; eta Donostiarrak galerazi nai: zetozela, bearrik bazuten, Donostia'ko Elizetara Meza entzutera Altxako muturretik... Iruña'ko Gotzaiak izan zuan azken-itx auzi ontan; arrizko Elizarik ez; bañan egurrezkoa baietz, zillegi zezatela altxatarrak beren lurrean egitea.

Egurrezko Elizak nunnai ziran nunbait orduan, ikusten danez. Bi-

dezko gauza bezela ta oitutako gauza bezela opa zien beintzat Iruña'ko Gotzaiak Altzatarrai.

Gaur oraindik ba'da Bizkaian Eliza bat oso-osorik, gaur zementozko matxoidunak egiten diran bezela, au barru ta kanpo, dana egurrezko matxoi sendoz egiña: Elexabeitia'ko San Migel'en Eliza.

Eta Gipuzkoan bertan or dauzkagu zenbait Eliza, guztiz ez bada ere, zati aundiz egurrezko diranak, Oroi Zumarrago'ko Antigua, egurrez —romaniko-eran ondotoxo labratutako egurrez— barru guztiak dauzkana. Eta andik urruti gabe Urretxua'koa, boveda guztia egurrez duana. Berdin baita Bedoña'koa ere, guk dakigunez. Eta Arrate'koa Eibar'en. Eta Araoz'koa? Barruko pillare ta abar, dana tantai galantez egindakoa...

Egurra mendi-errietan ausarki erabili izan da beti, etxegiñan. Ola erre izan ziran ain errez erri osoak, adibidez, Mondragoi bat oñeztarrren eta gamboarren burrukaetan; eta Oyartzun bat, ainbeste aldiz izandako prantsesteetan; eta bein ta bi ta iru aldiz Donostia bera... alik eta berriz ere ain errez erre ez zitezen, arrizko etxeak egitea erabaki zan arte. Etxeak eta Elizak. Erabaki au, ordea, gotiko-garaia arte ez bait-zan artu... Orra or naiko arrazoi-bide, kristautasunaren berantasuna alde batera utzita ere, romanikorik-eza Gipuzkoan eta Bizkaian —eta berdin mendi-errialde guztietan— sinisgarri ta bidezko egiteko ta ondotoxo explikatzeke.

* * *

Arkitekturaz gañera eskultura ere ba'dala romanikoan? Bai, bai. Ta ez nago azturik, ez, beste errialdeetan ere eskulturakiak egurrezkoak izan oi dirana ere.

Nola ez dira usteldu errialde aietako eskulturakiak, egurrezkoak izanik?

—Ez da egia usteldu ez dirana asko ta asko. Usteldu edo iroitu edo pipiak jan. Eta ola galdu izan dira eskulturaki asko ta asko baztarretan. Eta gero ordezkatu izan dira beste batzuez. Gaur dan egunean leku askotan dauden eskulturaki gotikoak, len —zalantza gabe— asko ta asko, romanikoak izandakoak dira, lengo romanikoen ordezkakoak obeto esan.

Usteltze ori, berriz, zenbait mendialde eze ta urtsuetan askotaz ere azkarragoa da. Lenago ondatzen dira leku ezoetako egurkiak, leku legorretakoak baño.

Orra, laburki-laburki, arrazoi-biderik asko, eskultura-gai onentzat ere.

Eseritako Ama Birjiñaren irudiak esan oi dira romaniko. Bañan, guzti-guztiak ez bait-dira romaniko, aiek ere. Eserita egotea, Ama Birjiñaren irudietan, ez da romaniko-señale. Gotikoak ere —erdiak bederen— eseriak dira. Beraz, eseriak batzuek romaniko dira; ta besteak gotiko.

Nundik ezagutu? Ez da gauza zalla. Oitura pixka bat bear. Begia oitu bear. Ibillian, ibillian, sortzen da begian alako sen edo intuizio-indar bat, ori duana ez bait-da nahasten errez, ez bait-du errez romanikotzat artuko iñungo eskulturaki gotikorik... Sena, intuizioa. Ortan dago guztia. Bañan ortara eltzeko asko laguntzen bait-dute zenbait adigarrik; ona emen olako adigarri ta ezagungarri batzuek.

Asi gaitetzen azalenetik, Ama Birjiñaren irudietatik —oiek dira-ta emen-oietan adigarriarik ugarietak—.

Romaniko irudietan Andre Mari'ren gorputza beti ere aurrez aurre ta zut egon oi da. Aurpegia ta gorputz guztia. Bat-ere zearka gabe. Bular-aldea, belaunak, oñak. Eta ala berean baita soñekoa ere. Ezkerretik iru tolestura baditu, eskuietik ere iru, beste aldekoen pare-pareko, simétriko. Dirala zuzen, dirala kurpil-antza. Beti bi aldeak simétriko. Eta tolesturak berak me. Orra or ezaugarri bat, ezagutzen asteko.

Aurpegiko siñuak ere berdin. Jakiña da, aurpegiko siñuen bi aldetako berdiñeztasuna dala aurpegiari sentimentu-indar ematen diona. Alde bateko ezpain-ertza bestekoa baño altxatuxeago izatea; ezkerreko begia eskufiekkoa baño zabaltxuago egotea... berdiñeztasun oietan dago aurpegiaren sentimentu ta bixitasuna. Orra bada: romanikoan, aurpegiaren bi aldeak, biok alkarren antz-antzekoak izan oi dira. Sentierarik gabeko alegia? Ez orrenbeste. Bañan bai seriotasun ederdun. Ama Birjiña, Erregiña bailitzan. Erregiña ta ez ama. Jesus Aurra magalean daukalarik ere txuxen, erdi-erdian; ez etxean balego bezela, Semetxoarekin jolasean; Erregetegian balego bezela baizik, Kortean bere mendeko Zaldunen aurrean balego bezela, seriotasun eder batean. Bestelakoak bait-dira gai ontan Ama Birjiña gotikoak. Oietan aurpegian parra-murritza agiri izaten da; eta egoeran ibilli-antxa goxo bat... Erregetegian ez bai-legoan, etxeko sukaldean baizik, Aurra Amaren belaun-gañean, Ama Semetxoarekin jolasean-edo... Gorputzaren egoera eta soñaren tolesturak ere berdin bait-dabilta gotiko-irudi oietan: bi aldetatik berdin-ezean.

Orra, ezaguera au izaten asteko asiera zenbait. Ortan jardun ta jardun, olaxe sortzen bait-da azkenean, len aipatu degun intuizio edo sena.

Ez noa orain emen, Arkitektura romanikoaren ezaugarriak aztertzera ta arakatzera. Auxe esango det bakar-bakarrik: Eliza roma-

nikoak ormak sendoago dituztela gotikoak baño. Ormak sendoago, leioak txikiago. Gotikoa ausartago ageri zaigu beti ere etxegintzan, etxe-egite-artean: utsuneak, argiuneak, aundiago, ormak ariñago; ormak ez baño, pillare ta matxoi iduriago bait-dute; leioak, berriz, gotitik beerako utsune izugarri. Lineaz ta lerroz. berriz, gotikoa arku puntadun da, ta romanikoa arku biribil. Eta arku-kontu ontan ere, len tolesturatan aipatu deguna: arku simetrikoak, concentrikoak, zilibor batekoak... ormaren lodieran inbutu bezela ezarriak, barrurago ta txikiago, barrurago ta estuago, atetan batez ere.

DEGUNA

Eliza romaniko osorik ez degu Gipuzkoan. Bat bakarrik ere. Zuzkoak ziran nunbait ziranean ziranak, edota geienak. Eta gaur gotikoak ditugu aien ordeztan ta aien lekuan. Gotikoak eta geroztikoak.

Bañan pusketak bai, romaniko-pusketak gelditu zaizkigu nunean-nunean. Batean ate bat, bestean leio bat, bestean abside-pusketa bat...

Abside-pusketa bat Astigarribia'ko Eliza zaharrean, eta beste bat Leniz'ko Bolibar'en leio txiki ta estu batekin, ez agirian, ezkutuan baizik, gaurko torre-barruan gorderik. Leio politak, Bedoña'ko Elizan, Leniz'en oiek ere; bañan ez beren lekuan, oraingo Elizetxearen orma batean goi-goian baizik, eta apaiz-etxe sukaldean lengo Elizaren romanikotasunaren ezagugarri ta oroigarri bezela.

Ateak bai, atek ugariago. Aretxabaleta'ko ildegi kanposantuko sarreran bat eder askoa, trenetik bertatik ondotoxerian. Arku concentrikodun garbi-garbia, arkuak puntadun ezik, puntadun-edo, azken-aldeko romanikoan oi zan bezela —Araba'n adibidez ugari asko—. Tolosa'ko Eliza nagusian beste bat, ederra berori ere, Bataiotegiko sarreran ipiñia orain urte batzuek; len inguruko San Esteban Ermitan egona. Eta orren antzeko beste bat —leunagoa, apaingarri gutxiagokoa ezik— Abaltzisketa'ko Elizaren sarreran. Eta onen antzera baita beste bi ere, Napparro-mugako bi Elizetan, Berastegi'n eta Elduain'en; lengo Elizetatik oraingo berrietara eramank inolaz ere —merezi ere bai-eta alako erakusgarri jatorrak—. Oien antz-antzeko beste bat ere gogoan degu Leniz-aldean, Apotzaga'ko Elizan. Eta beste bat, len aipatutako Zumarraga'ko Antiguana. Arku puntadunekoak dnak. Bañan nolana ere, romaniko-usai aundidunak, gotikoaren asiera-koak diran arren, romanikoaren bukaerako bezela...

Etā nik al-dakit zenbat geiago ortik zear?

Ez bait-gaude ain gabeak.

Eta eskulturakiak?

Gurutze Santu bat aipatuko degu bakar-bakarrik, eta iru Ama Birjiña.

Gurutze Santua, Aizkorrikoa, Brontzekoa. Ez da aundia. Iñoiz, bear bada, Eliz-gurutze izandakoa, ots, Parroki-gurutze, Prozesio-gurutze, bere makillaren muturrean eramatekoa, gaur oraindik Aralar-ko Aingerua bezela-edo. Gaur Aizkorriko tontor artan kokatua, Gipuzkoa guztiaren Babestzalle bezela. Txikia da, bañan antziñatasunez Gipuzkoa'ko Gurutzerik zaharrena. Ez, orratik, an esan oi dan bezela, lenengo edo bigarren goizaldikoa. Ezta urrik eman ere. Munduan dan zaharrenetakoa litzake ortara. Amaikagarreneko edo amabigarreneko. Romanikoa, Galde, bestela, aren gerruntzekoaren tolesturai. Simetriko-antzekoak bait-dira. Eta buruan koroirik ez. Iñoiz Errege-koroia izandakoa, romaniko-garaian oi zan bezela. Gero burutik galdua.

Ama Birjiñak, iru, esan degu. Zaharrena Irun'goa. Andre Mari Irun'go. Erregiña benetan. Seriotasun bortitzduna, Aurrez aurre. Aurra erdi-erdian: Errege txiki, Erregiñaren magalean. Jantziaren tolesak berdin-berdin bi aldetatik... Dana len esan bezela.

Zaharrena, Irun'goa. Bañan politena, ederrena, Itziar'koa. Au ere romanikoa. Aurreratuxea, orratik, bere bidean, Aurpegia, parra-murritz, parra-murritz goxoan. Aurra, erdi-erdian. Jantzi-tolesak, berdin, bi aldetara... Polita benetan, munduan politik bada.

Ezaguna ez dan arren, bukatzeko, aipa dezagun beste bat ere. Tolosa'n dago. Santa Klara'ren Monjategian. Ahazturik bezela, Tolosa'ren sorreraren testigu izandakoa, iñolaz ere... Aurrik ez du. Galdua. Bañan erdi-erdian izandako señaleak argi dauzka. Gañerakoan bi eskuak eta bi belaunak eta bi oñak berdin-berdiñean, eta berdin baita soñekoan tolesturak ere... Aurpegia, berriz, parra-murritzik batiere gabe, seriotasun oituan...

Izaskun'go Amari itzal egitea ez balitz, berritze on bat merezi luke Santa Clara'ko Irudi antziñatasun aundiko onek. Iñoiz bada ta, urte otan merezi ere... Tolosa'k bere sortzearen zazpirengarren urteak egiten dituan urte otan... An izango bait-zan Tolosa'ren sorreran gaurko Monjategiko Irudi zahar au, egun gogoangarri artan. Eta ez bait-da Tolosa guztiaren gaur, sorrera aren testigu dan beste ezer...

* * *

Orra labur-labur aipatu gure romaniko-ondakiñak Gipuzkoan. Irauneraziko bagenieke merezi duten bezela!

M. L.

KONTU KONTARI

J. ANTONIO ZUNZUNEGUI

ITXASOA...!

Erreka jotako sendi aberats eta dotore bat zan ura. Orregatik, Al-phontso, seme txikienak, itxas-gizontarako ikasi naia agertu zuenean, gurasoak kopetillun jarri ziran.

Sendi erdi-arloteen semeak izaten ziran merkantetako itxas-gizonen bizibidea artzen zutenak. Orregatik, naiz-eta goitik beera zijoan etxea izan, semearen naia jakin zanean, amorrü-zoro biziak sortuarazi zituzten etxe artako andikeriak.

—Begira zak errian —esan zion bere amak—. Nor dituk merkantetako itxas-gizon? Andrea barazki saltzallearen semea; Luis, plazako kafekoa; Petra dendariaren seme zarrena...

—Baiña Luis'ek ogei ta bi urte besterik ez izanarren, bereala itxas-ontzi baten buru da —adierazi zion Alphonso'k.

—Utzi itzak zozokeri oyek; guk esaten diaguna —eta emen amak, aitari dagokion agintea bereganatu zuen— auxe dek: bizibide ori ez dala i bezelako mutil dotore batentzat aukera-aukerakoa.

—Ikusten dedanez, nere anai Anselmo bezela, gaixorik gabeko sendalari izatea, dotoreago da.

—Bai ba!

—Begira ezazu ama: neri itxasoa zait gogoko ta, zuek ezezkoan jarrita ere, ez naiz nere joeratik aldenduko.

—Bilbo'ko sendi onenetakoekin aide egin ziran ire arrebai naigabe ederra eman bear diek alajaña! —gogorazi zion aitak.

—Nere arrebatxo maiteak, ez zidaten galdetu beñiere zer zirudidaten beren ezkontzak —erantzun zion Alphonso'k iñaka.

—Ondo dago; ik ikusiko dek zer egin —ebaki zuen amak.

Udara artan, Alphonso'k, arrantzan jardun eta batetik bestera ibilli besterik ez zuen egin. Eta, an San Migel'etako itxasalditan, udazkena bere lenengo egunak goibeltzen asi zanean, Santurtze'ko "Nautica"-n izendatu zan.

—Utzi ezayozu, utzi, obe da bere aurka ez jardutea-ta; aspertuko da egunen batean —zion aitak iragarle.

Baiña Alphontso ez zan aspertu.

Piloto bezela bere ibillaldiak egiten asi zanean, amak, osoro ase-
rretuta, onakoxe itzul-gai au ikus-arazi zion:

—Orren gogoko ba'zaik itxasoa, zergatik ez aiz guda-ontziko itxas-
gizon egiten?... Ori dotoreago dek.

—Zergatik!!... Itxasoan, bere pakea, bere beste ezbezelako pake
lilluragarria maite bait'det!...

Eta... Alphontso'ren gurasoak zaartu ziran eta Alphontso bera
gizontxo bat egin.

Bere ibillaldi luze ayetako batetik etxeratzen zan guzitan, etxe
dana itxas-alaitasun goxo batean, dardar jartzen zan.

Bereala, itxas-aldera zegoen janlekuko mai gañean, urrutitik eka-
rritako pitxiak zabaltzen zituen.

Eta, era ontan, azkenerako, gurasoak, beren semearen gaztetasun
oldar ta bixiaren bitartez, lurbira guziko berri jakin zuten.

Egun batean, eskutitz bat jaso zuten; an adierazten zien bere on-
tzia, Bilbo'ko jaboi-egille batentzat kopraz beteta, Indietatik irtetera
zijoala.

“Itxas-ontziko buru naiz —zion bukaeran—, kapitan eginezkeroz-
tik au da nere lenengo ibillaldia. Orko ibai-ertz guziak koko usaiez
beteaz igoko naiz...”

Eta urrilleko goiz batean, itxaso bare ta berdin-berdin baten axal-
gañean, “Juanita”-k (onela zan ontzi aren izena) kaieko sarrerako
bidea artu zuen.

Bere etxearen aurrez-aurre zetorrela, bere gurasoak, zaartuak or-
durako, begiratokira irten ziran.

—Ara an —zion amak—. Lengo aldian baiña argalago dator.

—Orrek bide-erakustalerik gabe daki berea —zion aitak arro-arro
eginda.

Amak, esku-zapi batez agur egin zion, orduantxe jaten asiak zi-
ran-eta, ta Alphontso'k, bere baporea arkaitz tartera sartu ez zekion,
bestetaratu gabe, eskuari eragiñaz erantzun zion.

Txistu egin zun zentzu pixka bat eskatuz eta ibaian gora joan zan.

Gurasoak, etsiturik orduko, begiratokian gelditu ziran.

—Azkenean berearekin irten gure mutilla...! Orra or kapitan
egifia —asi zan aita.

—Bere onerako izan dedilla —erantzun zion amak lasaixeago.

Alphontso, baporea utzi ondoren, bere itxas-gizon-jantzia soñean
zeramala, etxera azaldu zan. Kaien barrena zetorrela, arraiak, beren
muturtxoak ur gañean azalduz, bera ikusi naian zebiltzan eta, kayoak
eta itxasegaziak, beren egakaldi onenean, geldi-geldi geratu ziran.

—Or zia! Alphonso bere itxas-gizon soñeko apañarekin —zioten alkarri.

Ixkirak ere, Alphonso mutil-koxkorretan arkaitz artean beren aurrekoen atzetik aibeste aldiz ibilli izan zan ixkira ayek ere, itxas-gizon soñeko ura oso ederki zatorkiola aitortu bear izan zuten.

—Egia —zion batek besteari— itxas-gizontarako jayoa danik ezin ukatu. Begira zak nola kuluskatzen dekan ezker-eskubi bere ontzian ba'lijoa bezela.

Errian, Alphonso'ren etorrera, bere urrezko-botoidun kapitan-jantzarekin eta bere txapel-zabalarekin ikusiaz, gertaketa berezi ta aipagarri bat izan zan.

Naiz-eta lur joa izan, aundiki-sendi bateko semea izanik, Alphonso izan zan egiaz, Bilbo'ko aundikiengana itxasoari ateak iriki ziozkana.

Artean, gudako itxas-gizonen itxasoa bakarrik zan ondo ikusia aundikien artean. Arrezkero, Alphonso zala-ta, merkanteen itxasoak ere, bere ontzi-zamak eta bere egonaldiekin batera, aundikien arteko pesta ta dantza guzietara izan zuen sarrera.

“El Marítimo”-an, Alphonso ta bere itxasoa ziran kilikagarienak.

Emakumeak Alphonso'k, Londres, Hamburgo, Nueva York, Shangai, Marsella ta lurbira guziko kai merkatarienetatik zekarren “usaiak” lillurutzen zituen.

—Biotz-biotzez maite zaitut Alphonso...

—Biotz-biotzez Alphonso...

—Biotz-biotzez...

.....

.....

Azkenean, Alphonso'ri ta bere itxasoari pakean uztearren, emakume ayetako batekin, danetan itxastarrenarekin, ezkondu egin bear izan zuten.

Gaztefan itxas-gizon izandako, bapore-nagusi aberats baten alaba zan.

Itxas-lami baten antzera igeri egiten zekiena zan eta, bere aitarekin batera, ludi guzian barrena ibillia.

Ille-ori, begi-urdir, kaietako jendeak izan bear duen bezela; ibillian itxas-belar lurrin-goxo bat zerion eta bere gonak, itxasoko zurrunbil alaien antzera, jostari zurrumbiltzen zitzaizkion.

Alphonso'k laranjaz betea zuen bere ontzia (ez da egoki Bilbo'n beti burniz betetzea-ta), eta... egon-aldi artaz baliatuz, ezkondu egin ziran.

Egiatzko bi izurde ziran andregai-soñekoaren egal luzea zeramatenak, Begoña-ko elizan sartu ziranean.

Emazte berriak, biotz-ukituta:

—Ai Alphonso! —zion irteran—. Seme bat eskatu diot Andra.

Mariari; zu bezela itxas-gizon izan dedin, itxas-gizon merkatari izan dedin...

Aitagiarreba oso eskuzabal agertu zitzaizen; berrogei ta zazpi metro luze, amaika zabal eta zortzi gorako bapore bat eman zien.

Txuri-txuri, brankako kate-zuloen ondoan, izen au nabari zuen: "GERINELDO"

Bere barruko gelan sartu ondoren eman zioten alkarri lenengo muxua. Eta, iñork noruntz zijoazen ez zekiela, itxas-zabalera irten ziran.

.....

.....

Bermudas'tik iparraldera arkitzen ziran, "ala-olako" zer edo zer bixi-bixi bat, bere barrutik irten naian zebillela nabaitu zuenean.

Senarrak mapa borobil bat artu ta bere aurrean jarriaz, xamur-xamur ta arduraz, onela eskatu zion:

—Maite; begira ezazu ona. Emen, emen...

Eta itxas urdin borobilla erakusten zion.

Emazteak senarrak esaten zion tokira begiratu zuen bere begiak oñazez lerturik zeuzkala.

—Jayotzera dijoan ori itxastarra izango danik ezin ukatu-zion Alphonso'k siñeskor.

An zeudenak, jayo berriaren anka-tartera begiratu zuten.

—Mutilla!! —oju egin zuen aitak.

Eta guziori batera —azitik landarea—, izan diren itxas-gizon ospetsuen izenak bururatu zitzaizkien.

Garbitu, gerrikoa jarri ta jantzi zuten orduko, itxaso-urez bataiatzeko asmoa agertu zuen aitak.

—Ondo dago —onetsi zuen amak.

Eta Karmelo jarri zioten izenez.

Bataiatzekoan ura ixuri ziotenean, aurrak amaika marru ta ostiko egin zuen.

—Nere ustez —zion lenengo ofizialak— onek ez du ura gogoko. Ia itxas-gizon baten orde z eliz-gizon bat jayo zaizuten...

—Baita-zera!... Zaude ixillik gizona! —erantzun zion aitak. Baiña kezkatu geratu zan.

Berealaxe, ginebra emanaz:

—Ezurak gogortu bear zaizka —zion— eta oraindaño ez det ortarako ginebra baiño gauza obeagorik arkitu.

Azkenik seme gaixoa lotan geratu zan.

Amak, bularra, beti itxasoaren aurrez-aurre ematen zion. Jarkera ura eskeintza baten ezaubide ta ikur zan.

Aita, berriz, bere semearen itxas-etorkizun arrigarriaren zai, dardar, beti xelatan zebillen.

Lauroinka ibiltzen asi zan orduko, ontziaren beko zuloetara jetxi ta, ikatza ta jatekoak gordetzen zituzten gelatan barrera ibiltzea zan beretzat kilikagarriena. Ez zirudin beintzat, itxasoa ta itxasontzi-lanak bere gogoko ziranik.

—Nere ustez —zion senarrak emazteari— mutil onek naigabe asko eman bear dizkigu oraindik.

—Etsi egin bear, Alphonso, etsi... —erantzun zion onek goibel.

Tikili-takala itz batzuek esaten asia zan, aitak, goiz batean, bere belaun-gañetan artu ta esan zionean:

—Ia seme; deitu zaiok itxasoari: aizan, itxaso!

Baiña Karmelo'k:

—Aizak, itxaso!

—“Aizan” esan diat nik. Egiatzko itxas-gizonak, itxasoari beti “aizan” esaten zioagu. Itxasoa emakumezkoa dek, emakumea dek.

Karmelo'k setatsu;

—Aizak, itxaso!

—Aizaaan...!!

—Aizaaak...!!

Bi zartako eman zizkion. Uraxe izan zan lenengo astifaldia. Aita, odolbizituta, an joan zan. Eta mutil-koskorra negarrez gelditu.

Zutik ondo ibiltzen ikasi zuenean, igeri egiten ere ikasi zezan, aita alegindu zan.

—Igeri ez dakien itxas-gizona, itxas-gizon-erdi beti.

—Ori esan! bayeztu zuen amak.

Beren ontzia intxaur-ongarriz zamatuta, Molucas'tik Rotterdam aldera zetozen.

—Ea, erantzi adi orain bertan! agindu zion Karmelo'ri.

Turturrak geratu zituzten eta txalupa bat uretara bota ere bai. Mutil-koskorarekin batera aita ta ama jetxi ziran txalupara.

—Ekin eskuz ta ankaz batera, ta igeri aurrera egiten alegiñak itzak.

Lotu zuen sokaz besazpitik, uretara bota zuen, eta, ondoratu ez zedin, kako antzeko batekin eutsi naian jardun zuen. Baiña berunezkoa ba'litz bezela, ondora zijoan. Berealaxe, erdi-itota atera zuten.

Begira zeuden ontzi-mutillak, algaraz asi gabe ezin egon. Kapitana berriz osoro aserretu zan lotsagabekeri ura ikusirik.

Igo orduko, Karmelo'k onela esan zien:

—Nik ez det igeri egiten jakin nai; leen ere esan det, nik ez dedala igeri egiten ikasi nai.

—Eta egunen batean itxasora eroritzen ba'aiz? zion amak aurka egiñaz.

—Ez naiz beñere eroriko.

—Zergatik ez?

—Itxasotik beti urruti izango naizelako.

—Eta putzu-zulo batera eroritzen ba'aiz?

—Zertako orduan igeri egiten jakin?

Luzaroan, bere eran, nai zuen guzia egiten utzi zioten.

Ecuador aldean zebiltzala, itxasoa bare-bare zegoen alako batean, onela zion aitak:

—Begira zak ango ke ura.

—Ze ke?

—An, urruti, itxas-mugan...

—Ez det ezer ikusten...

—Dana argi ta garbi zegok-eta!

—Ez zaitzela aserretu, Alphontso —bitartetu zan ama atseka-betua—. Ziur nago ez duela ondo ikusten gure seme onek. Ez du ez beintzat, itxas-gizon baten begi-zorrotzen antzekorik.

Begi-sendagille baten etxera eramán zuten kaieratu ziran bezin agudo. Bost diotri t'erdi zituen begi batean eta lau bestean. Uraxe bai gixajo-kaxkarra!

—Eta au —esan zien sendagilleak— au, geitzen joango zaio.

Zozo-kirten itxura ematen zioten begitako lodi batzuek jarri bear izan zizkaten sudur gañean.

—Au bai dala! Itxas-gizon begi-zorrotzik gabea, izen txarreko dendari izatea bezelaxe da —erabaki zuen aitak.

Eta ama, txoko batera baztertu zan, negar egitera.

Bilbo'ra ikatzakin joan bear izan zuten batean mutikoa amonaren etxean utzi zuten.

Urteak joan ziran eta urteak etorri.

Bitartean Karmelotxo'k batxillerra ederki baiño ederkiago egin zuen.

Aitak, oraindik, mutillak bere bizibidea aukeratzeko orduan itxasorako joera izango ote zuen edo, onelako itxaropen kaxkar bati, maite-maiteki eusten zion.

Udara artan, beren itxas-ibillerak utzi zituzten eta, Karmelo'ren etorkizunari begira, bildur-dardaraz, errira joan ziran.

Egunetik egunera, aita-semeen arteko elkartasuna gogortzen joan zan.

—Amaseai urte bete dituk eta oraindik sardiña ta bixigu baten artean ezberdintasunik igertzeko ere gauza ez aiz! Ezin eramán diat nik ori.

Karmelo ixil-ixillik geratu zan. Baiña, geroxeago, ausartuz, bera laister ba-zijoala esan zion.

—Eta nora joateko asmotan aiz?

Kairik ez duen erria izanezkero... noranai.

Aitak zorrotz-zorrotz begiratu zion.

—Kaietako jendea —jarrai zuen Karmelotxo'k— gaiztoa da, bekaizkeriz betea, edozeiñi burua arrotuaziko diona, lapurra, usteldua...

Itxasoak jendea zoratu ta biurriarazi besterik ez du egiten.

—Itxasoa bizitasuna da, indarra, jakintza! erantzun zion aitak gogor.

Karmelotxo'k goitik behera begiratu zion.

—Bururatu al dezakezu Santa Teresa Bilbo'n edo Coruña'n jayo zitekeanik? Bai zera! Avila'n jayo zan, mendian goian eta itxasotik urrutienetako erri batean... Bururatu al dezakezu San Prantzisko napolitarra izan zitekeanik? Ezta inolaz ere! Asis'en jayo zan, Subassio mendiaren babesean, Italia'ren erdi-erdian, itxasotik urrun eta zerutik berbertain. Amestu ere egin al liteke Arco'ko Santa Juana, Marsella'ko lapur ta emagaldutuen artean sortua izan zitekeanik? Ez, ta ez! Itxasotik urruti dagoen erri paketsu ta gozatsu batean jayo zan; Orleans'en jayo zan.

Aita deuseztua gelditu zan bere mutillaren ikasbide siñeskarri ayek entzunik.

—Ea, ezaidazu itxas-ondoan jayo dan santu baten izena.

—Inaxio...

—Bai, itxasoak milizkatzen duen Gipuzkoa'n jayo zan, baiña or-tarako, itxasotik urruti dagoen Loyola'ko ibar paketsua aukeratu zuen...

—Eta Bizkaya'n —jarrai zuen Karmelo'k sumindua— santu-erdi bat bakarra degu, Berriotxo, eta au, itxasotik erririk urrutienean sortua zan; Elorrio'n.

—Naikoak esan dituk ire erriaren aurka! ebaki zion bere aitak gorrotzarrez.

—Sinistu ezazu; itxasoa gaiztoa ta biurria da... Galdetu ezayezu arrantzaleai itxasoak inoiz ere enbata noiz etorriko dan aurretik esan dien.

—Uste okerrean bizi aiz, seme; itxasoa, berarekin ona izaten dakienentzat oso emakorra izaten dek eta beragandik zetorkiguk gi-zabide ta aurrerapen guzia.

—Parregarri zera aita; mendian gora nijoa, itxasoak eta itxasoko jendeak, neri...

Ez zion bukatzen utzi. Muturren aurrean eskua jarri ta aua itxi zion.

Bion artean kendu ezin zitekeana sortu zan.

—Seme oek —zion oyuzka amak— naigabea besterik ez dute ematen!

Alphontso gizajoa ezertarako bezela geratu zan.

Andik egun gutxitara, semearen gelan kuxkuxean zebiltzala, apaldegiko janzkien artean, liburu lodi-lodi bat arkitu zuten: "Leyes civiles de Medina y Marañon", zion azalean.

—Nere ustez ez du onek itxasoarekin ezer ikustekorik.

Amak ere begiraldi bat eman zion.

—Emen ba-dakar ba, urlege bat...

—Beste “urak” dira oyek, maite.

Oyean gelditu bear izan zuen.

—Jardun zaitte bizitza guzian semeengatik lanean... Eta ontarako! —zion gaixoak antsika.

Semearen belzkeri kiskil ura naikoa izan zan bere egitekoak egiteko. Gaxotu zan, gero okerrago, ta gero okerrago... il arte.

Sendagilleak zionez, odol-eragozpide batetik il omen zan.

—Ori uste ark! Bai, bai!

Emaztea noraezean geratu zan.

Karmelo'k berriz erria utzi ta betiko alde egin zuen.

Goroxeago, lege-gizontarako, Madrid'en, ikasten ari zala jakin zan.

—Seme oek! Seme oek...! —zion arrantzale zaar batek—. Naigabetarako ere ez du batek irabazten!

—Ederki asko egin zuen bere aitak il zanean ilda! —zion, marmar, ontzi-egille batek.

Eta ilberriaren adiskide izan zan beste arrantzale batek onela eman zuen bere iritzia:

—Semeai jo ta il edo bestela utzi egin bear zaie... baiña ez iñolaz ere, berengatik naigabetu.

...

Urte batzuek joan ziran...

Berri izugarria zan etorri zana...

Jende guzia kaian, plazan, eliz-atarian, pilloka bildu zan.

Danak, kokotza lepoan sartuta; iñork ez zuen sinistu ere nai.

Etxe guzietan ez zan bestetaz itz egin egun ayetan.

Izugarria izan zan...!!

—Baiña... zer gertatzen da? galdetu zuen beti ta danerako azken izaten dan ark.

—Alphontso'ren semea alegia...

—Zer? Il egin al da?

—Okerrago!

—Bizia kendu al dio ba norbaiti?

—Besterik ez ba'litz...!

—Dana dala, esaidazu beintzat.

—Ezer ez gizona, ezer ez! Erregistradoretako norgeiagotan bera izan dala lenengo!!

—Giiiiizona...!!!

...

...

Eta erri artako axala, itxas-gizon eta arrantzaleen erri artako axala, lotsaz beteta, txarranpin-gorri-gorri jarri zan.

JOSE ANTONIO LOIDI'K EUSKERATUA

UNAMUNO ERAGILLE

Bildurtuta egoteko bezelakoa da artu dedan gaia: Unamuno eragille. Zertaz itzegin nik, eta Unamuno'ri buruz. Unamuno'z eta gaur, kondenatu berria dalarik. Au gaia nerea!

Eta, alaz ere, emen nauzute ni, gertu, Unamuno eragilleak berak eraginda. Itzegin egingo luke berak nere egoeran, eta orixe egingo nik.

Eta euskaldun berriekiko Unamuno bezin eragille ba nintz ni, pozik geldituko nintzake.

Ia ba euskaldun berriok ausartzen zeraten. Eta berdin esaten diuzet gazte guzioi.

Eta nere arloan bete-betean sartu baño leenago, gauza bat esan bear Unamuno euskaldunaz. Bestela, uts aundi bat egingo nuke; eta aipatu bearrean nago. Badakizute dagoeneko nundik nora noan: euskera gorroto izan zuen Unamuno'k. Bai jaunak: gorroto da itza, naiz-eta asko estutzen ba gaitu ere euskaldun aundi batek ala jokatu zuela aitortu bearrak.

Eta berak zuen kategoria izanda, bi aldetatik galdu genuen euskaltzaleok: gure izkuntzaren alde egin zezakeana egin etzuelako batetik; eta euskeraren aurka egin zituen alegiñakatik bestetik. Idazle bikaña izan zanak etzegin euskeraz ezer utzi, olerkitxo batzuek baizik. Unamuno galdu genuen euskerarentzat, Baroja galdu degun bezela; eta erderaz egin zuen lanari begiratuta, miña degu biotzean gure izkuntzaren beraka sentitzen dugunok. Nai izan ba lu, zer etzuan egingo bilbotar ospatsuak? Erdal-literatura landu ta aberatsean bera dan bezin aipagarria izanik, zer mallatakhoa izango zan gurean? Piztu egin zezakean Unamuno'k gure izkera, ta etzuen alere deus egin bere alde; asko orde zanzatzeke. Orduko euskera etzan gauza jakintzako gaiez jarduteko; ta au zala-ta, euskera gaitu ta eraberritu bearrean, baztertu egin zuen.

Etzan, ez, ixildu. Bere eragin eta indar guziez idatzi zuen euskeraren kontra; bere lan guzietan sakabanatuta ditugu iskirioak eta iraiñak. Eta bere jarraile asko bide galgarri onetatik abiarazi zituela,

nola ukatu? Kalte egin zigun beraz bere jokabideak; baña kalte aundiagoa utzi digute euskerari buruzko bere lanak, euskal idazle asko okertu bait-dituzte.

Au guzia tristea izanda ere, tristagarriago zaigu gaztetango bere jokaera jakitean.

Unamuno Bilbo'n jaio zanean euskeraz etzan an pitin bat baizik mintzaten. Aro artan banaka batzuek kenduta gañerako guziak erdaldunak ziran; baita gure Unamuno ere.

Eta zer egin zuen? Euskeraz ikasi. Euskaldun berria degu ba Unamuno. Ta edozein izkuntza ikasi duenak ondo daki artarako bear dan adorea.

Euskera maite izan zuen Unamuno'k, berak liburuetan esaten duen bezela. "Milla Olerki Eder" liburuan agertu da bere lanen bat. Ez nuke nik esango oso ona danik, ez; baña euskaldun berri batek egiñak dira, ta gauza bat erakusten dutelako aipatzen ditut emen; euskera maite izan zuala, ain zuzen.

Ez ori bakarrik. Geiago ere egin zuen Unamuno'k: euskeraz jabetu zan, eta Bizkaiko Diputazioko Euskal-Katadera eskeñi zanean, Unamuno joan zan azterketara. Ta irabazi etzuela jakiteak ez du ezer adierazten, Azkue'k kendu baitzion dalakoa.

Unamuno ba euskaltzale izan zan gaztetan. Eta nola aldatu zan gero ainbesteraño? Ez dakit nik osotoro. Baña zio bat aipatu bearra dago: Madrid'era joan bear izan zuen karrera ikastera, ta egonaldi onek eragin zion ez gutxi, arek berak aitortzen zuen bezela. Kanpora aldegin bear izan zuelako, ta au, egia esan, emen Unibersidaderik ez genuelako gertatu zan. Lortuko aal degu aurki!

Eta Unamuno euskaldunaz oar ori esanda, igaro gaitezen Unamuno eragillearengana. Ots, goazen arira.

Danok dakizute noski, Unamuno'ren bi liburuekin gertatu dana: irakurri ezin ditezken liburuetako "Indize"an sartu dituztela. Nola ori?

Arritu egin dira asko. Indizean Unamuno! Bearbada emengo batzuek etzenekiten; bañan orain dala urte gutxi istillu gorria sortu zan Unamuno'ri buruz. Santu egin nai zuten Unamunozaleak, eta artikulua ere idatzi ziran erruz au lortzeko. Beren ustez erlijiozko kezka larria izan zuen Unamuno'k santuak izan zuten bezin bizia, ta bere santutasuna ospa zedilla eskatzen zuten.

Orain, berriz, herejeen zerrendan sartuta, zer pentsatuko? Nola ulertu diteke aurkatasun au?

Baña Unamuno'ren liburua ezagutzen zituena, ez da arritu. Iritzi ta aburu guziak arkitu ditezke aietan; une batean gauza baten alde ba dago, kontra jarri da gerxeago.

Auxe esaten zioten sarri bere kontra zeuden askok: artikulua batean edozein joera defenditu ondoren, aurka jartzen zala urrengoan.

Unamunok alere etzuen onetzaz jaramon audirik egiten, ez baitzitzaion ardura bere buruaren aurka betbetan biurtzea.

Onengatik, bere idaz-lana zatika aztertzen ba da, fraseka esaterako, eroren batena ematen du. Ez bide-dago argan joerarik. Bañan erabat artuta, garbi nabarmentzen da eriotzaren larrimifi etsia duela aritzat.

Une batean santu dirudi; ta ondorengoan, edozertarako segurantzia ezabatuta duela, biraua dario.

Ukatu egiten da askotan.

Gañerantzean, izaeraz zetorkion nunbait joera au. Baña tinkatu egin zan gero bere pentsakeragatik. Paradoja maite zuen, eta au zitziaion argi-iturri bakarra: "Oi danez nabarmendu ez dan egia bat agertzen du paradojak", esan oi zuen. Eta beste batean: "Zentzu onaren lelakeria ta txepelkeriak sendatzeko, paradoja bezelako sendagairik ez dago."

Kierkegaard'en eragiña agertzen zuen onetan. Eta orrela, bere aiurria eta pentsakera egokiturik, finkatu egin zan Unamuno lojika gutxikoa, ta bere kontradizio edo aurkatasunak ugaritu.

Alere, ezin uka, herejea degu Unamuno. "Del Sentimiento Trágico de la Vida" liburuan garbi agertzen da bere okerra: egia arkitzeko almena ukatzen dio pentsamenari, ta sentimen utsaren bidetik abiatzen da. Au modernismo utsa da, ta herejia au elizak bereziki esetsi (1907) zuen ezkerero, ez nau batere arritu Unamuno bera esesteak.

Unamuno herejea degun aldetik, ba, "Indize"an sartzea ez da arritzekoa. Baña, esan degu leen, toki batzuetan kristau zintzo dirudi Unamuno'k, kezka bizia erakusten du danean, eta auxe de noski bera santu egiteko bide eman zuena.

Onela dala-ta Unamuno'k ain bereziki maite zuena arkitzen da bere nortasunean: paradoja bat. Bere buruaren aurka dagoela pentsa liteke. Sarri zion berak: "Unamunozaleen partidu bat sortzen ba da, neu izango naiz bere lenbiziko etsaia." Mundu guziaren kontra zegoen, beti ari zan aldatzen, eta onengatik arki diteke bere lanetan gauza berari buruz alde ta aurka, goraka ta beraka.

Kierkegaard aipatu det leen, eta bere "anaia Kierkegaard" berriz aipatu bearrean nago. Onengatixe ikasi zuen danemarkerez, eta gutxi bezela bere "anaia" orren filosofia ezagutu. Esistentzialismoa zer zan emen iñork etzekielarik, Dinamarka'ko izkuntza ikasi zuen Unamuno'k, arek eraginda, ta aurrenik ezagutarazi zigun gero famatua izango zan Soren Kierkegaard. Bai jaunak: esistentzialista goiztarra degu Unamuno, esistentzialista aparta, primerakoa. Aita Sciacca'k ari buruz esan zuena gogoraziko dizuet: "Unamuno ta Kierkegaard dira esistentzialismoaren aintzindariak."

Alere, Unamuno'k etzuen bizar zikin narratxik, ezta orrelako itxurarik. Ez uste izan... Egiatzko esistentzialista degu. Eta egiatzko

esistentzalismo au igaro ez-baña geure giarra dala uste det nik. Onengatik bizirik dago guban Unamuno, eta bizirik diraelako sartu dituzte Indizean bere "Del Sentimiento Trágico" ta "La Agonía del Cristianismo". Oraindik asko irakurtzen diralako, oraindik ere eragin aundia izan dezatekelako.

Zirikatu egin nai zuen aurretik Unamuno'k, gero pentsarazteko; ta onengatik ari da eten gabe irakurlea zula ta zula. Arek berak zion: "Jendea su ta gar jartzea kontzientziaren betebearra izan ditek." Ta "erein egin bear dira gizonagan zalantza-biik, kezka-miñak, baita etsipenekoak ere —Bai noski! Zergatik ez? Etsipenekoak ere bai!— eta ori dala-ta zoriona esaten dana galtzen ba da (eta zoriona inñundik ere ez dana, noski) ez da ezer galdu."

Kezkatu egin nai du. Eta, berak zuen luma trebea izanda, geienan inguratzen du. Julián Marias en ustez "egundoko eragiña du zirikatzen"; eta beste batean esan du bi zatitan zatitu ditezkeela España'ko gazteak: Unamuno'ri irakurri diotenak, eta Unamuno'renik ezer irakurri ez dutenak. Eta egia da, nere ustez beñipein.

Nazka ematen dio Unamuno'ri, kezkak eta gertaerak solas-gaitzat arteak. "Munduan gertatzen dan ia guzia izketa-gaia besterik ez da askorentzako."

Unamuno'rentzat, ordea, kezkabide gogorra da dena, ta larrimiñik gabe nola bizi ote ditekenez ez du entenditzen. Zertarako gaude munduan? Zertarako jai ogera? Zertarako? Pentsatu egin dezakegu, miña sentitzen degu, zorion-egarriak zulutzen gaitu, ta galdetzen du: "Zer dala-ta? Zerbait adierazten du onek guziak." Bost ajola zaio Unamuno'ri "jakitea" bera: gizona zertarako dan ez ba dakigu, ez dakigu ezer. Gizonarena ez beste danak sasi-jakintzak dira beretzat: "Izpiritua azitzeko... Ez! "Jakiteko jakin! Egiagatik egia!" Ori ez da gizonetzkoa." Eta geroxeago: "Zertarako" bat billatu bear." Au zan beti zerabilen galdera.

Jakite utsak, esan degu, iguin ematen dio. Orobat ere metaphisikak; eta onetan Gide'kin bat dator. Gizonaren auzia argitu nai du, ez besterik. Besteak ez dira, izan ere, benetako auziak. "Nundik nator ni? Bizi naizen mundua nundik dator? Azi nauen mundua nundik? Eta, nora noa ni? Inguratzen nauen guzia nora ote? Zer adierazten du onek? Elikatzeko bere bear aberekoietatik jareginda, auek dira gizonaren galderak. Eta, ondo begiratuki, galdera oien muiñean, gogo aundiagoa ikusiko degu "zertarakoa" ezagutzeko, "zergaitik" bat jakiteko baño. Ez degu karia bear, xedea baizik".

Gizonaren betekizunak larritzen du Unamuno, ta gizonari dago-kion eran argitu nai du: "Ezur aragizko gizona da filosofoa, ta bera bezelako ezur aragizko gizonai aiertzen da. Nolanai ere, borondateaz filosofatzen du, sentimenaz, ezur aragiaz, arima ta gorputz osoaz, eta ez gogamenaz bakarrik."

Gizontasuna dario Unamuno'ri, berak erderaz "hombredad" esango lukena. Gizona da albo guzietatik, gizonak sentitzen dituen kezka bide ta katramillak dira bere izkribuetako mamia, ta gizontasun orretzek unkitzen gaitu. Benitez de Castro'ren ustez, "Europak ez du izan eun urtetan Unamuno bezelako gizonik".

Gizon osoa degu. Orregatik kezkatu. Kezkak eragiten dio: kezkatu dabil, kezkatu bizi da, kezka gorrian iltzen da, kezka baten ildo da bere bizitza.

Badaki Unamunok eriotzak mugatzen duela; ta ilbearrak astintzen du. Ta Salamanca'ko zelai paketsu zabaletara joaten danean, eriotzaz pentsatzen du, eriotzaren idea dauka lagun, bañan alperrik billatzen du osertzean. Noizpait bukatu bear, bearbada Argia arkitzeko amaitu bear... Beti bizi nai du, beti bizi bear du. Noiznai betirako il ditekkelako zalantzak larrimin betean dauka. "Ni mamitzen nauen gorputz au ilda —neure buruarekin ez nastutzeko "nerea" deitzen dedan grixe— ezerezera biurtzen ba naiz, eta nere anaia guziei alaber gertatzen ba zaie berenakin, mamu-illara beltza besterik ez da gure giza-leñu au, eta ezerezetik ezerezera goaz." Eta, beste batean: "Mendi nare berdea betestean, edo nere arimaren beste aizpa bat begi argietatik so egiten duela ikustean, biotza zabaltzen zait, arimaren taupada sentitzen det, eta bizi-giroaz ezaturik, nere etorkizunearn siñisten det; baña, berealaxe, ezkutuaeren abotsak susmur: "Akabatu egingo aiz!" eta eriotzaren aingeruak egoaz ikutzen nau."

Ez dauka lasaitzerik. Billaka asten da, ta ez du arkitzen, gogamenak ez dio laguntzen, ez baitu onek ildakoaz besterik ulertzen. Eta gizonak bizi nai duen ezkeron nola lagundu dizaioke pentsamenak? "Illa billatzen du pentsamenak, biziak iges egiten dio-ta..." "Zerbait ulertzeko, il egin bear du aurrenik, pentsamenean gogortu bear du."

Nola urratuko ba buruak gizonaren auzia? Bizitzaren etsai amorratua da pentsamena, ta eriotza bear du. Orregatik, bere bideetan aurrera sartuta zer arkitzen du Unamuno'k? Itxarokizunik ez dagoela. "Gogamenak, gizonaren pentsamenak, bere neurrian eta eran ba da ere, arima illezkorra danik ez du probatzen, ezta denboretan zear kontzientzia edo oarmena ondatu-eziña danik ere; kontzientzia onek gorputzeko eriotzaren ondoan irauterik ez daukala baizik. Beti, esana det, bere neurrian."

Etsipen gorriak inarrosten du ba: "Gauza edozein tokitatik ikusita, beti jartzen da burua gure illezkortasun-irrikaren aurka ta ukatu egiten digu. Izan ere, bizitzaren arerioa da-ta pentsamena."

Orra auzia: ez iltzeko esaten dio biotzak gau ta egun, bañan ez dakus biderik. Eta onetara ezkeron, larrimiñetik irteteko herejiaren bidetik egiten du: "Fedea ez da pentsameneetik datorren gauza, nai-menetikoa baizik (gure borondatetik datorrena baizik). Siñistu nai izatea da siñistea, ta Jainkoa siñistu batez ere, eta guziaren gañe-

tik, Jainkoa izan dedilla nai izatea. Orrela animaren illezkortasuna sifistea, illezkor dedilla nai izatea da; alabaña, ain gogor nai izan bear da, pentsamena zanpatu-ta bere gañetik pasa bear duela nai onek.”

Eta zergaitik au guzia?

Biziak eskatzen duelako, biotz irrikak eskatzen duelako; ta eskatze au da biziaren mamia, ta ez arrazoaia edo pentsamena. “Zuk, Spinozak, eta irurok ez degu beñere il nai, eta beñere ez iltzeko irrits auxe da gaurko gure izana.” Baztertu egiten du arrazoaia, ta ezertarako balio ez duela esaten du bein eta berriz. Jainkoaganaño irsteko gauza ez da, bere ustez. Ona herejia. Alere iritzi onek ez du betirako lasaitzen.

Bañan bere arima muñean bertan dauka Unamuno'k biotz ikara. Betirako ilko ba-gera, zertarako dana? Zertarako? Biotzak eskatu, ta buruak ezin eman. Ez al da au al danik eta ikaragarriena?

Noizpait bukatzeko gogaiak ba zearo larritzen du. Baña beti betirako bizitzeko ideak ere ez gutxiago; ta Kierkegaard'ekin dio: “Noizpait ilbearra izugarria ba-da ere, are izugarriagoa litzake beñere ez iltzea.” Ez du gelditu nai, ez du iritxi nai, ez du pakerik nai, ez du gelditasunik nai. Eta bildurtuta ojuka: “Etzazue il denbora! Oroitzapen biurtzen ari da eten gabe gure biziera. Itxaropena da ta itxaropidea sortzen du. Utz gaitzazue bizitzen! Betikotasuna, betirako oraintasun, oroitzapen eta itxarokizunik gabe, eriotza bera da.”

Entzun dagiogun berriz: “Miñak oro itzaltzen ba-dira, baita alik garbien eta gogozkoenak ere, arrenkura guziak suntsitzen da-dira, zerk biziaren ditu doatsuak? Jainkoagatik sufritzen ez ba dute, nola maite dezateke? Eta an lorian bertan ere, piskanaka ta geroz ta bertagotik Jainkoa ba-dakusate, beti guttiz iritxi gabe, ezagukizunik ez ba-dute, irrikakizunik ez ba-dute, zalantza-kondarrrik ere gelditu ez ba-zaie, nola ez dira loakartzen?”

Ez du iñora iritxi nai; bildur da eltzeko. Ta bere filosofian alaxe gertatu zitzaion: irrika bizian idatzi zuela bizitza osoan zear, bañan elburua beñere atxiki gabe. Ba-zion berak: “Borroka da garrantzia duena ta ez garaipena.”

Batzuen ustez, alere, zaratazalea zan Unamuno ta orregatixe arrotzen zituen bere larrimiñ eta biotz ikarak, ain larri sentitu ez arren.

Ez najz ni oien aburukide. Gauza bat sifisten edo sentitzen ez danean, aixa azaltzen da sasikeria ta ondoreetan agertzen da batez ere argi ta garbi. Onengatik esaten zuen Goethe'k sentitzean berean idatzi bear dala, ta berak beti egin zuela orrela. Ta Unamunorekin orixe gertatu da. Eragin ikaragarria izan du gazteen artean aspaldidanik, eta orain ere ba-du asko, ta zerbaitengaitik gertatu da au.

Gañera sentitu gabe esan al diteke: “Bizitza egian eta egia bizitzan billatzea da nere erlijioa, naiz-eta bizi naizeño arkituko ez dedala ba dakit ere; nere erlijioa izkutuarekin eten gabe ta nekaitz

borrokatzea da; egunsentitik arratseraño Jaikoarekin borrokatzea da, Jakob'ek bere aroan egin zuan bezela."

Oraindik bi zio aipatuko ditut bere alde. Unamuno'k berak zion, etzala urrea berak ematen zuen sosaren balioa, bere eskutik zeraman beroa baizik. Eta, au aski ez ba-litz, Jimenez Ilundain bere adiskidearekin izandako eskutitzak agertzen dute benetako kezka zuela.

Bestetik ere, askotan gertatzen da, irakurle batek Unamuno'ren liburu bat artu-ta berak sentitzen zituan gauza asko liburuan ipiñiak arkitzea. Zer adierazten du onek? Gaurkotasuna dariola orain ere Unamuno'ren lanari. Guziok, bai zerok eta bai neronek ere, sarri sentitu ditugu bere larribideak; bearbada ez arek bezin biziro, baña sentitu bai. Oartzun zaigu bere abotsa, ta erdibitu egiten gaitu. Zer-gaitik? Gezurrezkoa dalako? Ez orixe. Ondo egiazkoa dalako, guztiz gaurkoa dalako ain zuzen.

Esistentzialista utsa danezkero, emen dezute Unamuno larrimin betean sartuta. Bañan larrimin ori baloratzen du, ta itxaropen-iturri biurtu nai du: "Oñazea da kontzientzirako bidea." Miñak pentsarazten digu, berak jartzen gaitu bidean; ta atsegiñak gere burutik aldentzen ba gaitu, miñak biurtzen gaitu gure izanera.

Eragin gogorra du Unamuno'k. Bere alde ala bere aurka jarri gaitezke, bañan ezin geldi iñor leen bezela: Maitatu egin bear da, ala gorroto; beste amar liburu geiago irakurtzen dira, ala ezta lerro-rik bat ere. Ez dago erdian geratzerik: aurrera ala atzera jo bear, eta bertatik.

Gañerakoan esistentzialista guziak bezelaxe, oiturakeritik ateratzen gaitu. Irakurri-ala piztu egiten gera, beste mundu berri bat ikusita. Klean ikusi ez degun zerbait arkitzen degu argan; Jainkoa, arima, ta bizi-bearraz elizetan entzun ez ditugun gauza sarkorrek irakurtzen ditugu. Agustin deuna gogoratzen digu orain; Gide siñisgabea segituan. Zer da txorabio au? Zer da berotasun kiskalgarri ura? Unamuno da. Nietzsche'k aña unkitzen du, Kierkegaard'ek aña iñarrosten du. Liriku sakona da. Olerkari da.

Ondo daki au guzia "Del Sentimiento Trágico" edo beste edozein saio irakurri duenak: minduta uzten du irakurlea. Gizona geiago da biotza, arrazoia baño. Ta Unamuno'k biotzari itzegiten dion eskero. eragin bizia lortzen du.

Emendik bere arriskua: eragille izugarria Unamuno. Emendik ere bere birtutea: eragille aparta Unamuno.

Ni ez naiz iñor Moralari buruz itzegiteko, noski; ta alde orretatik ez det tutik esango. Filosofiaz ere ez. Bai ordea bere izpiritu zaletasunaz.

Izpirituzale guzizkoa degu Unamuno. Gure giroa berriz, gaikoa. Futbola dala, dirua dala, negoziuak dirala... ez bide dago arimarik. Ez esan, arren, elizak beteta daudenik. Barkatu, bañan ez dakit nik

askotan zertarako joaten geran mezetara. Gaia bide-dago, ta ez besterik. Noiz entzun dezute zuek kalean Jainkoaz itzegiten? Mintzagaia bezela bai, bearbada txolartea aixago pasatzeko agian; eta au ere, segur aski, ez asko askotan. Jainkoa, arima, biziaren adikizuna, ta abar, apaizak itzegiteko arazo bereziak bide-dira. Ta ni neu ere, au esateagatik, guziz arrigarri natzaizue guzioi. Ez da ala? Ta, zergaitik? Giro gaikoa baño gaikoiagoa degulako, arima ta berari dagozkion arloak gure bizimodutik at daudelako, materialista gogorrek geralako.

Unamuno ez ordea. Tai-gabe mintzaten zaigu gure etorkizunaz, tai-gabe bizitzaz eta eriotzaz, tai-gabe gizonari dagozkion arloez. Beraz, gure giro txar onetan, jaso egiten gaitu, gu baño gorago bait dago. Ta alde onetatik, ezin uka dezake inork oso oso egokia dala. Zuzpertz egiten digu biotza, piztu egiten gaitu, urduri utzita. Lozorro ta gezur-raren bidez lortuko ba-da pakea, ez du zertarako nai; ta sasi-pake au iltzeko asmotan dio: "Pakea! Pakea! Pakea! Ala egiten dute korroka gure zingirako igel eta txauburu guziak."

Ortaz, ondo dago Unamuno'ren liburu okerrak kondenatzea: onela, ba-daki irakurleak zer arriskutan sartu diteken irakurtzean, eta ba-dakike nora ez jo. Bañan, ori dala bide, bere liburu ta izkribu guziak baztertzea, jokaera kaltegarria irudituko litzaidake.

Batzutan herejea degu Unamuno, bai. Baña, zer dira inguratzen gaituzten gaikoi amurratu oiek? Zer dira lagun-urkoarekiko maitasunaz arrastorik ez dakitenak? Ta beren etekiñei baizik begiratzen ez duten oiek, zer dira? Herejeak baño kondenagarriagoak ez al dira kristautasunarentzat? Gaur berekoikeria nagusi dala-ta, zer ote da txarrago?

"Españan ez dago herejerik —zion Unamuno'k— federik ez da-goelako." Eta ez al da egia?

Materialismoak josita gaude. Ta au galdetzen dizuet: Unamuno kaltegarri izan ba diteke, zer da gure giro gaikoi nazkagarri au?

Unamuno ezagutu duenak ez dauka aaztutzerik, eta alde batera ala bestera jotzen du. Astindu egiten du, gogor, eta ez dago geroztik txatxukeritan ibiltzerik. Arima-gosea ixiotzen du, dirukeria ondantzen du, ta berari eskerrak arkitu degu askok gure burua.

Eta, au esanda, eskierki agintzen dizuet au, kontutan ar dezazuten: naiago dedala nik Unamuno eragillea, bere akatsak eta guzti, bere here kezkatu ez diran sasi zentzudun berekoi guziak baño.

Pedro Migel Urruzuno

Pedro Migel Urruzuno zanaren aide batzuek aren ipui ta olerki guziak liburu batean bildu ta laister argitara emateko asmoa omen dute.

Euskalzale guzior esker-ona merezi dute idazle jator aren aide adoretu oriek.

Ondoren argitaratzen degu, erakusgai bat bezala, Urruzuno'ren ipui berezietako bat: "Sendagillea."

Baña aldearez egoki izango dala derizkiogu Urruzuno beraren errenkada batzuek ezartzea. Auetxek:

"Irakurle: euskalzale, izkuntz garbi-uts-berrizalea bakarrik bazera, garbi esango dizut, ez natorrela zuregana. Akats asko, itz ez-ezagun gutxi, neregana arkituko dituzu-ta. Zuk, euskera ikasle aurretatua zeranak, jakintsuen izkuntza leun, txukun ta landua bear dezu. Ni ez naiz malla ortara iristen.

...
Beste nere eginkizuna da, euskaldun guzior artean irakurtzeko zaletasuna piztea. Ortarako gauza errez ta atsegiñak bear dira oraindik. Gauza zaill ta landuaz aspertu ta nazkatu egiten baitira euskaldun geienak. Lotsagarria bada ere, egia ezin ukatu!"

SENDAGILLEA

I

Etzan asarre Alkatea sendagille aiiñ ona arkitu zuanean. Madrillen amar urtez San Karlosko gaxotegian egondua, ta gaitz guziak bat ez ostean sendatzen zekiana.

- Eta zer gaitz zan sendatzen etzekiena?
- Azkeneko gaitza, eriotzak berekin zekarrena.
- Bai, bai.
- Eta noiz etorriko da jaun ori?
- Gaur arratsaldeko lauretan egongo da udal-etxe onetan.
- Obeto da pregoi bat jotzia, erria bildu ta ikusi dezan, eta aditu berak zer dion, eta eman bakoitzak bere iritzia.

Pregoa

Gaur artsaldian dator
 mediku berria,
 Madrillen egondu ta
 orain etorria;
 udaletxean bildu
 dedilla erria,
 ondo aditu dezan
 dakarren berria.

II

Erri guzia an zan arratsaldean udal-etxean eta eldu zan mediku berria. Guziai agur egin ondoan, esan zuan gutxi gora beera goizian Alkatiak esan zuana ta gañera Zamorakoa zala, baña Euskalerrian azia. Botikarik etzala bear.

—Ba bigartik erria gelditzen da zure ardurapean, —esan zion Alkateak.

—Agur ba, jaunak, bigar arte —esan ta ba-zijoan.

—Eta izena? —galdetu zioten.

—Petronilo Balujan.

—Ondo da.

—Agur ba, jaunak.

—Agur.

Ez Alkateak eta ez bestek ezin asmatu izan zuan jaun orren izena. Batek Petronillo, besteak Petrolios, urrenak Petrileño, eta beste edo-zer gauza, baña Alkateak erabaki zuan esanaz: onena izango zala deitzea Petrolion.

Medikua jaun zanean asi ziran azaltzen bere iritziak. Anton Kir-tenek esan zuan, Madrillen amar urte egindakoa izateko praka zar-txoak zeuzkala iruditzen zitzaiola, eta praka berrien billa etorria izango zala.

Baña gañerakoak medikua ontzat eman zuten.

Denborak gauza asko
erakusten ditu,
argatik bear degu
egon beti gertu;
ernai bizi ta gauzak
itz gutxiz ulertu,
bonbaren bat eskuan
ezteikigun lertu.

III

Artu zuan Petrolin jaunak erriko gaixo guzien ardura, ta batari garagar-ura, besteari esnea, besteari porru-salda, urrenekoari asun-ura, eta ala ta onela, beñepein lenengo iru edo lau gaixoak sendatu ziran.

Bere onran eman zan aparti andi bat, eta apal ondoan jendea abiatu zan etxerutz, geienak zabuka eta alboraka. Alkate jauna bi lagunek besopetik artu ta eraman zuten. Irurak zuten lanik asko zutik juaten, eta gañerakoak ere berdintsu.

Medikuaz etzan inor oartu, eta an gelditu zan maipian.

Gau artan medikuaren billa etorri zan baserritar bat eta an ziran lanak medikua billatu ezinez.

Goizian medikuak udal-etxetik begiak igortziz eta idiki ezinez ir-tetzen zuan garaian, jo zan Alkatearen aginduz:

Pregoa

Bart arratsean zaigu
Medikua galdu,
bere billa gizonak
ditugu bialdu;
eta alare ezta
oraindik azaldu,
ez bedi bada orain
gaxorik makaldu.

IV

Medikua etxeratu zanean, esan zioten nola izandu zan baserritar bat bere eske, ta gero berriz il zala gaixoa.

—A! —esan zuan— azkeneko gaitza izango zuan, eta juan bantintz ere alperrik izango zan.

Galdetu zioten mediku jaunari: ez al zegoan inun azkeneko gaitza kentzeko sendagairik...

—Egon bai —erantzun zuan medikuak—, baña oso garestiak, dirua bear liburuak eta erremintak erosteko.

—Zenbat ba?

—Gutxienez bost edo sei milla pezeta.

—Orrenbeste ere munduan bada ba, ta inguratuko al ditugu.

—Ba zortzi egun barru ematen badizkidatzute nerau juango naiz Madrillera, etorriko naiz liburu ta erremintakin eta itz ematen dizuet, eta entzun ondo, eztaala ni natorrenetik aurrera iñor ilko erri onetan, eta ilko balitz ni urkatu nazazute.

Poztu zan erri guzia, ta eman zizkaten zazpi milla pezeta.

Juan zan Madrillera ta idatzi zion Alkate jaunari, esanaz bazitekeala oraindik uste baño egun geiago igaro bear izatea, bada makiña berriak egiten asi zirala, lenak baño obeak, baña nola nai ere amabost egun barru etorriko zala, ta itxi zezatela illerri edo kanposantua.

Poztu zan erri guztia, jo zituzten kanpaiak eta musika kalez kale, eta jaso zuten arku eder bat sarreran idatzi onekin:

Mediku jaunak egin
bear du sarrera,
zoriondu dezagun
bere etorrera;
bada berari esker
emendik aurrera
beti biziko gera
iltzen ezpagera.

V

Igaro ziran amabost egun, ogei, berrogei, ta eun, ezeren berririk gabe.

Egun baten Alkate jaunak deitu zuen erri guzia udal-etxera ta guzien aurrean irakurri zuan Madrilgo periodiko baten erderaz zegoana, euskerara itzulirik. Ara nola:

“Gaur goizian ezkondu da San Inazioko elizan Don Petronilo Balujan, eta bere emaztearekin juan da Kadizen ontzian sartzerako Ameriketarako.

“Jaun au, iru urtez aruntik *barkillero* zan, baña orain medikutzan irabazi omen ditu ogei milla dituzten duro Euskalerrian. Eztakigu Amerikara oherik arkituko ote duan. Jaungoikoak lagundu degiela ezkonberriak ta barkillerua medikutzat euki duan erriari.”

Au aditzean guziak, zurkaizturik, gelditu ziran ixillik. Anton Kirtenek bakarrik esan zuan: “Nik banekian ura praka berriak egitera etorri zala.”

Gañerakoak mutuak ziruditen, illeta bateko jendia bezela, eta sakristauak esan zuan *Requiescant in pace. Amen*, erantzun zuten guziak, eta juan ziran bakoitza bere etxera mur-mur... aopian errespon-suak errezatzen.

Zazpi milla pezeta... Bai, zazpi milla...

Gerok errua... Anton Kirtenek errazoia...

Azkeneko gaitzikan
ezpada sendatzen
gañerakoak gerok
dakigu aldentzen;
ez ibilli berriro
mediku ekartzen,
ez utzi iñorire
ziririkan sartzen.

Leizarraga

Joanes Leizarraga Lapurdi'ko Berazkoitze'n sortu zen. Alabaiña, Leizarraga, Lapurtar baiño benapar obeto jo dezakegu, irixka ontako euskera Naparroa behereko mintzairaz kutsatuago baitago Lapurdi'koaz baiño, eskualde ontako barrutikoa izanarren. Leizarraga'k bere idaztietan erabili zun euskera berriz, Bidaso'z andiko euskalkiai gagozkiola, orokor xamarra zen eta arkaiku usain ezti batez igurtzia.

Eztakigu zein urtetan jaio zen eta ezta ere zein urtetan utzi zun mundua. Haraneder euskaltzale sonatuak diñonez, Leizarraga apaiz katoliku zen Lapurdi'ko erri koxkorren batean, Frantzia'ko Errege'ren agindupeko, 1.550'etik irurogeirako bitarte ortan onartu zitun noski Calvino protestante entzutetsuaren erakutsiak. Onetxegatik, Prantzia'ko Errege'ren lurretan jarraikitu eta baitu egin zuten. Katolikuak jarri zioten ezin-bizi onek Biarno'ko Erresumara bultz-erazi zion, Jeanne d'Albret zeritzan bertako Erregiña'ri babesa eskatuz. Onek, babesa eman ez-ezik, Benaparroa ta Zuberoa bere mendeko zitunez, Testamentu Berria euskeraz emateko agindu zion protestante eran. Alaxe sortu zen "Iesus Christ Gure Iaunaren Testamentu Berria", La Rochelle'n inprimatuta 1571'gn. urtean. Ondoren, Bastida deritzan Naparroa behereko irixkan (Albret'tarren menderri) "artzai" izendatu zuten. Testamentu Berria argitaratu zunean, Leizarraga'k, berrogei urtetik berrogeitamarrera euki bide zitun, XVII'gn, eunkia bizirik atxeman ba'zun, eztirudi mende berri oni luzaro atxiki zitzaionik. Testamentu Berria'ren eraskin bezala, "Kalendrera" eta Kristau Ikasbidea argitaratu zitun (1).

Auetxek dira bere bizitzaz dakizkigun albiste laburrak. Azter dezagun orain Leizarraga'k erabili zun euskera eta bere baitan zerabilzin euskerarekiko asmoak. Entzun dezaigun auzi oni buruz Aita Vi-

(1) Ikus, J. Vinson'en "Bibliographie de la Langue Basque".

llasante Kortabitarte'ri, berak aztertu baititu inork ez bezala euskal-idazle zahar onen lanak.

"Leizarraga, luma eskutan hartu bezain laister, askatu beharko duen korapilloaz oartzen da: Euskalherria'n, ia etxe batetik bertzera ere, mintzatzeko moldean ezberdintasun handiak direla gogotan darduka. Eta idazleak, denak obeki hultzeko bidetik jo behar du. Huna emen, bada, Leizarraga'k problemata huni eman zeraukon erantzupena: bera, sortzez be-naparra izanik, —Berazkoitz (Briscon) (2)— lapurtarra hautatu zuen bere liburuen zimendu eta oinharri bezala erabiltzeko. Bainan, berberak dirauskunez, eztu herri jakin bateko hizkara utsa erabili nahi; aitzitik, Nafarroa-Behereko hizkaratik eta are geiago Zubero'kotik nahasi du. (Liburu egitean lankide zuberotarrak izan zituela ere jakina da.)" Aurreraxeago onela darrai: "Bertze aldetik, berriz, bai d'Ettxepare eta bai Leizarraga'ren hizkarari ere, egungo aho hizkaraz bekaldeuz gero, kutsu ta usai arkhaiko handi samarra somatzen zaio, handik hunerat aho euskarak bide handia egin baitu, batez ere verbuaren aldetik." (3).

René Lafon, Bordele'ko Ikastetxe Nagusi'ko irakasle eta euskaltzale suarrak Leizarraga'ren euskerari buruz idatzitako esaldi mardul batzuk alda ditzagun orain (4).

"Leizarraga'ren izkuntzak, gaurko lapurtar eta benaparrentzat badu nolana ere Luther'en izkuntzak duen alde orainaldiko aleman batentzat."

"Leizarraga'ren izkuntzaren zahar kutsua aditzan nabari da, Bonaparte'k egoki esan denez."

"Egi-egia da, Leizarraga'ren aditz-jokoak ez daitezkeela ordena orainaldiko euskerak agintzen dun tankeran eta ezta ere oraingo lautikitan antola."

"Aditz-joko erakuntzak aldakizun gogorra ekarri du XVI'gn. m. endetik gure egunetara. Ettxepare'ri buruz ere oar bera dagikegu. onen arkaismuak ez paitio ezer zor Leizarraga'k darabilenari."

Emen, ez gaitezke asi inolaz ere Leizarraga'ren aditz azterketa eginaz, gure asmoa Leizarraga'ren berri, labor-zur ematea baita soilki, gaurko gizaldiaria ezagun dakion nolarebait Berazkoiztar Artzaiaren euskal-nortasuna. Alabaina, aldi ontako aditz-tankerari buruz oarkizuntxo jakingarri bat egin nai nuke, gure zabalkunde utsezko asmotik zertxobait labainduarren. Indikativoaren eta subjuntivoaren ezaugarriaz mintzo naiz. Luza ez gaitezen ordea, zerkia (akusativoa) iru-

(2) Mintzairari buruz diño eta ez eusko-legerri zaharrai buruz.

(3) Villasante Kortabitarte: "Literatur euskara lapurtar klasikokoaren gain eratu." (Boletín de la R. S. V. de A. del P., 1952, cuaderno 2.º)

(4) René Lafon'en "Le système du verbe basque au XVI siècle"etik Aita Villasante Kortabitarte'k ateratako itz lerrokada, aipatu lanean, 263'gn. orr.-ald.

garren notiña denean eta norikirik (dativorik) gabe ari geranean aipatuko dut soilki.

Leizarraga'ren garaian, *oraiñaldian*, (*e*)za aditz-guna subjuntivo-actiboren ezaugarri darabilte eta *igaroardian* indikativoaren. Adibidez:

Egin *dezan*—Para que lo haga (Subjuntivo).

Ikus *nezan*—Ikusi nu(e)n (Indikativo).

Berebat gerta oi zen pasivoan *-di-* aditz-gunarekin. Orra:

Etor *dadin*—Para que venga (Subjuntivo).

Etor *zedin*—Etorri zen (*zan*) (Indikativo).

Beraz, *igaroardian*, orain subjuntivo dena orduan indikativo zen. Au ola, ausartze aundirik gabe esan dezakegu noski, antziñago, *oraiñaldiko* subjuntivoa ere indikativo zela azken *-n* kendu ezkerro. Auxe zen (*n*, alegia) ezpai gabe antziñako subjuntivoaren ezaugarri bakarra, Axular'en Gero'n, adibidez, maiz ikusten baitugu *duen* eta *duela*, *dezan* eta *dezala* adierazteko. Auek ola, antziñako euskeran, Jaungoikoa'k daki nundik eta nola, bi indikativo era ziren:

Aktivoan:

Nik egin dut	}	Yo lo he hecho
Nik egin <i>dezat</i>		

Nik egin <i>nun</i>	}	Yo lo hice
Nik egin <i>nezan</i>		

Pasivoan:

Bera etorri da	}	El ha venido
Bera etor <i>dadí</i>		

Bera etorri zen	}	El vino
Bera etor <i>zedin</i>		

Oraiñaldian, subjuntivoa egiteko, *-n* bat erantxi zioten eta ola:

Nik egin <i>dudan</i>	}	Para que yo lo haga
Nik egin <i>dezadan</i>		

Bera etorri <i>dan</i>	}	Para que él venga
Bera etor <i>dadin</i>		

Alabaiña, bi indikativo eta bi subjuntivo izkuntzarentzat alperriakako ez ezik nahaspilgarri eta kaltegarri ziran eta orretxegatik *dut*

eta *da* indikativorako utzi zituzten eta *dezadan* eta *dadin* subjuntivo-rako. Ontan, zalantzik ez, irabazten atera zen euskera.

Igaroaldia, ordea, nekezago etorri zen joko ontara, -n atzizkia lenda-nik baitzen igaroaldiaren ezaugarri eta *nezan* eta *nendin*'en subjuntivo tankera artzeak asko luzetsi zun. Lenen euskal-idazleai bearrrik, ziur jo dezakegu igaroaldiaren aldakuntza au XVI'gn. eunalditik onerakoa dugula.

Leizarraga'ren zahar kutsua eta idaztankera txastatu ahal deza-zuten "Apokalipsea"tik ahapaldi batzuk aldatuko ditugu.

1. Orduan beha *nezan* (begira nuen), eta huna, Bildotsa zegoen Sion'go mendi gainean, eta harekin ehun eta berrogei eta laur milla, zutela haren Aitaren izena skribatua bere belarretan.

2. Eta enzun *nezan* (entzun nuen) boz bat zerutik ur handien hotsa bezala, eta igorziri handi baten hotsa bezala: eta enzun *nezan* (nun, nuen) bere gitarrak ioiten zituzten gitarrarien soinu bat.

4. Hauk dirade emaztekin satsutu eztiradenak; ezen birjina dirade: hauk dirade Bildotsari darreitzanak (jarraitzen zaizkionak) norrat ere ioan *baitadi* (dadin): hauk dirade gizonen artetik erosiak, primitia Iainkoa'ri eta Bildotsa'ri Sanktifikatua.

8. Eta berze Aingeru bat iarreiki *sekion* (zitzaion), zioela: Erori da, erori Babilon, zibitate handi hura, zeren bere paillardizaren hiratako mahatsarñoaz nazione guziak edaran (edan-erazi) ukhan baititu.

11. Eta haien tormentako khea altxaturen de sekula sekulatotz eta eztute ukhanen pausurik (atsedenik) ez egun ez gau adoratzen dutenek bestia eta haren imajina, eta baldin nehork har ba'deza haren izenaren merka.

15. Eta berze Aingeru bat ilkhi *sedin* (atera zen) tenpletik, oihuz zaiola ozengi, hodei gainean iarririk zegoenari: Ezarrak (ezar ezak) eure igiteia eta uzta errekeita ezak, ezen ethorri zaik errekeitatzeko ordua, ezen lurreko uzta zorhitsu duk.

18. Eta berze Aingeru bat ilkhi *sedin* aldaretik zuela bothere suaren gainean, eta ozengi oihu egin ziezon (zion) igitei zorrotza zuenari, zioela: Ezarrak eure igitei zorrotza, eta mendemaitzak lurreko mahastiko mulkhoak, ezen hartango mahatsak onthu dituk.

Ezin ukatu Leizarraga'ren euskerari giarra, euskal-sena eta aberastasuna itzetan eta aditz-jokotan. Akatsetan nagusiena? Joskera biurri xamarra, latin kutsuduna, alegia; batez ere galdegarriak ain bidegabe erabilki. Baiñan au bere aldiko gaitza da, latinismuaren jakitean murgildurik bizi baitziran eta aren eragin-indarrari itzul egiten etzuten asmatu. Gerora ere, eundaka urtetan etzioten igarri gure apai-zak pulpituko euskera eta erriarena etzela bat, euskal-senak arbuiaetzen zitula eurak arranditsu erabiltzen zituzten latin jatorriko kulteranismoak.

ETXAIDE'TAR YON

Picasso

Laister España'n Picasso-erakusketa izango dala-ta pintore os-
petsu orrezaz zerbait esatera noa.

Pablo Ruiz Picasso Malaga'n jaio zan 1881'gn. urtean. Aita Biz-
kaikoa omen zan, Ruiz Blasco, pintura-irakasle; ama Andaluzikoa,
Maria Picasso. Amaren abizena darabil, beraz, bere erti-lanetan.

Amalau urte zituala Barcelona'ko Bellas artes-eskola, "La Lon-
ja"-n, asten da pintura ikasten; Nonell, Miguel Utrillo, Sunyer,
Manolo eskultorea, Eugenio d'Ors eta beste ertiliarik ezagutzen ditu
an. Talde ura Barcelona'ko "Els 4 Gats" zeritzan *Cafe edo Cabaret*
batean biltzen zan, baita erakusketak egin ere; 1900'gn urtean an
egiten du Picasso'k lenengoa. Oraindik bere bi abizenez firmatzen
zuen: Pablo Ruiz Picasso.

Paris'era joan ta etorri maiz egiten zuten "Els 4 Gats"-tarrak.
Orduan Paris —orain bezela— ertiliarien Meka. *Impressionisme*-
eskola eldua zan, baña bein zoritu ondoren, igaliei gertatzen zaien
bezela, usteltzen asia. Pintore batzuek —Lautrec, Cezanne, Gauguin,
Van Gogh...— Impresionismotik alderatuak, joera berriak, *expres-
sionisme, fauvismee, cubisme*, sortzen ari ziran. Eta an dugu Picasso
gaztea, oro begi, ikusten ta ikasten. Paris'en gelditzen da, Max Ja-
cob olerkariakin bizitzen areto txiro batean. Aldi ura da Picasso'ren
"aro urdiña", *époque azul*, orrela deitua urdiña zalako bere orduko
zapien kolore nabermenena. Eskale, arlote, Circo-tar, ezurrak ia age-
rian zeuzkaten gizaki gosetiak eta olakoak artzen zitun erti-gai.

Ondoren dator bere *l'époque rose*, eta gero, 1907'garren aldean,
"aro beltza". Afrika'ko beltzen ertia modaz jarri zaigu Paris'en;
jainko-aizunen irudiak, "totem" eta olako basatiar lanak, baitare

aien musika eta dantzak, zoratuak dituzte Paris'tarrak. Picasso ere kutsatua dago. Orduan pintatzen du "Les demoiselles d'Avignon" gaur izen aundiko kuadroa, New York Erti Berriko Museoa gor-detzen dana. Kuadro onekin, kritikoeak diotenez, asten da kubismoa. Beraz garrantzi aundikoa da "Avignon'go andereñoak" erti-kon-dairan.

Kritikoeak, ordea, kubismo-aintzindarizat ez dute jotzen Picas-so, baizik Paul Cezanne. Aix-en-Provence'ko pintorearen bizi-bukae-ran, Impresionismoaz asperturik edo, *kubu*, borobil eta beste Jeome-tri-itxuren bidez Izadia adierazten asi zan pintura-lanetan, antziñako Erti-Ederra berpizteko era egokiena zalakoan. Lortu ala ez alako elburua, beintzat joera berriaren oñarriak jarri zitun Cezanne'k, aren azken lanetan edan baitzuten Picasso'k eta beste kubistek.

Kubismoak aldaketa aundiak egin ditu Erti-landan, batezere Pin-turan. Kubismo arte, zapi pintatuak ispilluak bezela izan bear zuten (ala esaten zuen Leonardo'k), ots, Izadi-puxkaren antzekoak. Kua-drueri urruti-xamarretik begiratu bear, begiak kixkurtuta, egiaren antza sumatzeko; kuadroen "argia", "aidea" (eta landa-ikusketak ba-ziran, "giroa", "eguraldia", "ordua", baitare "aizea") azaldu bear ziran pinturaren bidez, batezere Impresionismo-garaian. Kubismoak beste aldetik jo zuen edertasunaren billa, egi-antzetik kanpo, alegia.

Beste aldaketa nabarmena auxe: Erti-gaiari garrantzia kentzea. Erti-gaia, kubistentzat, lana asteko aitzakia, besterik etzan. Len, or-dea, dakigunez, ardura aundia ematen zioten gaiari, bai erlijio edo histori-pintoreak, baitare "*Y aún dicen que el pescado es caro*" "*La familia del anarquista el día de su ejecución*", "*Casamiento in articulo mortis*" eta beste olako gizarte-gai-zale pintoreak. Kubistek, ki-tarra xar bati begiradtxoa bota eta etzuten besterik bear eun ta geiago lan diferente egiteko.

Picasso'k, paregabeko asmatzalle eta langille purrukatu orrek, bere "ar_o beltza" ondoren beste "aroak" ere izan ditu, *la période cristal*, *papiers collés*, e. a. Batzuetan atzera jausi aundia egiten, an-tziñako Grezitar-ertian xurgatu du, bestetan —jausi txikiagoa nos-ki— Ingres'engan. Bañan geienetan sortzen, asmatzen eta berritzen ari dugu.

Marrezlari onenetakoa. Grabado-lanetan ere oso trebe. Liburu-argitaldi apain askotarako amaika litografi, zur eta beste erako gra-bado-lanak egiñak ditu bere bizi luzean.

España'n egingo duten bere Erakusketa —Madrid'en uste det— benetan ikusgarria izango da erti-zaleentzat. Ea an elkar ikusten dugun, irakurle.

AYALDE

GAZTETAKO OROIPENAK

«SANTA ANA» JAYA, LASARTE'N

Gure gazte-denboran, Lasarte'k, bere Zaindari "San Pedro" jazy gañera, ospatu oi-zuan beste jai zaratatsu bat: "SANTA ANA" JAYA; erriko ardanegi guzitako zagi-zar guzik "petroleo"-az igurtzi ta aitxek, kale-tarte batian, su-emanda, erreaz, ospatzen zana.

İñork ezdaki oraindik, garbi esateko, *noiztik* eta *zergatik* ospatu izan zan, gabaz ospatu oi-zan jai-parregarri ori.

Batzuen ustez, aldi batian, Lasarte'n, sendi edo pameli *litxarrero* bat bizitu zan, eta sendi artako batek, egun batian zagi bat ardo ostu zualako, *bizirik erria izan zalako* sortutako jaya omen zan. Guk, ala entzun izan gendun; baña beste batzuk diotenez:

"Kontzeju-Zar"-eko beste etxia ta "Oyartxun"-Etxia'ren bitarteko "Karkaba" illunaren bukaeran, bazan, ezker-aldeetik, "Zukullunbe" izena zuan etxe zar bat. Etxe ontan, "Santa Ana" zeritzayon sendi edo pamili bat bizi zan. Batzuen esana denez, etxe artako sukaldian, bertako "Amona", ustegabea, sutan erria izan zalako sortutako jaya omen gendun. Baño, nortzuk izan ziran jai arrigarri ori asmatu zutenak?

Garai artan, Lasarte'n, burni-ola aundi bat zan, noski, eta artian iñun ez-bezelako burnizko lan arrigarriyak egiten zirana; baño langintza ortarako langille-berezi aukeratuak biar... eta langille ayek, *orduka*, alogera edo jornal aundiya irabazten zutenak omen ziran. Eta txindi edo diru paltarik izaten etzutenez, oso arroxkak eta gañera gizon biurrik ziran, noski. Eta baldintza edo kondizio artako langilleak izanik, beren nagusiak makiñabat naiezko eraman biar izaten omen zuten langille arrotu ayekin, ongi zekitelako: baldin lantegitik bialtzen ba'zizutzen, etzutela artako gai-ziran langille-berezirik aurkitzeko aukerarik izango...

Langille puztu ayek, oituak ziran, goguak ala emanda, aste osoan lantegira azaldu gabe, "parrandan" igarotzen, bein batian egin zuten bezela: "Ezkezabal-Aundi" edo "Lauterdi" esanda ezagutzen dan baserrian sartu, bertako sagardotegia'n zegon sagardo-upel koskor batetik sagardua edaten asi, edan eta edan, eguna jun eta eguna etorri, lanera biurtu gabe, dena ustu arte, bertantxe egon...

Usurbil'ko "Santa Isabel"-jayetan ere, alatsu egin oi-zuten, egun gutxi aurretik Lasarte'ko "San Pedro-Jayetan" lau egun aundi lanera-gabe igaroak eduki arren. Eta ¿zenbat orrelako etzuten egin izan —esaten dutenez—, langille arroputz-ayek? "Santiago"-etan Zubieta'ko jayetara jun-gabe ere, ez omen ziran gelditzen; eta auzo artan "gau-pasa" eginda, urte batian oso gaiztotuak eta biurrituak Lasarte'ra biurtu ziranian, "ze-asma", gaiztokeriz, biurrikeri bat egin-nayaz, "SANTA ANA JAI" ori ayetxek berak asmatua dala ere, aditu izan degu...

Baño, ta... ze jai izaten zan "SANTA ANA JAI" ori? Aitatutako kale-bitarte itxusi ta illunaren etxe-alde batetik-bestera loru edo alambre batetik zintzilika jarri zagi-zar batzuk, eta ayetxek "pikia" da-riuela erretzia...

Leku illun ura bi-aldetako orma edo paretetan buztinakin erre-txiñezko argik itsasirik ayek egiten zuten argi biziarekin argitua izaten zan, beko barrenian, goi-goitik Santa Ana amonaren gezua-rrazko irudia zintzilik jarria izaten zalarik, ikusle guzien irrigarri. Lanak izaten genitugun, guk, egun artan, erriko ardandegi guzitan ziran zagi-zar guzik bildu eta "Karkaba" artan zintzilik jar-tzen, gero su eman eta erretzeko!

Ikusketa erakarkor eratzalle ta buruzagi gogotsua, "Oyar-txun Enea"-ko AGUSTIN LIZASO gizon alai ta atsegiña izaten zan. Eguna illundu bezin laister, arretxek, alde z aurretik arri-oliyo z edo "petroleo"-z zintzilik zeuden zagi-zar guzik ongi igurtzi ondoren erretxin-argi luze batekin zagi danei su-emanaz eman oi-ziyon, *festa-arraigarr*a'ri, asiera. Eta zagi-erre ayek zabalduko zuten usai-garratz eta urtutako "pike"-jariyo artian, iji eta auji, saltaka ta kantari giñala gure txistulari zar "Angel Txorroko"-k bere betiko lagun *Lizaso* ttun-ttun-joliarekin adiratzuko zitun txistu-ots alayekin osatuko zan nola-alako arrats-jai parregarri ura.

Ozte edo jende asko bildu oi-zan ikuskizun ontara; ez Lasarte'tik bakarrik, baita Oria, Zubieta eta beste inguruetatik ere. Dantzaketa sayoaren ondoren, ain begiko zitzaigun "Dantza-Soka" ikusgarria ateratzen zuten ortarako gai-ziran lasartear ezagunak, erriko ATSO-ZARRAK sokan zirala...

Aurrekua'ren ondoren, aitatutako erritar bi "ttun-ttun"-joliak, gu, mutil-koskorrak, beren aurretik erretxiñezko ziri-argidunekin giñala, egiñalean joko zituzten soñu alayekin Beko-Kalia'n barrena

ospatuko zan “KALE-JIRA” zaratatsuakin bukatuko zan gure jai-poz-garriya.

Eta gero... erretxin-argi ayekin, batetik-bestera, saltaka ta brinkoka ler-gaizto egiñak —garai artan ez-baizan tximist-argirik— *petroleo*’zko iru argikin —eta berak gau-oskarbiya zan bakoitzian pizten etziranak...— oeratzen giñan, oldozpen edo pentsamentu itun latek lotzen zigularik gure barrena, gogoratuaz oso urritu zegola urrengo urteko SANTA ANA EGUNA.

Azkeneko jaya, geok egin gendun. Geroztik, berrogei ta geyago urte igaro ziran alako jairik etzala; baño orain, zorionian Usurbil’dik Lasarte’ra bizitzet aldatu zan Sagardia jaunari, “GURE-ETXEA” deritzayon Ardotegei ta Akeitetxia’reñ nagusi jator-jatorrari eskerrak, berpiztua izan da galdu zan jai ori, berak bere poltxikutik ordaintzen ditualarik egun ortan “zagi-festa” ospatzeko egiten diran ordaintza guzik; eta auzotik gure erriratu zan gizon biotz-oneko ta esku-zabal onen bitartez lengo lasartearrak bezelaxe, orainguak ere, ospatzen jarraitzen dute guri gaztetan ain begiko izaten zitzaigun arrats-jai zoragarri ori.

Lasarte’k zor aundia dio bere berbiztariari. Gutxina uste dan lekutik sortu izan oi-dira gizon jator eta biotz-aundidunak, eta oyetako gizon prestu goragarri bat, usurbildar au degu, Lasarte’n: SAGARDIA’TAR IMANOL.

ZELETA

BIZITZA-ZATIAK

Gipuzkoa eder onetan leku batetik bestera ibiltzeko, dirala trenak dirala autobusak edo beste nolanaiko ibilkerak ugari baño ugarigo dira.

Eta geienean, jendez ta lagunez bete-beterik oi dabiltz, geiago ezin artuz, garauz beteta dagon artaburua bezela, batez ere igande ta jaietan.

Ori jendearen bizinaia, umorea ta alaitasuna...!

Euskera gutxi, gutxiegi entzun oi da ordea.

Eta Gipuzko zoragarri au dezute, lenago geien-geien euskeraz egiten zan ta euskera entzuten zan paradisia...!

Nork ez daki, ba, Gipuzkoa dala, euskeraz egin oi zan erriez, alde orotarik inguratirik dagona; ta ola, euskeraren biotza izan balitz bezela, alde guzitan euskeraz egiten zana...?

Irakurri Pierre Loti'k berak idatzitako liburuan (1) euskeraz egiten zala leku guzietan, dio; eta Zumarraga'ra eldu zanean, antxe ikusi zuan *loroak* berak euskeraz agur egin ziola.

Eta geroko urteetan ere orrela berdin izan da.

Eta gaur...?!

* * *

Udako igande alai, eguzkitsua. Trenera sartu banintzan sartu. aulki batzuetatik euskeraren durundi gozoa zetorkidala-ta, aulki aietara artez-arte joan nintzan, euskal-izketak deitu ta eraman-da.

Andre gazte bat ari zan euskeraz. Aurrez-aurre eseri-ta, amar urteko mutikotxo. Bere semea. Eta ondoan ogei urtetik gorako mutil bat. Mutil onen aurrez-aurre ta mutikotxo koçkorraren ondoan

(1) Pierre Loti. *El País Vasco*. Segunda edición. Barcelona.

eseri nintzan, aien euskera entzuteko irrikiak eraman-da. Irurak goierritarrak.

Andre gazteak batzutan ogei urtetik gorako mutillari ta bestetan urbilleko bidariei itz egin oi zien. Eta nolako euskera eder-gozoan...!!

Euskera entzun naiez, adi-adi nengoen bitartean, ondoan nuen amar urteko mutikotxo xaloari loixinkak egin oi nizkion noizean bein.

Ta olako baten ama ere semetxoari izketan asi zitzaion. Jakiña euskeraz.

Ai! eñe! Amar urteko umetxoak, euskeraz egin orde, erderaz erantzuten zion amari.

Amaren itzak entzun-da gero, umetxo batean ixilik; etzion ezer erantzuten. Argi ezagun zan burutxo barnean lan egin oi zuala gogoratzuz ta oldoztuz; eta zatitxo batean orrela egon-da, taka! euskeraz erantzun orde, txast! erderaz irtetzen zitzaion gogoeta ta esanera.

Amak orduan semetxori: "baña euskeraz egin bear dezu...!!"

Eta umetxoak, ezpañetan irriparra, begiak zabal-zabal ta argi-argi, buruakin aurrerantza golpe bat egin-da, baietz esan; baña baietz ori ezpañez ta aoz ebaki gabe, burutxoa berriz len bezela zutik ipintzen zuela.

Ezagun zan euskeraz errazago oldoztu ta errazago erantzun zezakeala. Baña etzuela nai.

Eta gogo-indarrak ta egiñalak egin oi zitula, erderaz oldoztu ta erderaz esateko; ta, azkenez, erderaz adiarazi oi zuela buru-barneko gogaia.

Eta amak esaten zionean "nerekin euskeraz egin bear dezu", buruaz baietz, mugialdi bat berantza egin-da; baña ezpañetan itzik aipatu gabe. Ematen zigun atsekabe samiañoa...!!

Orduan amak, susmatuz nonbaitetik ingurukoei etzitzaiela on-iruditzen, guziei begiratzuz, esaten zuan: "eskolara asi zanean, etzekien erderarik bat ere".

* * *

Olako ikuskizuna ikusteak ematen duan oiñaze-min zorrotz eta aundia...!!

Bakar edo bakan balitz, ezer ere ez. Baño gaurko egunean, orixe da ain maiz-maiz gertatzen dana!

Umetxo ori irudi bat, obe, agiri bat da, gaurko egunean gertatu oi danaren agiri ta irudia...!!

Beste umetxo ta umetxoak ere ori bera egin oi dute.

Ala ere umetxo oiek euskerarenak dira, euskeraren *bizitza-zatiak*, amagandik gorputz-bizitza artu oi zuten eran, bai ta ere amagandik beragandik artu zutelako euskeraren bizitza amaren altzoan bertan,

amak euskeraz egiñaz bere espiritua ta oldozkera ta pentsakera euskeraz tinko zielako umetxoei buru-biotzean.

Ta euskeraren *bizitza-gati* oiek, orain bigun-bigun ta samur-samur diranean, atalka ta zatika galduz badijoazkio gure euskerari, betiko galdurik geldituko zaizkio, gero aundigo ta gogorrigo diranean, eziñezko izango zaielako euskeraz oldoztea, euskera erabiltzea ta euskeraz itz-egitea.

Orain ordea, umetxo ta gazte-gazte diranean, euskera badarabilte, gero gizon izango diranean, euskeraz egiteko erraztasuna izango dute; ta non-nai ta beti euskeraren bizitza mardul, jori ta indartsua agertuko dute.

* * *

Ama arrek egiaz ta ziñez nai izan balu semetxoak euskeraz erantzutea, errez lortu zezakeala deritzait.

Besteen aurrean itxura ematen bazuan ere umetxoak erderaz erantzutea etzitzaiola atsegin, baten batek ba ote dakike ziur atsegin zitzaion ala ez...?

Amak benetan nai izan ezkero, errez dirudi seme-alabatxoei euskeraz eginaztea.

Emakumeak ez dute *nagusi-lanik* egin ez elertian, ezta etxegin-tzan ezta eskulturari, t. a.

Ori baño bikañago, ta ederrago, ta goragarrigo egin dute ordea. Zer? Belaunetan eratu lurrean diran gauzarik eder bikañenak: bear bezelako biotzak, umetan euskera ikasi ta gero beti euskeraz itz egin nai izango duten bear bezelako biotz euskaldunak.

* * *

Lotsagarri da euskera galtzen ari dan bezela, guk galtzen uztea. Lotsagarri gure-gurea dan alako gauza eder, espiritualari zintzoago ta gogorrigo ta azkarrigo ez eustea.

Egin bear deguna da euskeraz mintzatu leku guzietan ta euskaldun diran jende guziekin.

Trenetan edo autobusetan sartzan geranean, euskeraz asi "egun on" edo "arratsalde on" esan-da; ta euskeraz jarraitu bide osoan.

Euskaldunak izan ta euskeraz ez itz-egin, ori zer da ba...?

Euskeraz foot-ball ta pillota ta beste nor geiagokak ikustean ari geran lekuetan.

Euskeraz sendagille, lege-gizon ta industrialak, apaiz jaun, fraide ta monjatxoak.

Euskeraz fabriketan fabrika-nagusi, zuzendari ta langilleak. Bai ta ere langilleak beren artean fabrika-lanetan ari diran bitartean.

Euskeraz udaletxe-batzarretan erriko agintariak; ta euskeraz jendeak plazetan ta uri-karriketan.

Euskeraz sakristietan Mariaren alabakin ta katoliko-egintzakoe-kin t. a.

Euskeraz ez bakarrik lenengo itzak ta lenen elkarganako agurrak, elkar-izketa ta arazo osoa amaitu arte baizik.

Euskeraz ondo jantzi-ta ibilli oi diranak, liburuak paperak eskue-tan edo besapean. Euskera maite degula, euskeltzaleak gerala ta euske-rarik erabilli ez, ori berriketa besterik ez da. Alde olako berriketak!

Euskeraz alde orotan ta jende guziekin.

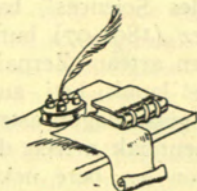
Ta euskeraz, batez ere, gurasoak seme-alabatxoekin.

* * *

Ai! zoritxarrez! Erderaz egitea "eleganteago" dala deritzaie as-ko-askoei.

Ixildu ziran neskatxen kantak,
mututu artzain txistuak,
zelai zabal ta jolas lekuak
gaur dira basamortuak:
arroak beera itxasorantza
doiazan errekatxoak,
gau eta egun, txilioz dagoz:
ai! gara Gaztelakuak. (F. Arrese ta Beitia.)

ITARKA

Antoine d'Abbadie d'Arrast

Gizon yakintsu ta agurgarria, egiazki, gure Antoine d'Abbadie, Ondarraitz gain-gaiñean agertzen dan jauregiaren nagusia zena. Bai Euskalerriko leku zoragarria orixe! Bere egoitza ortxe autatu zuan egitea, ta bere jauregi ederrean, bizi ez ezik, gazte-aro yakintza ugaritu ere liburu nasai ta izar-ikus-tresna baten bidez.

Bere aita euskaldun-zuberotarra izanik, ama irlandarra zuan, eta bera ere Irlanda'n sortua zan. Bi anaia ziran, Antoine ta Arnault, biok beti gogo onezkoak liburu artean. Beren Universidade-bidea Paris'en jarraitu zuten, beti onura aundienarekin. Gero, 1837'ko urtean, Etiopia'ra urrundu ziran beren yakintza ta ekintza baliatzeko, ta ortxe amabi urte igaro zituzten. Europa'ra itzuli-ta gure erria berezi zuten beren azken urteak atsegiñez igarotzeko asmoan.

Arnault'ek bere etxia Ziburu'n eginazi zuan, Bordagain'ko ton-torrean, Larrun mendia aurrez-aurre. Antoine'k berriz, Bidaso'tik urbil xamar, berezi zuan Aragoiri deritzan egigaña, Zuberno'ko lurraldietan, bere etxetik itxas ta mendi aldera ikuste argi ta zabala izateko eran. Alaxe, gaztelu-dorre gorenetik ikus zezaken zernai gallur euskalmendi artean, Aitzgorri'tik asi-ta Hazparne'ko Ursuya'raño; Ernio, Aya, Larrun, Mundarain ta besteak bitartean daudela.

Paris'eko "Académie des Sciences" batzar-kidea lendabizi, gero beren azkeneko zazpi urtez (1891-97) buruzagia izan zen. Benetan agurgarria giza-yakintsuenen artean. Zernai izkuntza bazakizkian eta izarrak ikuste-bidean bere lanak beti aurrera doaz, d'Abbadie'ko observatorio edo ost-ikuste gelan dagon astronomuak, gaurko egunean ere, gauero izar-igarotze neurriak artzen dituelarik.

Kristau on bati dagokion lez, bere nekazariantzat nagusia bañon egiazko aita areago izan zen. Batere etzan diruzalea, emalea baizik. Danok dakigu berak urtero Euskal-Festak eginazten zituela, gure jendeak goza zezaten beren abesti, bertsoberri, antzerki, dantza eta beste mota guzietako jostaketan. Iru egun osoak erriko jai orjek irauten zuten, eta urtero erri berri batean izaten ziran. Bere sakeleko

urrezko ontzekin saritzen zituan joko ta jostaketan izaten ziran garaileak.

Benetan biotz onekoa d'Abbadie jauna, bai-ta bere andrea ere. Beti bere senarraren ondoan zegoen Euskal-Festa guzietan eta gogoz poztutzen zan bere senarraren euskaldun erritarren artean. Liburu mamjtsu bat idatzi zuan "La femme basque" izendatua. Orain biok Aragorri'ko gazteluan, eleiz-aldare pean, daukate beren azken-egoitza, euskal-mendi ta Yainkoa begirale.

Arrunt yainkotiarra zan d'Abbadie jauna. Bere gazte-aroan ainitz egin zuan Abisinia'ko katoliko misionen alde. Gero, Hendaya'ko gazteluan, bere naiaz, apez-kapellau yakintsu bat izan da beti eleiza ta izar-ikuste gela bat-batian bere eskuetan izateko eran. Gañera, jauregiko liburutegi kopetan itz argitsu auek irakurri litazke: "Naiz Yainkoa berez langille ona izan, nai du gizona bere lankide izaitea." Ezin asmatu, egiazki, itz sakonagorik bakoitzak bere burua bear dan bidean zuzentzeko: Yainkoa, langille; gizona, lankide. "Ez da filosoforik ez eta teologorik, itz auendako ez ba du zentzunik" esan genezake bertso zar bat oroitu ta, neurri okertuan.

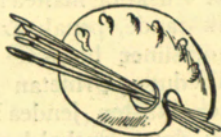
Alderdi guzietako euskaldunak pozik goستن zuten Zuberno'ko jaun ospetsua bere gogo kartsu ta euskalzalearengatik. Ara emen Urnieta'ko Euskal Festetan Donosti'ko giza-gazte batzuek abestu zuten "D'Abbadie'ri" zeritzan zortzikoa, Karmelo Eche garay neurtizlari ta Soroa jauna musikolari:

Ama Euskera! Biotz gureko
Ama Euskera maitea!
Zergatik zaude, penak azturik,
Gozotasunez betea?
Zergatik dugu Urnietan gaur
Pozez ikusten jendea?
Zergatik dago Euskal-lurrean
Alai, len zana tristea?
Nondikan datoz emen entzuten
Diraden soñu gozoak
Diruditenak zorionaren
Berriekarle poztuak?
Zer gertatzen da ikusitzeko
Emen berriro poztuak
Euskaldun zarren izkuntza eta
Oitura bedeinkatuak?
Euskaldun aundi bati zor zaizka
Mirari oek guziak:
Abbadie jaunak dauzka pizturik
Gure zelai ta mendiak.

Orregatikan bere izena,
Yakintasan ta doaiak
Orain ta beti goitiko ditu
Kantatuz Euskalerraik.

Aurten irurogei urte Antoine d'Abbadie d'Arrast il zala gure Kantauri'ko itxas ertzean. Ortxe dauka bere il-arria, egunoroko meza ematen ta aditzen dan leku berezian. Orreraifio ere itxas ugiñen marmarra eltzen da, gure Lurbirak zerurontz betiereko otoiiza jaso nai balu bezala.

YOANES PAGOGAÑA

MUNDUZ-MUNDU

EUSKAL-JAIA EIBAR'EN

Euskal-jai ederra egin zan epallaren 31'n Eibarko Astelena pelotatoki entzutetsuan bertako Karmeldar lekaideen eleiza barria elburu-aitzakitzat ipiñita.

Egikariak etziran edozelakoak: Begoñako Karmeloko GAZTEDI dantza-taldea, TXINPARTAK Bilboko euskal-antzerti-taldea, Arrate'tar Itziar soñu-jotzallea ta Enbeita'tar Balendin Muxikako bertsolari jatorra, Kepa URRETXINDORRAREN semea. Ederrak ziñez eurak agertu ebezan lanak.

Gaztedik Baztan eta Luzaide, Gipuzkoa ta Bizkaiko yantzakin poz-etzitan eukan bertaratu zan oztea. Onela dantzatutzen sekula etzute la ikusi iñoen guztiak. Oso atsegin izan yaken danai Gaztediren ekitaldia saritzat txalo beroak jorik.

TXINPARTAK euskal-antzerti-taldeak pilpil jarri ebazan biotzak agertu zanean. Agur yaunak, Aritz-adarrean, Olentzero ta Sorginyantzta abestu ebezan bere abots meak. Gero neska-mutillak antzerti motz-polit bi agertu ebazan: "Jai-arratsalde" baten eta "Biotz apala". Txalogarri ta ederra talde onen lana; txaloak ugari jo eutsoezan zan ozteak. Gai ontan gure erriak dauan talderik onena dogu TXINPARTAK. Euskaltzaindiren babespean dagoan ezkerero euskaldun on guztien bero ta laguntza artu bear leukez gure erri-bazterretan sartu daitea...

Arrarte andereñoak euskal-eresi goxo-politak entzun-erazi zitun: Itxasoa laño dago, Oñazez, Iru Damatxo, Maritxu nora zoaz eta abar. Ozteak adi-adi entzun ebazan Arrarte gaztearen eresiak txalo luzeekin sariturik.

Oztea zutik jarri zan Enbeita agertu zanean. Ura txalo-jotzea! Bai ba. Kepa, Kepa andia, Kepa illezkorra eben askok eta askok go-goan semea ikustean... Eibar eta Euskera gaitzat arturik bero-bero-

tan euki eban Enbeita jaunak oztea. “Kepa bera zirudian —iñostan zar batek begiak malkoz— bere esaera, bere doñua, bere abotsa; aita bera zirudian.” Sarri entzun deutsalgu Enbeitari bertsoetan eta egiz andia egin yaku beti. Basarri, Uztapide, Lizaso ta beste batzuekin enzutea oso ondo legoke urrengo baten adiskidetasun-burrukan.

Ozteak pozarren itxi eban jolas-tokia. Lerro onein egilleak beontzat eukazan une zoriontsu aretan jaiak antolatzeke izan ebazan lan eta estualdiak. Saririk naiko zan.

Onelako jaiak antolatzea errez ez da; baña erri-jaietan-da agintariekin aituta zertxobait egiten alegindu bear dogu. Erria gose da, erria egarri da; bere gose ta egarri au asetzen alegindu gaitezkan geure aldetik beintzat.

Eibar, yorrallak 5

GOIRIA

VALENCIA'tik

EUSKAL-DANTZAK CASTELLON'en

Uri nagusi ontan "Madalena jaiak" dirala-ta zenbait erri ta-aberriko dantzariak dakarzkite irakurri orduko, biotza gal-gal jarri zaigu, batezere Donosti'ko "Oinkari" taldekoak datozela jakin dugunian.

Idazle motel au idazten ari zaizuten uria Burriana duzute. Castellon'dik amar kilometro-ra dago; itxasotik iru. Alazere itxasotik amar-amabi bat metro dago goitik; ain dira zelaiak emengo lurraldeak!

Castellón'era bidez-erdi, Villarreal de los Infantes uri zabala dago-San Pascual Bailón'en zatiak edo "errelikiak" gorde dituan eliza dagon uria, itxuraz tontor batean, bañan egiz, Burriana'ko eleiz torreren neurrian bere karririkak. Au guzi dala-ta bizitz bakarreko edozein etxeren tellatura igoko ba-litz irakurlea, "La Plana" deritzan zelaidi ikusgarri osoa ikus dezake.

Itxaso urdiñ lasaiki luzea alde batetik, parez Teruel'go mendiak, luzean ere erdi jositako iltzeen gixara, Peñagolosa mendia gallen dakusgula. Erdiko zelaidi ontan, urrun-urrunean, Benicasin'go maastien artean karmeldar abak bere "Carmelitano" edari goxo ta xuxpergarria eratu oi duten olaren gordetzaille dan etxe txuri-txuria, gaikaldetik.

Beralde, Valencia alderuntz, eten eziñeko naranja baso baten azkenean, Sagunto'ko "Altos Hornos de Vizcaya" tximinien kea badakuskezu, ke beltza, naranja ostoan berdearen illuna baño illunagoa. Besterik idurituarren, lurriña darioten tximiniak, ez dute lurrinkatzen bere alboan deritzaigun ainbeste ixtoriz ta gizatasunez betetako gaztelu-mendia; bertara joanik, Euskal-Errietatik erakarritako lana ta trebetasunari, baizik.

Bañan guda oroitzak eta kea urrun ditugu. Aintzakotzat ere

artzen al-ditugu bide baztarretan pinportatzen ari diran larrosa margotsu usaidunak? Ta, soroetan, margo emekiz bor-boil ageri zaizkigun almendro zugaitzak? Ta auen inguru-minguru dabiltzen millaka erle, mitxirrika ta txori txantxanak? Ez orixe!

Aspaldi ontan ain urri entzundako txistularien otsak esnarazaiko gaitu ta bere atzetik eraman zezen-plazaraño.

Ai, euskal-dantzak! Gaur ba-zenituzten ondoko Valencia'ko ta bere senide diraden katalandar da balear dantzari yayoak. Andaluzi'ko sua dariotenak, portugaldarrak, prantzetarrak eta abar. Bazter bation umil egon dan onek begiak luze ta belarriak zabal, ongi txalotu zaituztela ba-daki, bañan bai ongi ere aztertu txalolarien iritzia. Txit atsegiñez, oso gogozko artu zaituzte. Garaitz arrunt aundia izan dute. Bejondeizutela! Jarrai aurrera!

“Donostiar xaloak iritzi sakon ta atsegiñez artuak izan dira”, “Mediterráneo” izparringiak dio Epailak 29 garreanean. Ta urrengo egunez:

“Oinkari” taldeko emakumeak ezpata-dantzariak irabazitako mallatik gorago azaldu zaizkigu, bere “Sagar-dantzaz”. Egia ba-da ere “Arretxiñaga'ko Deun Mikel” dantza geroz atera zutelarik, iñoiz aaztuko ez dan atsegiñezko oroitzza zabaldu zuala txalo-txaloka ziarduten “castellondarren” artean.”

Idazlea, ezpatadantzari ta aurrekulari izan dan aldetik, oroiz izan ditu ainbeste euskal-jai ikusgarri, eta urtean buruan betiko joan zaion arintasuna. Gaztetasun; ez duk ez itzul biderik!!

JOCES FLORADS-SARIKETAK

Dantza-jaiak ezezik beste zenbait jai izanak dira: Cantacuzeno Principea txori bihurturik bere egazkiñean, Españi'ko zezenlari aipatuenak, usokume-eiztariak, ostikalariak eta abar. Bañan, nere aurreko idazkian nionez, kultura ere izan dute gogoan, batezere Valencia'ko izkerari dagokion kultura. “Jocs Florals” izenean zenbait sari jarri dituzte. Mota askotakoak eta ugariak izan dira sariak.

Benetan, Valencia'ko lurralde onek ba-ditu olerkari onak eta ugariak.

Danak ezinda, dakargun bat irakurleen begietara. “Flor Natural” izenez irabazitako saria duzute. “Cantic dels tres dons” du izena. Egillea, Joan Valls Jorda. “Lurra”, “Pakea” ta “Maitasuna” abesten ditu. Ar-dezagun zatitxo bat edo beste. euskaldunen esnagarri.

“Es aci, en aquest regne on la vida és bledana
i el lligam de la patria té solc fecundador.
En l'oberta Valencia que ens ofrena en la Plana
çonreums de bonhomia i fruits de bona amor.”

“Honorem la terra que mou a l’hosanna,
la que parla amb dolça llengua tan fidel,
la que eleva l’himn de la vida humana
a una alta harmonia que té aci, en la Plana,
flor, fruita i arrel!”

(Arrel-erroa, euskeraz.)

Bai-ote eusko arrantzaliak Mediterráneo’ra? Egunak dira len aitatuko izparringian, Bilbo’ko beste batetik artua, argitara eraman zuala. Alegia, Kantauri itxaso iguin da bitsa orroka asarre neguan dabillenean, itxaso ontara etortzeko ote dabiltzan. Izparringiak zionez, Ondarru ta Lekeitio’ko arrantzaliak izanak izan bear dutela itxaso au azertzen, ta etorkizun ona izango ote luteken. Izparringi berak zionez, Castellon’go kaiak onak izango lirakela ortarako. Batez-ere Benicarlo, Vinaroz ta Castellon’goak. Doi-doi sartzeko ere bai Burriana’koa.

Zertan dauden emengoak ortarako? Jende xea, langille jendea, ez litzake, asarre, arraiaren merkea bai-dakuste aurrean. Arrantzaleak, oraingoz ixilik, gero gerokoak. Itzegin dugu ere galziar eskoladun goi-mallako mariñel batekin. Onen iritziak, ezer egin ez omen lezateke iparrekoak, emengo itxaso-azpiak bertara xamar daudelako.

Gai ontan ezjakiñak geralarik, eusko arrantzalienen eskuetara laga bearko. Baldin ba-datozte zerbaitegatik etorri daitezke, ta etortzen ba-dira pozik irtengo gatzaike kai ertzera, esanaz: “Ba-zatoze zuen ontzizakaz onaño? Ongi etorri anaijok!”

Ta EGAN irakurtzen dutenei, emango genioke alakorik gerta ba-ledi, emengo auen iritzi eta burruken berri.

ESTANISLAO URRUZOLA

ESTIRIA

Austria'ko egoaldean dagon lurralde bat dezute ESTIRIA deritzana, 22.000 Km/2 luze-laburrean eta bi milloi biztanle inguru dituana.

Iparraldera Danubio'ko erriberarekin mugatzen du; sorkaldera Hungria'ko zelaiak, eta bestela menditsu, basoz jantzia ta ur, ibai ta zingirez aberatsa. Estiria'ko bazterrak zoragarri dira, bizi-leku atsegiña, batik bat udaldian.

Ez da arritzekoa, beraz, urte sasoi ontan turistaz beterik arkitzea, jende arrotzez josia.

Austria guziaz ederra ba da asi Viena, Insbruck, Salzburgo ta beste, Tirol eta Estiria jo ditezke ikusgarrien bezela, ta margo-dirdaiz biziinak.

Estiria'ko iri nagusia GRAZ deritza eta ia 200.000 bizi-lagun ba ditu, etxadi ta tokiz bikain-bikaina.

Universidade ospatsua du antziñatik eta bertan irakasle izan zan Schuchardt entzute aundiko jakintsua ta euskaltzale sutsua. Aren lan sakonak euskerari buruz R. I. E. B.-en irakur ditezke.

Gure Julio Urkijo aztu eziñaren adiskide ta lankide miña urte askotan, elkartasun orren ondorena Urkijo jauna Graz'ko Unibersidadearen "*Dr. Honoris Causa*" izendatzea izan genuen. Estiria ta Euskal-Erria'ren artu-eman eta jarduna ez da gaurkoa ta orregatik begiko zaigu Austria'ko lurralde maite ura.

Estira'ko pitxia, ordea, Mariazell iriñoan dago; oso goi 850 m. itxasoaren gain, mendiartean erromes ta otoiz-leku ospetsuan.

Mariazell'ek, ederragoan noski, gure Arantzazu'ren antza ba du. Mariazell'go Ama Birgiña ikustera eta erregutzera Europa barrenaldeko, biotzeko, erri zaar guziak aspaldidanik joan izan dira. Estutasun ta bearkizunetan laguntza eskatzera. Aurten, ain zuzen 800 urte ditugu Mariazell'en elizatxoa eraiki zutena ta jaialdi bereziak eratu dituzte urteurrena aundirotz aizatzeke. "*Pax Christi*" elkargoak bertan egin berri du batzar orokorra ta mundu guziko jendeak, zuri,

beltz ta orixkak bildu gaituzu orainaldiko arazo larri, ta auziai kristau erabakiak arkitzeko asmoz.

Mariazell'go Basilika oso eder ta aundia dezute. Zatitxo bat gotiko tankeraz egiña baiñan beste guzia, geiena alegia, barroko apañiez Austria'ko eliza geientsuen antzera. Errege, printze ta jaun aundi ta altsuok oparo ornitua. Beneditinoen esku dago ta S. Benitoren semeak dituzute begirale ta zaindari Austria'ko beste monasterio askotan gerta oi danez.

Mariazell'go kanpai ta joaleak apartakoak dira, 6.000 Kg. ta geiago pisu dizute ta au adierazi nai dute;

“Bizi diranak deitzen nik
Ildakoak damutzen nik,
Ekaitzak purrukatzen nik.”

Austria musikolari gaiñ-gaiñekoan sorterrria dala edozeñek daki. Mozart, Haydn, Schubert, Bruckner... Beethoven alde batera utzita ere... Haydn gaztetxo zala ta erdi goseak, txanponik gabe zebilela, Mariazell'era joan omen zan erromes. Anjo eliza ederrean abestu nai, bada, zerbait irabaziaz gañera... aintzakotzat ar zezaten. Nola edo ala bere burua nabaitu arazi omen zuen eta praileok ordaiñez eman zioten ostatu azkenean gizenduta ta sakela gurituaz Viena'runtz bidali zutelarik.

Esker onez edo gerora Haydn'ek meza bat burutu zuenean Mariazell-meza deitua eta oraindik bertan jo ta abestutzen dutena.

Eliza-musika gaiean aldaketa aundiak egin dira geroztik. Pio X. “Mutu proprio” dala-ta elizako egoki ez diranak baztertu nai izan dituzte. Bein ola “Zeziliano” eskolako musika sasi-maisu batzuek. —Witt Prantzisko apaiza buru zutela— Haydn'en mezen aurka altxa ziran, aiek jotzea galerazi naiez... Orduko Aita Saindu Leon XIII ordean Haydn'en alde atera zan esanez: “Musika ona ta goi arnasez ondutako erti-lanak beti dira zillegi.”

Dana dala gaur Mariazell'en bertako organistak esan zidanez abestu ta jotzen dituzte Haydn'en meza liluragarriak... barrokoak esan dezakegu... Eta oraindik atsegiñago dana: naiz Mariazell erri txikia izan bertakoak, gizonezko ta emakumezkoak —musikazale izaki— guziok batera omen ori egiten diote Zeruko Erregiña'ri ta bere lurralde ederrari.

Bidez-bide ibilliaz beti zerbait ikasten da ta berri auek euskaldun irakurleari eskeñi nai izan dizkiot, labur bederen, beste erri-aldeetan zer gertatzen dan ta nolako diran gogoan ar dezagun.

IBALAN

Naas-Maas

DARIO DE REGOYOS

Euskaldarra ez izan arren, Euskalerrian bizitu zen, emen pintatu zituen bere iduri ederrenak, eta berea balitz bezala maite zuen geure lurra. 1857 urtean Ribadesella'n sortua, 1913 garrenean hil zen Barcelona'n. Bere iduriek etzuten orduan arrakasta mikorik ere izan, aitzitik erdeinatuak izan ziran; orai aldiz balio andikoak dira.

Pintalari inpresionista izan zen, Espainian leenetarikoa, leena ez pada, *Rusiñol*, *Berute*, *Raurich*, *Casas* eta horiekin. Franzia'ko *Monet*, *Manet*, *Renoir*, *Degas* eta horien eskolan ikasia. Kritiko aipatu batek zion Regoyos margolari aundiaz: "Sabe pintar en prosa o en verso según le conviene, pero jamás emplea frases hechas."

Bere "*La España negra*"-z mintzatu gara EGAN-en 1955 urteko 5-6 zenbakian.

CURZIO MALAPARTE

Soiñu andiko idazlari hau Prato-FLORENZIA-n sortu zen 1898 urtean. Aita alemana zuen eta ama italiarra; *Suckert* deituraz, fite samar asi zen *Malaparte* izengoitia erabiltzen. Bein galde egin zakoten zergatik zerabillan Malaparte sorginizen bitxia, eta berak arrapostu; *Bonaparte* izena jada artua zagoelako.

Higenota zen baiñan azken egunetan bataioa eta elizakoak artu nai izan ditu, eta gure erlisionekeo altzotik jua da beste mundura. Mussolini'kin leenbiziko urteetan, gero samurto eta erdi-komunista bilakatu, oken paperetan idatziz eta kolore askotako liburuak argitaraturik; ala nola, *La Pelle-Kaput-Le bonhomme Lenin*-; leenbizikoa bederik INDICE delakoan gaitzetsia.

Idazlari zorrotz, eta aldez gezurra merke duen hau Erroman hil da aurtengo uztailaren 19 egunean, baiñan ez, egun bortitz horietan, eriotzakin borroka zagoenean, idatzirik utzi gabe, magnetofon tresnari esker, gogoeta ausart eta baldigarrienak.

ALBERT BEGUIN

Orai duela bi edo illabete hil da Erroman frantses idazlari katoliko ospe andiko hori. "ESPRIT" aldizkari ezagunaren zuzendari izana, MOUNIER hil zenetik.

* * *

Aita Donostia ospatzen Barcelona'n.—Euskalerritik kanpo ere egin diote gorazarre gure musikari ospetsuari. Barcelonan konzertu bat eratu dute Joan Massia-k eta Maria Carbonell-ek; Orfeo Catalá delakoaren batzuk kantatu zituzten A. Donostia-ren 5 euskal abesti. Hango kritikoko batek zion *Mussorgsky*-ren kantak oroitarazi zituztela.

LIGI-KO BATZARREA

Joan den maiatzeko igande batez bildu dira Zibero-ko errixka pollit hortan kantari aunitz. Zein-geiagoka eta txapelketa zuten nork obeki kanta eta zeinek eman euskal kantarik ederrenak, ez ezagunen artean. Bakarka ari izan dira eta urtero bezala, jende pilla aundia bil-arazi dute, andereak eta aurak ere presentaturik.

Garailea Hazparneko LOIATO izan da, 20.000 libera eramanik. Beste amarbat sarirekin batean, 60 milla liberataraiño berezi dituzte irabazleen artean.

Ez ote genuke alako zerbait emen ikusi bear? Altabada igaz *Educación y Descanso*-ko gazteek kantarien arteko norgeiagoka ikusgarri, obeki esateko entzungarri bat prestatu zuten Donostiako *Bellas Artes* Zinemategian.

OLERKARIAK

César González RUANO idazlari zorrotzak aipatzen zuen leengo egunean egunkari batean erdal Poesía, eta zion... "Pero es verdad que "el espectáculo de nuestra Poesía es aburrido. Hay demasiados poetas, todos casi iguales, todos decentes e incluso buenos, pero nunca tienen nada que ver con la emoción, con el ministerio individual, con el mensaje propio... Acaso a los poetas de hoy no les ocurre "personalmente nada y por lo tanto su inspiración es puro oficio y

"de ningún modo un trance, una necesidad de comunicación de la "intimidad accidentada." Ez ote zaigu guri ere alako zerbait gertatzen?

LIBURU BERRIAK

Oraintxe atera da argitara Alvarez Empananza jaun gaztearen nobela berri bat, "LETURIA-ren egunkari ezkutua" izena duena. Egilleak gai sakona mamitzen du eta ausarta, existenzialista tankera hortan moldatua. Euskaldun berri horietakoa delarik, euskara apaiña du eta errez aski irakurtzen da. Uste dugu gaiaren aldetik hildo berri bat goldatu duela euskal alorrean; gure lankideak, merezi du aipamen au baiño aundiago bat.

* * *

Zarauz-ko Itxaropena Moldiztegiak laister argitara emanen du "Euskalerriko ipuiñak" izena duen liburu berria, bere erdal itzulpenakin. Berrogei bat ipuiñ autatu eta antolatu ditu egilleak Euskaltzaindariaren manuz; Gipuzkoa, Nafarroa eta Bizkaiko kontuetatik pollitenak, erriko euskara bizi bizian.

Ez iparraldean ez eta gure Euskalerrian ere, orai artio ez dugu ikusi alako libururik; ongi etorriko omen da euskara ikasten dabilzanendako, eta besteentzat ere.

* * *

Aita Inza.—Euskaltzaindiko gure adiskide eta idazlari garbia Euskalerrian zenbait illabete egon eta joan zaigu berriz CHILE-ko bere egon tokira.

Azkoitiko Zaldunttoak.—Done Ibane mezpera egunean bildu ziren hiri hortan urtero bezala *Amigos del País* direlako batzarkideak. Euskaltzaindiko eta Urquijo-Mintegikoen izenean egon ziran Oleaga, Arrue, Lojendio eta Michelena jaunak.

Lehen predikian, xiberotarrek esaten duten bezala, aipatu zen edo izendatu —*gure mintzoa*— eta oi ez bezala, bat edo beste euskaraz mintzatu ere ziren.

Urquijo jaun kuntia, Euskaltzaindiko urgazle izendatu berria, autatua izan zen Amigos delakoaren buruzagi berria. Gure goresmenak.

EUSKALTZAINDIKO IZENDAPEN BERRIAK

Akademia hortako azken batzarrean iru izendapen egin dira: *Mikolas Ormaetxea Orixe* jauna, euskaltzaiña bezala; *Isaak Lopez Menaisabal* jauna, ohorezko euskaltzaina, eta urgazle bezala, *Urquiyo-ko jaun kuntia*, Begoña-Bilbaokoa; beste batzuen artean.

URQUIJO-MINTEGIKO SOLAS ALDIAK

Apirilleko Aldundegiko solas aldia, *Gurutze Ansola* gure lankide jaunak egin zuen, *Europa batasuna*, gai oraitiarra zehatzki aztertuz. Maiatzekoan berriz *Larrañaga* apezpiku jaun agurgarria mintzatu zen *China-ko berri* arrigarri aunitz emanez, han bizitu den baten ja-kinduriakin. Garagarrilleko billaldian *Garmendia-Zeleta* jaunak itz egin zuen *Lasarte-ko oroitzapenak* gaietik, euskara garbi batean azalduz.

AUZOKOEN UMOREA

OSTATUAN.—Jauna kontent dea?—Jan izan dut egun baiño obeki.—Ba daiteke, baiñan emen ez.

* * *

Bi adiskideek buruz buru egiten dute sei urteen ondotik.—Ba dakit espostu zifela andere xarmant batekin; zer modu duzu?—Aingeru bat.—Zer suertea zurea! nik nerea oraifio bizi dut.

* * *

LANTEGIAN.—Nausia!—Zer duk?—Zerbait nai nauzuke galde-egin. Atzo ezkondu nintzan bada... eta... alogera ez dautazua altxatuko?—Ezkondu aizelakotz ire yornala anditu? Burutik zaude ala? Nik ez dut deus ikustekorik lantegitik at gertatzen diran ixtripeukin.

APAT-ETXABARNE

Jan-Edanak

Astigarraga'ko Murgia deritzaion jauregiko liburutegian, gure adiskide ta euskaldun on Valde-Espina'ko Markes'ak guk txit gogoko ditugun iru liburutxo gordetzen ditu.

Egia esan, eztira liburu jator-zifnezkoak, menu-bildumak baizik. Gaurko Valde-Espina'ko Markes Ignazio Orbe jaun agurgarriaren aitona, Karlos VII'garrenaren Guda-laguntzalle izan zan karlisten bigarren gerran, eta arek antolatu ta osatutako bildumak dira auek.

Batek larogei ta amabi menu dakarzki; bigarrenak larogei ta bi, ta irugarrenak beste larogei ta bi.

Jan-edan-gaiei buruz ezezik, bestela ere txit ernagarriak dira menu-xorta auek. Beren bidez jarrai bait-genezaioke 1874'eko bigarren seilkoan, ta Euskalerra guzian zear, 1872'ko gerrari.

Beraz, eta Alemania'ko jakintsuei, esate baterako, zer irudiko zaioten ezpadakigu ere, oker aundirik gabe esan genezakela uste degu, *Gastronomia* ere Kondaira-ezagueraren iturrien artean arkitzen dala...

Don Karlos'en sukaldaria inolaz ere prantsesa zan. Jaki-errenkada auek beintzat alaxen adierazten digute. Baña, tartean-tartean, Euskalerra'ko zantzu nabarmen-samarra duten jaki batzuek agertzen dira errenkadetan. Adibidez: eltzekoa, babarrun-leka ezeak, odolkiak, bakallaoa, sardiñak, krabak eta barbariñak, andejak eta urraburuak, amorraiak, txitxardiñak, txirlak, zikiro erria, mamia ta abar. Baita Euskalerra'ko jaki-prestaera berezi bat baño geiago ere: bakallaoa Bizkai-erara, letxerak Eraul-erara, azpizuna Dicastillo-erara, mingaña Somorrostro-erara, zikiroa Montejurra-erara...

Jakiña, azkeneko jaki-prestaera auek badute alako guda-usai gu-

txi bat. Baña badira are geiago dutenak ere: *tostadas a lo San Marcial, Batallón de Biurrun...*

Gaiñontzean, menu auetako bazkari-afariak ez dira, batzuek beñepein, gain-gaiñekoak, baña bai oparoak eta, batez ere, *giarrak*. Alegia, txorakeri gutxikoak.

Maiazkenak bezala berriz, eskuarki, jelatutako mota guzietako garauak ezartzen dira: muxika, mertxika, laranja, limoi, piko, marrubi ta abar.

Ona emen bilduma orietako menu batzuek.

1874.—*Morentin'en, Ustaren 18'an*

Baskaria

Txitxirio zetua

Eltzekoa España-erara

Amorrai prejituak

Azpizuna lusagarrakin

Ollaskoak

Burin jelatua

1874.—*Lekeitio'n, Dagonillaren 14'ean*

Bijili-baskaria

Ogi-zukua

Babarrun-leka ezeak

Lusagarrak saltsa berdean

Perretxikoak

Bijili-afaria

Lupi prejituak

Txipirotiak saltsan

Otarraña olio-ozpiñarekin

Bakallaoa

Esne-ogia

1874.—*Zumarraga'n, Urriaren 2'an*

Baskaria

Makarroi-zukua

Mingaña saltsan

Otarraña mahonesarekin

Txal-saieskiak financier-erara

Ollaskoak

Urzaa olio-ozpiñarekin

Burña

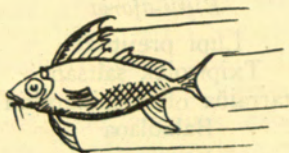
1874.—San Martzial-gaiñean (Irun'en), Azaroaren 6'ean
Bazkaria

Arraultz-talo otza
Latakoko sardiñak
Urdaiaspiko gordiña
Azpizun otza
Ollaskoak

Eugenio D'Ors'ek liburu ezagun batean dio, baldin egun batez Prado'ko Museoak su artuko balu ta bere esku egongo balitz kuadro bat bakarrik salbatzea, zalantzarik gabe Mantegna'ren *El tránsito de la Virgen* deritzaionari elduko liokela.

Bada, ez dezala Jaungoikoa'k nai, baña Murgia-jauregiko liburu-tegiak bein edo bein, eta gu an gaudela, su artuko balu, ziur asko guk lendabizi iru menu-bildumei erantsiko genieke eskua...

A. A.

EMAKUMEAK

Orain urte bete alde-aldean, Cristian Dior *modisto* ospetsuak iragarri zuan, emakume-gonak luzatzen joango zirala. Baña etzuan noski asmatu. Aitzitik, moztutzen bait-dijoaz.

Jantziera-kontuetan dakitenak diote, gure gaurko denbora berri auetan, ta batez ere egungo eguneko dantza ta deporteetarako, gona luzeak baño motzak egokiagoak dirala. Gañera, gona motzak gutxiago kostatzen dirala, oiala ere gutxiago bear dutela-ta.

* * *

Oraindik ere gogoratzen dira Frantzia'n, joan dan udaberrian Ingalaterra'ko Isabel II Erregiña'k Paris'a egin zuan agerraldiaz.

Lengo egun batean ango egunkari batek zion, Isabel II Paris'a eldu zanean, eguzkia bekaitzez zurbildu egin zala.

Beste batek herriz esaten zuan, Palais Bourbon'ek bere zutarri guziekin irripar egin ziola Erregiñari.

Baña ateraldi *onena*, ezker-aldeko aldizkari batean irakurri deguna da iñolaz ere. Guk, prantsesok —zion— geren errege-erregiñei lepoa moztutzen diegu; baña kanpokoak txit maite ditugu...

* * *

Prantsesak beti prantses...

Ona Paris'ko aldizkari ezagun batek bere azkeneko zenbakian zer zion.

Oraindik orain, Zinema'ko Etxe batek Gina Lollobrigida'ren erretratu zoragarri bat banatu omen du Ingalaterran.

Erretratu ortan, italiar *isar* ederra bi otso-zakurren erdian agertzen omen da noski.

Ta, gizaseme ingeles geientsuenak argazkia ikustean, oiur egiten omen dute:

—O, ze zakur ederrak!

* * *

Itxaropen izugarriak genduzkan ipiñiak Donostia'ko Zinema-festaldiagan. Berealdiko *izarrak* etorriko zitzaizkigula agindu bait-ziguten: Marilyn Monroe ta Ana Eckberg, Gina Lollobrigida ta Sofia Loren, Jane Mansfield eta Izolda Izwitzkaja, Martine Carol eta Brigitte Bardot...

Batez ere, auek biak ezagutzeko gogo aundia genuen. Martine Carol erdi-euskalduna bait-da, ta B. B. berriz —esango al degu?— deabruaren alaba-edo, diotenez. Lengo neguan Paris'en banatu zuten bere film baten iragarkaiak onela zion: “Jaungoikoa'k sortu zuan emakumea, ta deabruak berriz Brigitte Bardot...”

Baña gogoarekin gelditu gera. Ez Marilyn Monroe ta Ana Eckberg, ez Gina Lollobrigida ta Sofia Loren, ez Jane Mansfield eta Izolda Izwitzkaja, ez Martine Carol eta Brigitte Bardot, etzaizkigu etorri-ta.

Dana dala, mutrikuar Juan de Landa beintzat emen izan degu ta, tira, gaitzerdi...

* * *

Atal ontan bertan esaten genuen lengo urteko EGAN'en zenbaki batean, badirala literaturan gai batzuek egundano zartzen ez diranak, eta orietako bat, sorgintza dala. Ta ala da, inolaz ere.

Entzun bestela nola mintzatzen ziran oraintsu sorgiñei buruz bi goierriar jator.

—Ba... nik ez dit sinisten sorgiñik danikan. Ik bai?

—Sinistu, sinistu...

—Beñere sorgiñik ikusi al dek?

—Ikusi, ikusi...

—Bai, ikusi.

—Egia esan, ikusi ez, baño entzun bai orratik, bein edo bein, alako sorgiñ-ots edo soñu-zantzu bat edo beste...

* * *

Markina'ko Aita Prai Bartolome'ren Ikasikizunetatik aldatzen ditugu ondoren dijoazen errenkada ernagarriak.

“Diruba gaiti gogoko ez dan lagunagaz ezkontuten dana, geijago ezkontuten dala, esan legi, dirubagaz, lagunagaz baino... Ta zer jazo oijakue alako dirunaiko ezkontubai? Ez gitxitan jazo oijakue: maite daben diruba jua, ta maite ez dabeen lagunagaz geratu... Diruba gaiti ezkondu danari, diabrubak laster aaztu eragiten deutzaz lagunak ekarri zituban dirubak, eta gogoratuten deutzaz biziro lagunak daukazan paltak. Len diruba gaiti artu eban laguna. Orain dirubak emongo lituke pozik laguna ez eukitia gaiti... Ojala ezkondu gura dabenak geijen begiratuko baleutsa, ez dirubari, ez eukijari, ez bada lagun geijaren ekandu onari, zintzotasunari ta kristinautasunari! Baina ez jako oni kasu andirik egiten, ezkontzia egiten danian. Esan oi da orduban: *Dote ona dauka-ta. Etxe ona dauka-ta. Aberatsa da-ta. Alkar artuko dabee...* Onan, dirubari ta eukijari poztuta, egin oi dira, bestelan egingo ez litzakezan ezkontza asko. Endamas denpora triste onetean.”

* * *

O, ze neke dan emakume izatea!—*Curzio Malaparte.*

MAITE

Z I N E M A

IL BIDONE. (*"Almas sin conciencia"*, Victoria Eugenia.) Egilea: Federico FELLINI.

Bagendun gogoia FELLINI'ren filmak ikusteko. Berebiziko nortasuna baduela zinemalari orrek, azken aldi oetan sarri irakurtzen degu. "LA STRADA"-gatik, Ipar-Ameriketan sari sonatua irabazi du. Cannes'eko zinema-jaialdian, berriz, bere "CABIRIA'ren gauak", film gorai patuen artean ezarri digute. Ez degu film oiek oraindik ikusteko aldarterik izan. Ta orregatik.—batipat "LA STRADA" ikusteke—, ezin FELLINI'z iritzi erabatekorik oraindik eman.

Orain lau urte ezagutu gendun "IL VITELLONI" egille beraren film txalotua. Gaur, "Il bidone"-ren zenbait gauzek beste ura gogoratu digute. Ta an bezela emen, ez gizartearen kritika, baizik gizonaren psikologia ta barne bizitza artzen digu auzitzako. DE SICA'ren "Bizikleta-lapurra", ta "Miraria Milan'en" gaurko gizartearen indar, lege, grifa, erru ta gaitzak ikertu ta iragartzeko ta astintzeko egiñak dira. Fellini'ren bi film oiek, ordea, gizonaren barne bizitzako problemetan sartzen dira. Ta badirudi, geienik eragiten dion kezka onelako au dala: askatasunaren ta legearen alkartasun zailla. Barren-barrenetik sortzen zaizkigu nai biziak oitura ta agindu askoren aurka zirikatuz. Legezgo bidea utzi ta naikundea arau bakartzat ezartzen duen gizona, ordea, gizartean bizi arren, bakarrik dabil jende artean. Bakardadera bultzatzen du bere adur trixteak.

Au da, bakardadea, gizon "okertuaren" drama, FELLINI'k ain biziki irudi-bidez azaltzen diguna.

IL VITELLONI'n erri koxkor ta uri nagusitik urrutikako, gazte "irten" ta bizimin diranen egokera dakarkigu. IL BIDONE'n, berriz, estafatzallean bizimodua. Film bietan bada sekuentzi bat ia berdina: gabaz, gizaldetxoa, bakarrik, errixka bateko enparantzan, goibel eta

motel, iñorako gogorik gabe, beren naikundeak eguna ta gauaren lege beraren aurka baleude bezela.

Leunkeririk gabe darabil gaia, bere ustez gauzak diran bezela adieraziz. "Ondo" bukatzeak axola gutxi berari. Orregatik, denbora pasako filmak ez dira oiek, kezkarazi ta pentsarazten dutenak baizik.

Itz batez esan bear bagendu film onen merezi agerikoena (kontakera aldetik, alegia), "oparo" azaldua izatea, aitortuko genduke. Badira filmagilleak auzi sakon eta korapillatuena erabiltzeko, esi estutik irten gabe, gaiaren giarra ta piperra txepeltzen dutenak. IL BIDONE'n ez da orrelakorik. Irudi ariñez, zenbat leku, gizaki-mota, biziera ta gauza ekartzen dizkigun, gaiaren muiña argi ta garbiago erakusteko.

Ori, merezimendu du FELLINI'k, naiz eta oraindik mozketak egin bearrean arkituko den oparotasun orretan. Alare, bere puntuan ezartzeko, obe da neurri gañezkakoa, neurri urria baño.

ANSOLA'TAR KURUTX

LA STRADA. Ansola'k Fellini'z dionak txit arindu dit lana. Auxe esango dut bakarrik, iñor ez aspertzarren: "La Strada" da, nere ustez, azkeneko zenbait urtez ikusi ditudan filmetan onena.

Geiago esan bear banu enintzake noski gauza izango. Ezpainuke adieraziko non dagoen film onen indarra. Sorginkeria dirudi. Gaia arrunta du eta zarpail xamarra. Personak, eskasak eta ez jende dotore-argiaren artean billatuak. Zirku-gizon arlotea —kate-austaillea besterik eziñean— buruz baño indarrez obeto ornitua, eta etxekoek oni saltzen dioten neskatxa erdi-iñozoa. Inguruak, jendarte naasiak, kamio autsez edo elurrez josiak, taberna-zuloak, komerien zai dauden ume lotsagabez betetako erri-plazak.

Eta, alaz ere, historio onen izerdi garratza, lausengu eta itz arrorik gabe, biotz-barreneraño isurtzen zaigu, beste film arranditsu asko ez bezala. Gizatasuna dariolako noski, jauregietan adiña etxola eta kalekantoietan arki ditekean gizatasuna. Azken-aldea, batez ere, bere bizikoa da. Nik beintzat deus gutxi ikusi dut zineman Zampano buru eta biotz-gogorraren itsas-ertzeko negarra bezain erdiragarririk.

Esan bearra da, orratik, personak arruntak eta doai berezirik ga-beak badira, eztirela orrelakoak antzezleriak: Anthony Quinn, Richard Basehart eta guztien gain Giulietta Masina.

LES DIABOLIQUES. Ezkera gutxi izuaren otz-ikara larria suma-naiean ibiltzen geranok. Ezta ori, noski, Beaudelaire'k asmatu zuen "otz-ikara berria", gizona bezain zaarra baizik. Gure gorputzarimak gorosti-makillaz bezala astintzea ezta agian zinemak —eta arteak erabat— mendera dezakean elbururik gorena. Sendabidea edo

da, dirudienez. Besteren bizkarretik larritu edo negar egin ezker, la-saiago eta alaiago gelditzen gera nonbait berriro ere gure eginkizun aspergarriek ekiteko.

Onako film au ezta sail orretan, gertatu oi den legez, zioten adiña-koa. Gaia eztu ain berria. Duela zenbait urte ikusi genduen orrelako zerbait Curtis Bernhardt'en film batean: "Retorno al abismo" zuen emen izena, oker ezpagaude. Bukaera ere eztu iñork antzemango eztion gisakoa. Utziko balute erdi-aldera utsartetxo bat ikusleei galdatzeko, erantzun zuzena emango luke baita kamutsenak ere. Ezpaita beste irtenbiderik.

Zer du, bada, film onek? Onen antzekoak, beste bein esan nuen, ez tira igerkizunak besterik izaten: eriotzaren bat aipatzen dute, baiña ezinbestekoa izaten da eta odolik gabekoa. Emen, berriz, odol-isurtze-rik ezpada ere, argi eta garbi agertzen dira gizon-iltzearen nekeak eta lanak.

H. G. Clouzot, izu-billa dabilena izutzeko gertu, ezta txantxetan aritu. Azkeneko zatian beintzat erakutsi du badakiela lanbide ori arako Canterville'ko etxajaun gizarajo ark baiño obeto. Eta, norbaitek ezpadu ere etxajaunen aditzerik, ezta alferrik esana izango orrela deitzen zituztela gure aurrekoek Peru Abarka'ren gisako agureak ez ezik, baita etxetan maindirez bildurik eta katez josirik ibilli oi diren mamu edo iratxoak.

ANIMAL FARM ("*Rebelión en la granja*"). Aspaldidanik dakigu, Walt Disney'ri eskerrak batez ere, marrezki-film bat beste edozeinen parekoa izan ditekeala asmoz eta ederrez. Orain ikasi dugu orrelakoak, eder izateaz gainera, eztirela nai-ta-ez aur-jolasak edo jostallu atsegiñak. Txantxetan eta irriparez ez ezik, ziñez eta bene-benetan ere mintzatzen badakite.

Esku trebez film onetan erakusten digutena, George Orwell'en ipui ezaguna da. Emen kolore nabar-alaietz pintatua ageri zaigun ipui xalo onek, alegi onek obeto esan, ikusle bati baiño geiagori, aoa gozaten diolakoan, sabela mingostuko dio. Ikusten ditugun aziendek, abere larri eta txeek, animali-itxuratan, gizonaren izaera eta griñak geiegi nabarmentzen baitituzte.

Gizon batek edo gutxi batzuek, gaurko aurrerapenen bitartez, erri osoaren gainean eskura dezaketen aginte neurrigabearen beldurra askok sumatu dute. Eztitu, ordea, iñork bear bada Orwell'ek adiña ezagutu arrisku-beldur oriek, edo beintzat eztitu iñork orren argiro azaldu. "1982" deritzan liburuan egin zuen etorkizunarekiko ameskaitz ikaragarria ezta agian goibelagoa oraingo amets txuri-gorri au baiño.

Gizonaren nausitzak errenkuraz beterik dauzka basetxe bateko abereak. Berengandik sortzen diren ondasunak —artillea, esnea, aragia,

arraultzak— ezpaitira beren zerbitzurako, gizonaren onerako baizik. Zerriak batez ere, “nola ezpaitute deus ere on den gauzarik bere urdaia baizen”, eztaude lasai. Eta, arakiñaren beldur, oek biltzen dituzte basetxeko azienda guztiak eta nagusiaren kontra aizkatzen.

Zerri zaar batek asmatu zuen matxinada. Beste bat ibilli zen gero borrokan buruzagi, gizona aurrean bidali arte. Irugarren bat ere bazen, ordea, mutur-beltza, Napoleon zeritzana, lagunak borroka bizian ari ziren bitartean, jabearen etxeko goxoei ederretsi ziena. Eta, zakur gose batzuek arturik lagun, laster erakusten du borrokan azkenekoak izan ditezkeala emen ere gozamenean aurrenak.

Izenak eztira geiegi aldatu, baiña izanak... Itxuraz, eztute jaberik eta bere buruarentzat ari dira lanean. Itxuraz bakarrik, ordea. Badute nork agindu eta badute norentzat lan egin. Or daukate Napoleon eta Napoleon'en lagunak, urdeak: orain Djilas'ek burokratak deitzen ditu. Eta goseak, lan geiegiak, mendetasun ezin-eramanak borrokara daramazki berriz ere abere azpiratuak, astoaren arrantzak dituztela eragille, nagusi berriak zapaldu arte.

Au da azkena: filmean, baiña ez basetxean. Kurpillaren jirak ez-tira gelditu, eta nekez geldituko. Gaurko askatzailleen artean baitago biarko menderatzailleen azia, askatasunaren argian morrontzaren itzala. Euskal-erriko erriren bateko kanpaiak etengabe dion bezala:

Izan ta izango

Baiña eztezagun gure izaera gutxietsi: bein ta berriro jaikiko dira aurrera ere bidegabekeriaren kontra astotxo baten arrantzak.

L. MITXELENA

ADABAKIAK

Beterri.—Guk argi ta garbi itzegin genuen gai ta arlo auetaz lengo zenbakian. Beraz, irakurri ezazu zenbaki artan “Berriketan: Etxekoe-kin izketan” deritzaion idazlana.

Dana dala, ta idazlan artako errenkadak geituaz gaur esango degu, *L'Etat c'est moi* Frantzia'ko Errege-Eguzkia'k esan zuan antzera, *Euskera ni nais* esaten edo... pentsatzen duana, kirten bat baizik ezjala.

* * *

Donostiar bat.—Juan Cabanas Erauskin pintatzallea aspaldi ontan Amerika'n dabill. Orain Peru'n arkitzen da, ta Lima'ko katedrala pintatzen ari bear du.

Entzun degunez, lan ori bukatzeko oraindik beste urte t'erdi guxtienez bear ko omen ditu.

Lima'n bertan len beste eleiz berri bat ere pinturaz dotoretu zuan, ta ang *Verdades* eta beste aldizkariak, danak ao batez, ta lan ura gorabeera, berealdiko goramenak zuzendu zizkaten lengo urtean pintatzalle donostiarrari.

* * *

J. M.—Gu zurekin bat gaude. Egia biribilla bait-da zuk diozuna. Alegia, Euskalerrri'ko pilosopo jatorrenak bertsolariak dirala.

Entzun al zenduan, orain aste batzuek gure adiskide begiko Joxe Artetxe'k radiotik kontatu zuan Zepai bertsolariaren ateraldi ura?

Goiz batean, uso-denboran, Zepai eizera irten omen zan, baña egun guzian uso bat besterik ez omen zuan bota.

Ta illunabarrean etxe-aldera zijoala, berarekin bidean topo-egin zuan adiskide batek galde egin omen zion:

—Ta, uso asko pasa al da, ba?

Ta Zepai'k, bere uso bakarra erakutsiaz, erantzun omen zion:

—Au ez beste guziak.

* * *

Aiztondo.—Ez, etzan Brigitte Bardot Donostia'ko Zinema-Festaldi'ra etorri. Zepai betsolariaren usoak bezala, gelditu gabe pasa egin zitzaigun Madrid-aldera...

* * *

Aranbeltz.—“Mariposa” nola esaten dan euskeraz? Ain zuzen ere, A. Mujika'k bidali berria degu, bere iztegirako bildu dituen gaietatik atera-ta, onako izen-zerrenda bildurgarri au. Badezu aukera:

Aiñari, aiñari zuri, altxabili, altxabilli, altxalili, astoaren arima, astoluma, atxabili, atxamini, atxiamatxia, atximini, atxinoi, atxitamatxi, atxitamatxi, atxitamatxia, atzalili, axandalo, axandilo, axitamati, berrionzale, bitxilote, eskabi, ezkabi, hastatsa, hastatxa, farfail, farfall, inguma, Jainkoaren belatxa, Jainkoaren mandataria, Jainkoaren oilo, Jainko-belatx, jainkoilo, jainkollo, Jaungoikoaren mandatar, Jaungoikoaren oiloa, Jangoiko-mandatar, Jaungoiko-ollo, Jinkoaren mandatar, Jinkoaren oilo, Jinkoaren ollo, Jinko-belatx, jinkoilo, jinkoillo, makar, makara, makor?, mariapanpalona, mari-panpalona, maripanparona, marisorgin, matxita, mitxeleta, mitxelot, mitxilokote, mitxilote, mitxirena, mitxirika, mitxirikote, mitxirrika, mitxoleta, mixirikote, mixirrika, moxorika, moxorrika, ollozuri, panpiña, pilinpoxa, pinpilinpauxa, pinpilinpoxa, pinpirin, pinpirina, pinpiriña, pinpirin, pirtxileta, pirtxilitoi, pirtxilota, pirtxilote, pirtxillota, pitxeleta, pitxingaria, pitxilota, pitxilote, pitxoleta, sorginbitxi, sorgindara, sorgin-mandatar, sorgin-oilo, triketa, txaketa, txalupitxi, txepeleta, txibiri, txiketa, txilibili, txilipitaña, tximeleta, tximilot, tximilota, tximirika, tximirrika, tximirrita, txintxitola, txipeleta, txipelleta, txipilepeta, txipilipeta, txipilota, txipilote, txipilleta, txipiritona, txipitona, txiribi, txiribia, txiribili, txiribiri, txiribiria, txirimita, txiripiri, txirita, txirpilota, txiruliru, txirripita, txirrita, txitxidola, txitxilera, txitxipapa, txitxitera, uli-farfailu, uli-farfailu, uli-parpalla, xirita, xintxitoila, xintxitola, xitxitera, xitxitol, Yinkoaren oiloa, yinkoilo, zintzitoil, zintzitoila.

Eta oraindik au esaten digu A. Mujika'k: “Oraindik garbi aldatugabeko saillean beste batzuk izatea ere, ba'diteke.” Gerok ere beste

bat erantsiko diogu zerrendari. Bonaparte'k zionez (ikus RIEV 3, 139 or.), *apex* tximeleta'omen da Sara'n eta beste zenbait erritan.

* * *

O. ta O.—Zure galderei aalik laburren erantzuten saiatuko gera. Dirudienez, euskera ezta iberiko berria, ezta iberikoa ere euskera zaarra, ots. elkarrekiko aidetasuna, aideak badira, ezta ain urbilla. Iberikoen idazkiak, asko ezpadira, eztira oso gutxi ere, eta gaur, Gómez-Moreno'ri eskerrak, ongi irakur ditezke. Badirudi, beraz, euskera iberikoaren forma berria baldin balitz, idazki orien mamiari zer edo zer antzemango geniokeala. Eta ezta orrelakorik gertatzen. Eztakigu zer esan nai duten: izen propio batzuek bereizten ditugu doi-doi. Izen orietan, ordea, onelako gauzak ikusten dira: *adin, bios, biur, ildun, lagun, nabar, bel(e)s*. Nork uka euskerazko *adin, biotz, biur, ilun, lagun, nabar*, eta *beltz* diruditenik? Orixe bera gertatzen da antziñako Granada-inguruko *Iliberis'*ekin: nola ezta izangu guro *Iriberrí*? Gauzak, bada, naasixe ageri dira, eta gaurkoz deus garbirik ezta ikusten.

Jainkoak bakarrik eztu ezagutzen aldatzerik. Gaiñerako izakiak, baita euskera ere, aldakorak dira. Zenbat aldatu den gure izkuntza azkeneko bi milla urteetan ezta erraz esaten. Gramatika-aldetik, noski, asko eta asko. Ain gorafño jo gabe, ona 1596'gn. urtean bildutako esaera zaar bat: *Balinde, banikezu*. Ulertuko ote luke gaurko euskaldun batek?

Otsen aldetik, berriz, franko aldatu arren, ezta inguruko erderak ainbat aldatu. Antziñako akitanoen izenetan —eta orien izkuntza eta gurea bai zirela senideak— onelakoak ageri dira: *Andere, Belex, Cison, Harsus, Nescato, Sembe-, Seni-* eta abar, gure gaurko *and(e)re, beltz, gizon, (h)artz, neskato, seme, se(h)i* edo *seiñ*, noski. Latiñetik itzetan ere orixe berbera agertzen da geienetan: gauza (causa), lege (legem), lakio (laqueum), lukuru (lucrum), pake (pacem), pike (picem), putzu (puteum), zeta (saeta), gazteleraz *cosa, ley, lazo, logro. paz, pez, pozo, seda*, frantsesez *chose, loi, paix, poix, puits, soie*.

Visigodoek eztigute dirudienez ezer eman, eta, eman badigute, berten bidez izan da. Latiñak, berriz, eta erromntzeek (eta orien bitartez beste zenbaitek) ezin konta-ala. Itzetan, esate baterako, ortik datozenak dira noski *adore, afoñu, alper, arestian, atorra, babes, ba, ba(h)itu, barantalla, dedu, -done, gertu, gezi, garden, gona, iradu, leka, leku, lukainka, maiz, makilla, martzal, mota, moxal, neke, onil, opor, pezoín, sendo, tolare, trikatu, triku, txau, txiriboga, zitu, zupu*, baita bear bada *begiratu* bera ere. Azken aldi onetan ain maiz irakurtzen dugun *blei-blei (blai, plai, plei)* ori kaskoia duzu: Baiona'ko kaskoiez, *plei* "bete(a)" da eta itz ori agertzen da Pasai San Juan'en S. Muji-

ka'k bildu zuen esaera batean: *toute le calder es plei hasta la chiminie* (ik. *Homenaje a D. Carmelo de Echegaray*, 10).

Azkeneko galderari buruz, euskal-idazle baten ospea atzerrietan zabal dedin, bearrezkoa dirudi erderaren batera itzulia egotea, eta ori gutxitan gertatzen da.

Gaiñera, euskal-irakurgai bat bi izkuntzatan agertu denean, erderatik euskerara itzulia izaten da. Orrelaxe 1677'ko *Ixasoco nabigacioneco liburua*, Martin de Hoyarzabal'ek frantsesez egin zuenetik Piarres Detcheverry edo Dorre-k euskeraz emana eta, joan den mendean, Dasconaguerre'ren *Atheka gaitzeko oihartzunak*, beronen *Echos du pas de Roland*'etik artua, gazteleraz ipiñia izan ondoren. Euskera-tik itzuliak izan dira, berriz, D. Agirre'ren *Kresala*, Mogel'en *Peru Abarka*, eta oraiñago, R. Lafon'i eskerrak, Detxepare eta Oihenart'en olerkiak.

Esandakoak, ordea, eztute zalaparta andirik atera erbestean, oker ezpagaude. Geiena atera duena, noski, Lizardi izan da. Mourlane Mitxelena'k aipatu zuen Madrid'eko *El Sol*-en eta kanpotarrak bein baiño geiagotan mintzatu izan zaizkigu aren olerkiez: aldamenean zeukaten erdal-itzulpenaren bitartez ezagutzen baitzituzten. Eta, egilleak berak eypadaki ere, Orixe'ren *Irukoa* argitaratua izan da, itzulpen eta guzti, Valencia'ko *El sobre literario* zeritzan aldizkarian, 1951'ko apirillean.

* * *

O. 'tar J. B.—Erantzutea egin dugun galderek libre geneukan lekua bete digute. Zureak, gaiñera, naiz leku beretik etorriak izan, zaillagoak dira eta zenbait beintzat geiegiak gure jakinduri eskasarentzat. Urrengoan edo saiatuko gera bear den bezala erantzuten.

* * *

Irakurle berri.—Arpidedunak 1.500 dituzu.

Gure ustez, aldizkari batera bidaltzen diren lanetatik okerrak zuzentzea zillegi da: zillegi ez ezik, baita bear-bearrezkoa ere. Alde guztietan, dakigunez, zuzendu egiten dituzte orrelakoak aldizkarietan, egilleari ezer esan gabe, baita inprentan ere batzuetan. Guk ere orixe egiten dugu, baiña bein baiño geiagotan, gaurko euskal-idazleek era askotako oiturak dituzten ezkeru, eztitugu aldatzen gere gogoz aldatuko genituzkean guztiak.

Liburu bat argitaltzean ez ote den ezer aldatu bear, galdatzen duzu. Gure ustez, Europa-Ameriketan zer egiten den esango dizugu. Arte gaietan (eleberrietan, olerkietan, teatro-lanetan eta abar) ezta geienetan ezer aldatzen. Antziñakoa denean aldatzen da batzuetan

orduko idazkera, irakurlearentzat beaztopagarri eztedin izan. Antolamenak ere egin izan oi dira *ad usum Delphini*, aurrentzat edo, baita laburpenak ere. Baiña orrelakoetan eztu iñork esaten irakurguia zuzendu edo obetu duenik, antolatu edo laburtu duela baizik.

Pinturan edo bezalaxe gertatzen da gai ortan: eztu iñork Velázquez'en irudirik zuzentzen, ezta Cerezo'renik ere. Dauden daudenean uzten dituzte. Iñork zuzen albaditza, eztu pintura berri bat egitea besterik, aiena baiño ohea.

Jakintza-gaietan, berriz, oiturazkoa da edizio berriak egitea, egillea il ondoren, aldatuak eta geituak batzuetan. Jakintza, dirudienez, aurreraka dabil, beti ezpada ere, gure aldian bai: arte-gaietan berriz ezta orrelako aurrerapenik. Sortzen diren era berriak bestelakoak izaten dira, ez obeak edo kaxkarragoak, ta ezin ditezke neurri batez neurtu. Arte-lana, gaiñera, bereagoa du egilleak jakintza-lana baiño.

Azkeneko galderari buruz, elitzake gauza txarra guk ere salgai dauden euskal-liburuen zerrenda zenbaki bakoitzean agertzea. Baiña guk eztitugu saltzen eta eztagu ziur zein aurki ditekean liburu-dendetan eta zein ez. Lan ori, gure ustez, liburuak argitaratzen, saltzen edo banatzen dituztenek prestatu bear lukete. Gure aldetik, bidaltzen dizkiguten euskal-liburu guztien berri ematen dugu, eta bidaltzen ezkizkiguten frankorena ere bai.

LIBURUAK

1. L. Alvarez Enparantza (Txillardegi), *LETURIA'REN EGUNKARI EZKUTUA*, Euskal Idaz-lanak Euskaltzaindiaren ardurapean, Bilbao, 1957.

Agertu berria da, Bilbao'ko Ellakuria'renean txukunki inprimatua eta J. M. Alvarez Enparantza, egillearen anaiaren, edergarri dotorez apaindua lankide maite dugun "Txillardegi"-ren leen liburua: eleberri bat.

Era berriko liburua da gure artean. Zertan datzan berritasun ori agertzeko, L. Mitxelena'k liburuari eman dion itzaurretik aldatzen ditugu onera zenbait lerro.

"Noizpait, joan den udaberrian edo, bere asmoaren jakille egin ninduen ("Txillardegi"-k): eleberri bat egitekotan omen zebillen, eta nolapait esateko existenzialista orietakoa. Leen-baiño-leen asi zedilla eskatu nion, eta alik lasterren buka zezala... Izen-ondokoak ematen zidan, ordea, gogoanbearra. Beldur nintzan, alegia, idazlan ori ez ote zen, beste asko bezala, modaren losentxak eragiña izango, barrengo eskeak sortarazia izan bearrean.

"Orrela den ala ez zerorrek ikusiko duzu, irakurle. Neronek argi eta garbi ikusia dut. Esan bearrean arkitzen naiz luzatu gabe, orregeatik beragatik, itz eskas auek baiño obeak merezi dituela liburu onek sarrerako atean: dena delako leenik, eta mugarri baten antzera lur berrien señailea eta ezaugarria dugulako gero...

"Arrazoi pixka bat bazuen egilleak leen zatiaren inioxokeriaz ari zenean. Aurtzaroko ametsetan —troxatan bezala— bildua zebillen Leturia, etzekien bere buruaren berri. Orrelatsu gu, gaztetango irudiei ederretsirik bageunden. Eztut esango *Egunkari* onen azken zatia

baño ederragorik eztala ondu euskeraz —*belles-lettres* direlakoetatik agitz urruti gabilta emen—, ezta ere gai garaigorik eztela ukitu. Baiña, baldin nere iritzia estalkirik gabe agertu bear badut, eztut uste iñoiz gure izkuntzan entzun denik orrelako itz larririk, orren ziñezko aitorrik, orrenbesteko karraxi sarkorik. Eztugu sekula egin, itz batean esateko, Leturia'rena bezalako ibillaldirik egin gogo-bideetan barrena...

“Nik eztut Txillardegi bakarrik ikusten. Txillardegi eta *Leturia'ren egunkari ezkutua* gizaldi berri baten eta gizaldi orren obren aitzindari gisa agertzen zaizkit. Eztut uste oker nagoenik eta enuke iñolaz ere oker egon nai. Ate-joka dauzkagu dagoeneko deus gutxi ezagutzen ditugun ondorengoak...

“Maiz entzuten dira gure artean illeta-otsak; badirudi udazkeneo otzikara sentitzen dugula gorputzean. Eta alare eztakit. Askotan egiten dut nerekiko ez ote gauden aitzitik udaberri-aurrean. Zaararak omen gera, beste, edozein erri baño zaarragoak. Egia dirudi, baiña erri baten adiña, gizon batena baño areago, urtez bakarrik neur ote daiteke...? Gaur azkenik munduari zor diogun itza esateko zorian gaudela deritzat, eta uste ori *Egunkari* au irakurtzeak biziro sendotu dit. Eztaukagu beste biderik. Aurretango oarkabetasun atsegiña utzi bearko, biziko baldin bagera, arrazoi-adiñeko egiteko latz eta neka-garriei ekiteko.”

Etxaide'tar Yon, *PERNANDO PLAENTXIATARRA*, Zaurantz 1957.

Liburu onetan ageri dira bilduak Plaentxia'ko Fernando'ren xelebrekeriak, irurogei ta zazpi gutzira. Etxaide antolatzailea izan da: biltzailea, berriz, San Martin'dar Yon. Azken iru ipuiak, gaiñera, bildu ez ezik, idatzi ere San Martin'ek egin ditu.

Fernando au, Etxaide'k itzaurrean dionez, arako Fernando Amezetar sonatu aren anaia, senidea, gogaidea da. Gaurkoagoa orratik. Baserrikoa izan bearrean erri larri batekoa baita, eta fabrika-langi-ilea artzai-nekazaria izan bearrean.

Gogoz —eta batzuetan parre-algaraz— irakurtzen dira ipui guztiak, buru batetik bestera. Zenbaitzu ezagunak dira Plaentxia-Eibar'etatik kanpora ere. Baiña ori gertatzea noraezekoa zen. One-lako esan eta egin parragarriak, dirudienez, zaar bezain berriak eta

berri bezain zaarrak baitira. Agi denean, onelakoak bein ta berriro sortzen ari baita giza-jendea gure aurrekoak lur-paradisutik aurrean bidali zituzten ezker. Beste batzuek, ordea, agerian daramate Eibar-inguruko marka: euskeraz besterik, eta ango euskeraz ain xuxen, ezin baititezke asma.

Korapillo gogorra izan du Etxaide'k esku-arte. Ipui auen grazia eta gatza, batetik, ango izkeran dago geienetan. Ango izkera gorde ezker, ordea, besteak beste, elirake Gipuzkoa'ko bazter askotan ongi adituko. Etxaide'k "gipuzkera osatuan" ipintzea erabaki du, eta erabaki ori ezin zezaketean guztiek, Pernando'ren erritar eta auzokoez batez ere, ontzat ar. Agian, nere ustez, elkarrizketetan geixeago erabilili izan balu ango izkera, asko baretuko zirakean errenkurak.

Egilleak bere neurriko gaia aukeratu eztuela diotenak ere badira. Ori Etxaide'ren alde mintzatzea da, nolana ere. Euskal-irakurleak geitu eta euskera zabaltzeagatik ekin badio lan apal oni —eta geiagorako gai dela gauza nabaria da—, eztu gutxi egin gure izkuntzaren alde. Bestetik, gaiñera, ezta gai ezerezik idazle on batentzako, eta iñoiz bezain ongi agertzen ditu Etxaide'k bere doaiak liburu onetan.

Nere ustez, liburuak etzuen deus askorik galduko ipui bat edo beste kentzearekin (esate baterako, LXI'garrena "Begiondokoa"), erdaraz ere ezagunegiak direlako. Eta esanak edo egiñak kontatu ondoren, eniokean nik ia beifñere beste oarririk erantsiko. Indarra eta bizitasuna kentzen diote ipuiari maizenik. Irakurleak ere burua nekatu bear izaten du onelakoetan. Ikus bestela gero eta geiago zabalitzen ari diren "itzik gabeko" irudiak.

Saia gaitezen, bada, ongi merezi du eta, Pernando onen izena bestearena adiña barrea dedin.

L. MITXELENA

ORAINGO ASTE SANTUA. Luis Egia Rezola, Tolosa'ko Apai-zak. Arantzazu 1957.

Ba'ziran illabete batzuek, egilleak berak bere lana erakutsi zigula, irarkolarako bidean.

Benetan atsegin izan zitzaigun aren prosa jator ta etxejoia. Gipuzkoera etxejoia. Goierri-antxa goxo apur bat. Lagun-arte itz egin bezain lasa ta xamur idatzia. Jesukristo'ren Pasio Santua batez ere; lau Pasio Santuak, zein baño zein. Eta zenbait Psalmo ta An-

tziñako Testamentu'ko Kantika, txukunki ta biotz-ukitzalleki euskeratuak... Eskutada bat zan guztia. Errez irarteko ta errez irakurtzeko ta merke ta errez saltzeko neurri-neurrikoa...

Nere eskuetan igaro zanetik illabete batzuetara —Aste Santua gañean zegolarik— ikusi det lana irarririk... Guk amets egin baño puska bat luze ta zabalago. Irarkolan bertan sartu diote nunbait beste eskutadaren bat ona (Zenbait Dekreto ta zenbait rubrika)... Bai baitdakigu, ordea, egilleari naigaberen bat eman diona ere esku-sartze orrek. Ez zan ura nunbait berak amets egindako “Aste Santua”. Kuadernotxo bat, liburuxka bat amets egin bait-zuan berak; eta liburu bat atera diote irarkolan. Liburu lodixka... Olo-arrautzak ustez ipiñi abian, eta kolkak aateak ateratzea bezelatsu. Ez ba asmo txarrik iñork erabili dualako, baño...

Dana dala, liburuak eunda-bere-aldiko arrera arkitu du gure euskaldunen artean. Arantzazu'ko beste gauzarik geienak arkitzen duten bezelakoa... Illabete batzuek besterik ez da, irarkolatik atera zala; eta “Arantzazu” Aldizkariak bigarren argitaltzearen *kloka* jotzen digu dagoneko.

Dana dala, berriz ere, liburu bikaña, “Oraingo Aste Santu” au. Utsune bat betetzeko Egia Apaiz langilleak egiña. Eta oraindik, ikusten danez, utsunea ondo bete ez duana. Jendea gose ta egarri utzi bait-du bere lenengo argitaltzearekin.

Mami ta azal, egokia oso... Irar-lana txukuna. Edergarri ta guzti eta oso onak... Eta sarreran, Itz-aurre txukun-txukuna, Tolosa'ko Artzipreste Mons. Wentzeslao Mayora Jaunarena.

Betor orain bigarren argitaldi ori, guztion onerako ta pakegarri.

M. LEKUONA

NOTICIAS HISTORICAS Y GENEALOGICAS DE LA CASA
SOLAR DE ARTOLA 1450-1955. *Amadeo Delaunet'ek*. “Esce-
licer, S. L.” San Sebastián, 1955.

Bai España'ko ta beste atzerri askotako edestilarien artean ondo ezagutua dan jenealojilari bikain bat bizi zaigu Euskalerrian: Delaunet jauna. Delaunet eta Esnaola'tar Amadeo. Zarata aundirik egin barik, lan aundia egin du, bere bizitza zear. Euskaldun aide batzueri buruz be bai. Esate baterako: Olozaga'tarren aikoa, Urkijo'ko Ospin'darrena, Rezola'tarrena, Legorreta'ko Esnaola-Goikoa'tarrena,

Urrestilla'ko Izagirre'tarrena, beste batzuen artean. Aitareen aldetik Frantze'ko jatorrizkoa izanik, Beauvau-Tigny eta Le Senechal'tar aidekoenak ere argitara emanak ba-ditu. Madrillen agertzen dan "Hidalguía" aldizkarian ere, aipatzea merezi dun bat argitaratu du: Azkoiti'ko Udaletxe'ko artxibuan gordetzen diran jatorrizko-garbitasunen index-a, eta abar.

Ain zuzen jo du Delaunet jaunak Edesti-jakintzaren Jenealoji saillera ze, Donostia'n daukan liburutegi ederra, España guztian be bikaiñienetakoa duzu, jenealoji-gaietako liburuetan. Madrilgo Errege-Jauregi'ko Liburutegian be arkitzen ez diran garrantzi aundiko batzuk billatu ditu bere liburutegirako. Liburutegi au ain aberatsa izanik (Urkijo'tar Julio'rena euskal-liburuetan bikaiña bada, jenealoji-liburuetan, au; Delaunet'ena), eta Delaunet jauna gizon ontsua dalako, bere liburutegia nai dunari biotzez zabaltzen dio. Makiña bat edestilarik sartu-urtena egin diote, Alba eta Berwick'ko Duke jauna (G. B.)-gandik asi, eta beste gizon jakintsu askok.

Azkenengoz argitaratu daben liburuan, Amezqueta'ko *Artola* etxe-ko jatorridunen berriak ematen ditu, belaunez-belaun, 1450'garren urtetik asi, eta 1955'garreneraíño. 1450'gn. urte inguruan sortua liburu ontan aipatzen dan lenengo *Artola'tarra*: *Artola'ko Martin*. Delaunet jaunak paper agiriak bakarrik darabilzki agerkaritzat; orreatik, elezarrak-eta alde batera utzi, eta benetako izen-abizenak eta berriak bakarrik jartzen ditu. Orrexek ematen dio egizko garrantzia liburu oni.

Berreun da ogei ale, ijeki, bakarrik argitaratu ditu. Denak zenbatuak: I'etik V'era, zenbatu eta izendatuak; VI'tik XX'ra, zenbatuak, paper onakin; azkenez 200 ale, I'etik 200'era, zenbatuak. Zortzi atalburu; 190 orrialde (0,30×0,215), eta azken-oarra edo kolofoa, gañera. Onelako lanetan oi izaten dan eran, izen-abizen, erri, notario, apaiz, andiki-titulu eta besteen arkibide bat ondo etorriko zan, alfabeto-index batekin. Askotxo eskatzea ez balitzake, ainbeste abizenen mazmarroz apainduta ikustea begiko izango gendukela liburu eder au, esango genduke. Baita oiñetxeen da notifiñen marreztu-irudiak be. *Artola'tarrena* eta *Delaunet'darrena* badakarz. orrati, A. Izagirre marreztulari onak eratsu egiñak.

Artola'tarrak España'ko sendi ospetsuekaz egin dituzten ezkontzak alde batera utzi, eta euskaldun abizendunakin egindakoak zaiguz garrantzitsuago. Ba-liteke liburu ontan agertzen diran bat baiño geiago aspaldin galduak izatea. Bizi dira oraindik beste asko. eta EGAN aldizkari onen irakurle askok arkituko ditu bereak. Dendena ez-badira be, geienak beintzat emen ipintzen ditudaz:

Abalabide, Aginaga, Agirre, Agirrezabal, Agirrezabala, Aizpurua, Alberdi, Alberro, Aldako (Oiartzun'goa), Aldaregi, Altuna, Alzega, Alzibar, Alzua, Amasa, Amasorrain, Amezqueta, Amiano, Amondarain,

Amundarain, Anabitarte, Anizketa, Ansotegi, Alpizar, Apaolaza, Aparrain, Aranburu, Arana, Aranalde, Arandia, Araneta, Arano (Aizpurua'koa), Aranzabe, Aranzarte, Aranzegi, Arbaiza, Arbelaiz, Arbisua, Arbiza, Areizaga, Argaña, Argaya, Aristizabal Arizabalo, Arizaga, Arizmendi, Arnabidaio, Arpide, Arozamena, Arozarena, Arozena, Arsuaga, Artaño, Artazkoz, Artetxe, Artola, Arrataka, Arratibel, Arrege, Arrese-Igor, Arrieta, Arrillaga, Arrobarre, Arrondo, Arrozpide, Arrue, Asteasuain, Astigarraga, Atxukarro, Atin, Aurrekoetxea, Ayerdi, Ayerza, Ayet, Azkarate, Azkue.

Balda, Balerdi, Barandiaran, Barkardastegi, Bazkardo, Barrenaras, Barrenetxea, Begiristain, Belaunzaran, Beldarrain, Belzunzibar Beorlegi, Berastegi, Beretetxea, Bernaras, Berra, Bidador, Bidarray, Bitorika, Bostirieta, Burinaga.

Darieta, Diars, Dorronsoro.

Egia, Egin, Egiababal, Egurrola, Eizagirre, Elio, Elizalde, Elola, Elormendi, Elorza, Elozegi, Errauzkin, Errekalde, Erro, Erroizenea, Esnaola, Esker (Lizarraga'ko "Esker"), Esoin (Artuya'koa), Estensoro, Estomba, Etxaiz (Etxaiz'ko "Lillodi"), Etxando, Etxarren, Etxarron, Etxeandia, Etxebarria, Etxeberria, Etxegaray, Etxegoyen, Etxenagusia, Etxenike, Ezeiza, Ezeizabarrena.

Gainza, Gaiztarro, Galar, Galardi, Galarza, Ganuza, Garagarza, Garaikoetxea, Garate, Garayalde, Garin, Garmendia (Etxaiz'koa), Garnika, Garpio, Garria, Gaytan (Ayala'koa), Gogorza, Goiburu, Goikoetxea, Gomendio, Gomensoro, Goñi, Gorostegi, Gorostidi, Gortazar, Goyaz, Goyenetxe, Goyoaga, Guardia, Guruzeaga.

Ibarbia, Ibarburu, Ibargoyen, Ibarguen, Ibarluzea, Idoy, Igarza, Iñabezun, Imaz, Indart, Intxaurre, Intxausti, Iparragirre, Ipinza, Iraola, Irarazabal, Irastorza, Irazabal, Irazu, Irazusta, Iriarte, Iriarte, Iribarren, Iribas, Iribe, Iridoy, Irigoyen, Irigoyena, Irimb, Irun, Irure, Iturbe, Iturgoyen, Iturralde, Iturrioz, Iturriza, Irulegi, Izagierre, Iztueta.

Jauregi, Juantorena, Juaristi,

Kalparsoro, Karrera, Kasuso, Kortazar.

Labayen, Laka, Lanz, Lapeira, Larrainzar, Larramendi, Larrañaga, Larratxe, Larreta, Lasa, Laske, Lastun, Lazkano, Lekuona (Oyartzun'goa), Letamendia, Lete, Lezama, Lezeta, Lizeaga, Lizarza, Loidi, Loinaz, Lojendio, Lopetegi, Lujanbio, Luzuriaga.

Maiz, Manterola, Maritxalar, Marielus, Markina, Martija, Martikorena, Maya, Mendiola, Mendizabal, Miner (Hernani'koa), Mugerza, Munita, Muñagorri, Muñoa, Murga.

Okiñarena, Olaberria, Olabide, Olano, Olage, Olarrain, Olasagasti, Olazabal, Olaziregi, Olozaga, Ollo, Oriu, Oriozabala, Ormaetxea, Ormaiztegi, Oronoz, Osas, Otamendi, Oteiza, Otermin, Otxoa, Otxotero, Otxoteko?, Oyarbide, Oyanguren.

Pagola, Petirena, Pikabea, Pikoaga, Portuburu.

Rekalde, Recondo, Rezola.

Sabalegi, Sagastiberria, Sagastizabal, Sagastume, Sagastume-Iriyoyen, Sagarzazu, Salberridi, Salzedo, Saralegi, Sarasola, Sorron, Suzurregi.

Telletxea, Toledo, Torre-10iedogoyena, Txarroko, Txintxurreta, Txorrokoa, Txurdangin.

Ugalde, Ugarte, Ulacia, Unanue, Urbidelus, Urdangarin, Urdinola, Ureta, Uriarte, Urigoitia, Urquizu, Urtizberrea, Urzaiz, Urreiztietta, Urrestarazu, Urresti, Urrutia, Usarralde.

Yarza, Yeregi, Yeregi-Loidi.

Zabala, Zabaleta, Zabalegi, Zalakain, Zamora, Zarandona, Zapiain, Zenarro, Zipitria, Zuaznabar, Zubeldia, Zubelzu, Zubiaurre, Zubillaga, Zulaika, Zuloaga, Zumeta, Zumiza, Zunzunegui, Zurriarain, Zurrigarain

* * *

Lan ederra egin digu Delaunet Jaunak. Urte askotan artxibuetako paperak asko ibillita gero. Ez dedila azkenengoa izan. Orixe eskatzen diogu langille bikain, Edesti-Akademiku ospetsu eta lagun maite oni.

N. ALZOLA

1957, bagillean

*Gregorio de Altube, EL DIA CUATRO DE AGOSTO DE 1947
MORIA MANOLETE EN LA PLAZA DE VITORIA. In-*
dustrias Gráficas Valverde, S. A. San Sebastián, 1957.

Beldurrak nago enaizela gauza izango artu dudan egiteko au bear bezala betetzeko. Izan ere, euskaldun ona izateko, eskas ageri zait nere burua zenbait aldetatik: sagardoa eztut gogoko, dantzan —askatuan beintzat— eztut egiten eta pelotan arras traketsa naiz. Orienguztien gain, eta au da emen dijoakigun auzia, eztakit ia ezer zezenei eta zezenketari buruz.

Etziren noski nere gisakoak gure aurreko jatorrak, ezpaitzuten festarik zenenik ezpazuten. Baiña geiegi edatu ditut nere itzak bear bada. Errenteria'koak beintzat orrelakoxeak ziren. Baldin beste erri-

rik bada —Gipuzkoa'n beñipein—, oitura garbiagoak zituenik, jaso beza eskua bertako semeak.

Askok ezagutzen dugu emen Altube jaunaren etorria itzez naiz izkribuz, irakurtzeko ez ezik bera entzuteko zoria ere izan dugun ezkerero. Baiña eztiogu beñi ere aditu itzaldirik liburutxo ontan itz-toreatzaille abillak zezen-toreatzaille zenari eskeintzen dion gorazare-a bezalakorik.

Manolete da zezen-gaietan egillearen gutzizkoa. Alaz ere, itzak zezenak baiño otxanagoak direlako edo, Manolete'ren toreo-gisa urri eta labor adina da aberats eta ingurutsu Altube jaunaren mintzaera. Dantzari trebe baten edo erri-jaietako suen antzera, atertu gabe ari da askatzen txinpart goriak, kurpil ariñak, laudorio kiribilduak, negar-malko mardul-nabarrak. Orrelatsu Gongora'ren amalauko ederra Escorial'eko arri legorrak eskuzabalkiro gorëtsi zituenean.

Altube jaunaren prosa edergarri utsa izanik berez, badu besterik ere liburutxo onek: Lara, del Castillo, Tienda, Ortega, Bort'enak. Eta etxekoa dugulako azken-lekuan aipatzen dugun Antonio Valverde'k ain zeatz eta egoki egin dituenak. Gongora dator berriz gogora:

*—media luna las armas de su frente,
y el Sol todos los rayos de su pelo—,
luciente honor del cielo
en campos de zafiro pace estrellas.*

Valverde-etxeak liburu au argitaratzean egin duen lana edonoiz edozein tokitan egin den ederrarenaren parean jarri diteke batere lotsarik gabe. Ezta gutxi guretzat orrelakorik gure Donostia'n egi-ten dela jakitea.

Bada ezpada ere, besteri gerta eztakion Altube jaunaren bizar-kentzaille zezen-zaleari gertatu zitzaiona, oartxo bat. Goi-aldean ipifii dugun izenburua *ongi dago*: etzaigu utsik itzuri.

L. MITXELENA

F. I. de Lardizabal, TESTAMENTU BERRIKO KONDAIRA EDO HISTORIA. Euskal Idaz-lanak. Euskaltzaindiaren ardurapean. Bilbao, 1957.

Gaurko euskal-egarria eta kezka bi modutara ageri da: liburu

berrien bidez eta liburu zaarren argitaraldi berrien bitartez. Goi-aldean aipatu dugun "Euskal Idaz-lanak" delako liburu-sail onetan elkarren ondoan irten dira argitara "Leturia'ren egunkari ezkutua" eta Lardizabal'ek 1855'gn. urtean azaldu zuen "Testamentu zarreco eta berri-co Condaira"-ren bigarren zatia.

Izan ere, orrelaxe bear du izan eta orixe gertatzen da alde guztietan. Literatura baten esnatzeak, eraberritzeak eta indartzeak berrikin dakar beti antziñako ereduenganako begiramena eta arreta.

Egilleak berak eman zigun aditzera itzaurrean zergatik eta nola idatzi zuen liburu au:

"Itzkuntza guztietan dituzte beren liburuak, erakusten dieztenak Jaungoikoak egin dituela Eskritura Santak dion gauza miragarriak; eta zuek ere, nere erritar maiteak, mesede au merezi zenduten, zeron begiakin guzia argiro zekusaten. Egia da aita Frai Juan Antonio Ubillos-ek Apaiz Fleuri-ren esku-liburutxo bat, zenbat gertakari dakarkiena, eman zizuela, euskarara ederki itzulia, baña nai litzakean haño laburragoa da. Franzia-ko Apaiz Larregi-k ere, orain irurogeita amar urte diralarik, argitaratu zuen *Testamentu zarreco eta berriko Historia*-ren izenarekin liburu luzeago bat, munduaren asieratik Jesu Kristo gure Jauna zerura igo zan arterañoiko berriak zerbait zearoago eta zabalkiago ematen dituen; baña liburu onek ere batetik Labort-euskaran ipiña, bestetik zuen artean txit urria eta bakana dalako, dezuten utsunea ez du nai bezala betetzen. Nik, bada, nere ez-jakiñari gogor egiñik, artu nuen Gipuzkoa-ko nere euskaran berri bat ipintzeko eta argitaratzeko asmoa."

Agertu ezkeru ederki zabaldu zen Gipuzkoa'n barrena Kondaira au, beste edozein euskal-liburu baiño geiago bear bada. Eta ongi merezi zuen orren zabaldua egotea. Ez gaiagatik bakarrik, baita izkuntzagatik ere. Lardizabal eztugu bide berriak irekitzen dituzten orieta-koa, bai ordea iztun ederra eta ugaria, ugaririk bada. Ikaskizun ugari arki ditzakegu liburu onen orrietan, eta arkituko ditugu, iñoren begiko lastoaren billa ezpagabiltza. Nik beintzat orrelakorik aski topatu dut liburuaz zabaldu dudan guztietan.

Argitaradi berria, osoa ezpada ere, leenbizikoari darraio, ez ge-roago agertu zen edizio "zuzenduari". A. Irigoyen'ek azaltzen digu itzaurrean nola egin den. Ortografia aldatua du, jakiña, zenbait *v* eta *g* (*j*-ren orde) leengoan uzten direla orratik. Puntuazioa, berriz, eztu ukitu, oker ezpanago, eta zerbait ukitzekoa zen agian. Lardizabal'ek eta guk ezpaititugu komak leku berean ipintzen.

Argitaraldi eder onek izango aal du merezi duen arrera!

L. MITXELENA

Jakin-zale'k eskutitz batean esaten digu, guk novela oni buruz degun iritzia jakin nai lukeala.

Estutasun ederrean ipintzen gaituzu, *Jakin-zale* begiko! Bai, arranoak ezpaitu... Eztabaida gogorra sortu bait-da novela onen inguruan.

Gure uste apala da, novela ongi egiña dagoala ta gañera orrialde eder eta bikain bat baño geiago badituala —batez ere, alako poeziantzu bat duten batzuek—; baña, alaz guziaz ere, ez duala geiegi balio.

Egilleak liburuan itzaurre-bidez dakarren eskutitzean irakurleari dio: "No busque tesis donde ha querido retratarse vida." Beraz, tesis gabeko novela degu. Alaere, kritiko batzuek —adibidez, B. Arrizabalaga'k *Abside* aldizkarian— berealdiko goramenak zuzentzen dizkate "La Frontera de Dios"-en *tesisari*. *Guazzabuglio* ederra...

Iñolaz ere, len ezarritako gaztelerazko itz oriek esan nai dute, egilleak *tesis* gabeko irakurgai *realista* bat eratu nai izan duala; ta au onela bada dan bezala noski —edota bestela ez degu guk tutik gazteleraz ulertzen—, irakurgai *realista* bezala bakarrik aztertu bear da "La Frontera de Dios"; eta argi ta garbi esango degu, gure aburuz beintzat, "La Frontera de Dios", irakurgai *realista* bezala, novela *realista* bezala, novela izun bat, novela paltso bat dala. Bear bada, ta berariaz, bertako gizon-emakumeak —bat edo beste izan ezik— aragizkoak ez diralako. Ez aragizkoak eta ez ezurrezkoak, baizik... gezurrezkoak.

Novelaren kondaira gertatzen dan erria ere izuna da. Castilla'ko nekazari-erri txiki bat da, ta 347 biztanle besterik ez ditu; baña alaere bizi dira erri ortan mediku bat eta botikario bat. Baita *haigadun* errotari bat eta nekazari bat ere. Baita aurpegi-azkazalak pintatzen dituzten emakumeak ere. Orobat, baditu erri onek plaza bat —*Plaza de José Antonio*—, paseo bat —*Paseo de los Setos*— eta guk aldakigu zenbat kale: *Calle de las Animas*, *Calle del Cristo*, *Calle de las Monjas*, *Calleja de la Hoz* eta abar.

Are geiago: "La Codorniz" aldizkari jatorrak, joan dan Maiatz'eko azkeneko zenbakian, eta "La Cárcel de Papel" deritzaion atalean argitaratzen zuan "Sentencia dictada contra J. L. Martín Descalzo" idaztitxoan, onela zion:

"Resultando que algunos deslices conceptuales de la novela mencionada —"La Frontera de Dios"— pueden tener como consecuencia que los lectores se vean obligados a reflexionar demasiado, con grave riesgo de posibles trastornos meningíticos... Así, cuando en la página 29 nos enteramos de que "Sí, era lo temido. Allí estaba el

Tío Juan, el de la úlcera. Y Simona con su niño de seis años, deforme en su parálisis. Y Alejandro, el cheposo. Y Luisa, la de la tienda, en una cama turca. Y la "Cojita", la hija de don César. Y doña Asunción, la madre del carnicero, que nunca acababa de morirse. Y el señor Delfín, con una sola pierna. Y Nano, el chico mono".

Ta gafiñeratzten zuan "La Codorniz"-ek: "Todos estos son habitantes de un pueblo llamado Torre, donde transcurre la acción de la novela. Un pueblo que no deben perder de vista los que piensen concurrir a futuros Nadales, pues según se afirma en la página 16, ese pueblo de Torre tiene 347 habitantes. Y no le falta, a pesar de ello, su ulceroso, su paralítico, su cheposo, su cojo, el chico-mono..."

Esan degu, egilleak berak dionez, "La Frontera de Dios"-ek ez duala *tesisik*. Baña, izatekotan, eta B. Arrizabalaga ta abar bezala billa asiko bagaña, au izango litzake, ezpairik gabe, eleberri onen *tesisa*: baldin gaur itzuliko balitz mundura Jesukristo, ziur asko berriro gurutziltzatua izango litzakela. Ta au, egia esan, gauza gogor-samarra iruditzen zaigu. Eleiza'k eta eleizgizonak berrogei mende auetan egin dituzten lan guziak, alperrikakoak izan ote dira, bada?

Beste orrelako zertxobait ere, mirariai dagokana, adierazten digu, oso argiro ezpada ere, "La Frontera de Dios"-en bere egilleak: mirari-mota batzuek txit gogoko-edo dituala, ta beste batzuek berriz —*Lourdes*'koak, esate baterako— ez ainbeste.

Baña, egia esan, gu ez gera noski iñor, Erljio ta moral-gaiei buruz, novela au epaitzeko. Gañera, ta bere azkeneko orriak dionez, bear diran baimen guziekin argitaratua izan da-ta; ez norengandik, ez non eta ez noiz baimen oriek lortuak izan diran adierazten ezpadi-gu ere.

Alaere, esan genezakela uste degu, gauza arritzekoa dala baña, Erljioari ta moral-gaiei buruz, prakadunak baño eleizgizonak —batez ere, eleizgizon gazteak— txukunagoa topatzen dutela irakurgai au...

Dana dala, apaiz batek idatzia izateko, beraren esakera ta errenkada batzuek gordin-samarrak iruditzen zaizkigu. Orobat, orrialde bat baño geiago ere. 72 ta 73'garrenak, adibidez. Ona emen, letra bat ere aldatu gabe, bi orri orien zati nagusienak.

"Tampoco comprendía esto Magdalena, como no comprendía aquel temblor cuando estuvieron juntos la primera vez, y luego el primer día que él la había besado, y el día del convento.

—El convento, el convento tiene la culpa de que los críos nazcan corriendo demasiado— decían en el pueblo. Y es que las viejas ruinas del convento eran lugar de cita de todos los enamorados.

* * *

Sí, era otra vida lo que había empezado. La vida del cariño había seguido a la de la hipocresía, a la de la ignorancia, a la de la farsa. Los primeros días había sido de felicidad total, la gran alegría que Magdalena no había ni soñado que pudiera existir. Luego había venido otro cambio y había empezado la vida de la pasión, vida casi de odios, llena de entusiasmos y de desalientos.

* * *

Rodrigo le había dicho un día:

—Tu madre comprenderá. También ella se entiende con don Ricardo.

* * *

Magdalena había quedado anonadada. Y de pronto había sentido nacer en su corazón un odio feroz hacia su madre... Sintió que Rodrigo le abrazaba y por primera vez no opuso resistencia ninguna... Había descubierto su venganza. Y cuando se le enturbiaron los ojos no pensó en Dios; pensó, sencillamente, que eso haría sufrir a su madre. Y se sentía alegre. Aunque nació muy pronto la tristeza, se mezcló casi con la alegría.

Ahora se contemplaba en el espejo. Recordó lo que habían hablado el día anterior:

—Tengo miedo. Lo va a notar cualquier día. Se nota mucho. Además vomito muchas veces. Menos mal que ella está muy poco en casa.

El la abrazó. Dijo:

—Quiero que sea un niño.”

Batzuek uste izan oi dute, eleigizonak ez lituztekela idatzi bear, monja-gaiak bakárrik irakurtzeko erako literatura-lanak baizik. Gu ez gera oietakoak. Gure mauka askozaz zabalagoa da. Baña, alaere, eztegu uste, Camilo-José Cela ta lagunen antzeko literatura, eleizgizonak erabiltzeko oso egokia danik. Ta *teknikaz* ezezik, bestela ere, “La Frontera de Dios”-ek badu orrialde batzuetan literatura orren alako zantzu arin bat. Eta *teknikaz* berriz, zantzia baño zerbait geiago; batez ere “La Colmena”, Cela’ren novela iguingarriarena.

Cela’k eta lagunak urratutako bideetatik apaiz batek jotzea, era-keri nabarmena iruditzen zaigu. Apaiz batek bide labain orietan erraz irristada egingo dualako. Ta, gañera, bide orietan Cela’ri ta lagunei apaiz batek ezpait-die egundaño kukurrukurik joko.

Dana dala, ta esanak esan, gu egosgogor-samarrak gera, ta balite-ke orregatik izatea, baña guri eztigu iñork buruan sartuko or lenago

aldatu ditugun orrialde oriek bezalakoak, egokiak diranik eleizgizon batek idazteko. Ez eta gure etxeetako emakumeak, azitxoak izan arren, irakurtzeko ere, *porterak* izan ezik...

Iñolaz ere, Martin Descalzo'k gogo bizi bat zuan. Bai, gogo bizia baña, bestalde, bidezkoa ta txalogarria. Itz batean: Nadal-saria irabazteko irrikitzen zegoan. Eta bazekian gaur sari ori irabazteko literatura egokiena, bereziena ta modakoena, *tremendista* edo *siniestrista* dala. Ta Nadal-sarietarako, literatura mota orren arabera irakurgai bat gertutzea bururatu zitzaion. Ona emen, gure ustez beñepein, "La Frontera de Dios"-en gordekari egiazkoa.

Gaiñerakoan, kritiko batzuek, novela au gora-beera, Bernanos ta Graham Green, Mauriac eta Papini, aipatu dituzte. Apika, Martin Descalzo'k beste novela-egille bat ere ezagutuko du: Carlo Coccioli, "Il Cielo e la Terra" ta "Manuel le mexicain"-en egillea.

Amaitzeko: naiago izango genduke beste gauza bat esatea. Batez ere, apaiz batek idatzia dalako. Baña, orregatik beragatik, apaiz batek idatzia dalako, guri beintzat "La Frontera de Dios" gertirudia etzai-gu ez gogoko ta ez atsegin.

A. ARRUE

ARGI-BIDE TXIKIA. Zugasti Apaizak. Itxaropena. Zaurutz'en, 1957.

Bear-bearreko zan liburu polita. Ez umetxoentzako, ez aundientzako. Bai bion arteko. Tarte ori bete bearrik gendukan gure Eliz-liburuetan. Eta betiko gure Zugasti apaizak bete digu. Eta bete ere ez nolana. Ondo ausnartuta, ondo pentsatuta. Gaiaren aukera, ta itzaren egokiera. Betikoa azaldu zaigu gure Eliz-idazle oia.

Goiz-arratsetako otoitzak, Meza Donea, "Otoitz ederrak", Aitor-tza, Jaunartze, Gurutz-bide, Errosario Santu, Abesti-xorta Eliz-kanturik oituenekin... Eta dana, izkuntzarik ederrenean, umeen einean. Edergarriak, gañera, eta ez nolanaikoak, A. Iriondo prantziskotarrak egindakoak; koloretan baleude, iñorako lotsarik gabeak, umeentzako erarik egokienean...

Orra zer dan gure Zugasti'ren azkeneko liburua. 140 orrialde; boltxikorako neurrian; papera, txuri-txuri ta xendo-xendoa.

M. LEKUONA

ELIZ-KANTA XORTATXOA, Argitaldari: M. B. "Anai-Etxe"
Aldapeta, Donostia'n.

Berrogeitamarrren bat orrialdeko liburutxo au, laburra eta eder-garririk gabea izanagatik, azkeneko EGAN-en (114, 115 eta 119'gn. orrialdeetan) Lekuona jaunak goramenez bete zituen *Kristo'ren Antz-bidea* eta *Itun sarreko Kondaira'ren* anai bixkia edo "irukia" duzu. Gaia, azala eta egille edo antolatzailea bera besteak izanik, borondate gartsu berbategen agertarazi baititu.

Gai auexek arki ditzakegu dirudien baiño ugariagoa den bilduma onetan: Mezaren laburpena leenbizi, euskeraz eta latíñez, eta eliz-kantak gero, aukeraz ere bi izkuntzetan Elizak nonnai erabiltzen dituenak direnean. Badira kantak Aldareko Sakramentuari, Jesus'en Biotzari eta Andre Maria'ri jarriak, Garizuma eta Mixioetarakoak, Gabon-Pazkoetan kantatzekoak; eta azkenik ereserkiak.

Buru batetik bestera, dena da ongi aukeratua eta egoki euskeraz emana. Zabalduko aal da bilduma polit au gure artean bear lukean adiña! Dirurik eza aitzaki txarra izango da beintzat oraingoan liburuxka au ez erosteko. Bakoitzak eztu AMAR ERREAL besterik balio. Norbaiti zor diogu mirari au. Asieran dion bezala:

"Sortatxo polit eta oso merkea;
A. ta D. senar-emazteak,
Jaungoiko ta Euskera zaleak.
idiki dutelako diruaren atea."

L. M.

Sarasola Fr. Modesto, O. F. M. LA CIUDAD DE ORDUÑA Y SU VIZCAINIA. Publicaciones de la Junta de Cultura de Vizcaya. Bilbao, 1957. pp. 116.

Oso ezaguna dut Aita Modesto, liburuxka onen egillea. Lekeitioko seme jatorra dugu bera. Bere bizitzako urterik geienak Valladolid'ko frantziskotarrén komentuan emanak ditu. Eta lurraldearen maitasunak eragínik, urteetan ibilli zaigu Simankasko artxibuan eta Valladolid'ko Txanzillerian ikuska, ango paper zaharren artean argibide-billa, batez ere Bizkaiko kondairari buruzko xehetasunak arakatu naiez. Bein Simankasko artxibuko andereñoak idazkitxo bat agertu

zuan Valladolid'ko egunkarietan. Ara zijoazen jaunen berri ematen zuan. Eta billatzaille oietako batek —gure Aita Modesto'k, alegia— Pizkunde-aroko eliz-iruditegietatik ostutako santua zirudila zion. Alakoxea izan ere A. Modesto'ren itxura ta eitea. Mee, ille-zuri, ba-du alako aszetiko tankera nabaria.

Bere azterketa oien frutu bezela, bi liburu eskeiñi dizkigu: “Vizcaya y los Reyes Católicos” (duela urte gutxi agertua), eta oraingo au.

Bigarrengo onetan Orduña'ko ziudadearen bizkaitartasunaz diardu. (Bizkaian Orduña da *ciudad* aipamen ori duen erri bakarra.) Edonork daki non dagoen Orduña: Araba barrenean sartua, naiz ta Bizkaiarena izan; Bizkaiak Arabako itxasoan berea duen ugarte bat bailitzan.

Aita Modesto'ren liburutik agiri danez, XIII, XIV ta XV garren mendeetan gorabera franko ikusitakoa da erri au. Alde batetik orduñarrak Bizkaiko legepean nai zuten bizi, eta Bizkaiak bein da berriz ori aitortu zuan; baiña bestetik Ayalatarrak (Arabako aundizki batzuek, alegia) erria beren menpean arturik zeukaten. Eta or zegoan istillua: orduñarrak Jaun Kondearen menpetik irten nai, ta ezin. Gaztelako Erregeek etzuten beti garbi jokatu auzi onetan: Fernando Katolikoak berak ere gaur aitortzen zuen Orduña'ren bizkaitartasuna, eta urren-go goizean (jauntxo oiekin ere ondo egon nai ta...) beste lege bat ematen zuen Orduña Kondearena zala adieraziaz.

Bi arpegiz ibiltze ori gaizki eraman zuten bizkaitarrek, eta berek zekiten izkera garratzaz Erregeri arpegira bota zioten. Orduan onek, Bizkaiaren arrazoa ezagutuaz, bein betiko Orduña Ayalatarren menpetik askatu eta Bizkaiari biurtu zion (1480 gn. urtean).

Onekin etzen dena bukatu, ordea. Ayalatarrek ba-zuten gaztelu larri bat, eta andik erri guztia aisa menpera zitekean. Orduña Bizkaiarentzat gelditu zanean ere, gaztelu orren barruan jarraitu zuten Kondearen ogipekoak, eta erriko seme ta alabak etzituzten pakean uzten. Baiña 1521-ko egun batean orduñarrek gazteluari su eman zioten, eta ala auts biurtu zan betiko jauntxokeriaren tresna madarikatu ura.

Gorabera oien berri ematen digu liburu onek. Txalogarria zaigu egille bipilla eta zorretan gaude berakin bizkaitarrak eta euskaldun guztiak, joan denporetako illunpeak argitzearren egiten ari dan lan ederragatik.

L. VILLASANTE

EL ESTILO DE SAN IGNACIO Y OTRAS PAGINAS. Ensayos.
Guillermo Díaz-Plaja, Editorial Noguer, S. A. Barcelona, 1956.

Ogei-bat saiakera dakartzki liburu ernagarri onek. Luzeena ta bikañena, *El Estilo de San Ignacio* deritzaiona da.

Saiakera ontan egilleak sakonik aztertzen du San Inazio'ren idaz-tankera. Batez ere, bere *Carta de la Obediencia* ospetsuan erabilli zuana.

Ontzat ematen du Aita Plazido Mujika'ren iritzi ezaguna. Alegia, San Inazio'ren gaztelarak baduala euskeraren itzala. Baña, ez geiegi noski, Diaz-Plaja'ren ustez.

Gaiñerakoz, eta José María Cossío'ri jarraituaz, Díaz-Plaja'k San Inazio'ren gaztelera klasikotzat jotzen du.

Txit egokiak dira saiakeraren azken-orrialdeko lerroak:

“Las conclusiones de nuestro trabajo pueden resumirse así: vertebrada la prosa ignaciana un hilo mental, sutil y férreo a la vez, que le mantiene en vilo, de punta a punta, sin farrago y sin peso muerto, al servicio de su eficacia dialéctica.”

“Sin perder ésta su fuerza martilleante, hemos encontrado un goce por una cierta retórica, no por severa menos evidente; una noble y sobria elegancia del estilo que no había sido valorada —en su portomenor— hasta ahora.”

“Queda, subyacente, humanísima, una veta de ternura por entre los entresijos de la argumentación...”

A. ARRUE

AITA SANTUA IKUSI NAI? PPC.'ren Argitalpenak. Zarautz'en.
Frantziskotarren Konbentuan.

Argitalpen oietan euskeraz azaldu dan irugarren liburuxka. Euskerera ederrean.

Alustiza'tar A. Ildefonso'k ondo, oso ondo ere, bete du bere arloa. Ez degu besterik esan bearrik.

Gaia, mamia, Javierre'tar Jose Maria'k ederkitxo eratua. *El Papa es así*. Aipatu utsez irakurgalea ernetzen duana. Eta irakurriago ta eskuai ta begiia atxikiago lotzen zaienà. Gaiaren aldetik bezelaxe

idazkeratik ere. Naiz erderaz, naiz euskeraz. Ez bait-degu uste, euskeraz ezertxo ere galdu duanik.

Urte askotan olaxe, A. Alustiza!

M. LEKUONA

Teologilarien Yardunak. YAKIN. Arantzazu'n.

Aurrean daukadan zenbakia irugarrena da, aurtengo Pazkoaldikoa.

Eztakit nola sartu naizen gero eta ugariago eta ederrago ageri den aldizkari ontaz berri emateko egitekoan. Espaini-aldean beintzat —besteetan eztaikit— bekaitzez begiratzen diote gai auetan asten denari eliz-gizona ezpaldin bada, eta ez tut, aal baldin badut, nere burua auzitegietan ikusteko gogorik.

Nerea baiño jakite larriagoa bearko litzake, gaiñera. Bein edo bein, egia da, Izpiritu Santuaren prozesioaz ordu t'erdiz mintzatu bearrean arkitu izan naiz (irakastea debekatua badaukagu ere, ikastera beartu egiten baikaituzte), baiña geroztik ona jakintza au baztertuxe idukia dut.

Auxe bakarrik esango dut, beraz. Txalotzekoa da benetan Arantzazu'ko teologi-ikasleek, beste ordenetako ikasle eta apaizgaien laguntzarekin, artu duten eta betetzen ari diren asmoa. Etzezaketean bide oberik aukera bai bere jakitea geitzeko eta sendotzeko, bai gure izkuntza indartzeko eta lantzeko.

Baiña Teologiaz kanpora ere arkitzen da gauzarik aski aldizkari onetan: filosofia, ekonomia, etnografia eta kultura-gaiak erabat. Ona zenbait gaurkoenen artean autatuak: Menéndez Pelayo, Unamuno, Herriot, neorealismua zineman, musika berria... Berri-usai bizia darie gaiñera zenbait olerkiri eta "Sarri"-ren edergarriei. Oteitza'k gure artean erein zuen azi gaiztoa ezta nonbait txoil galdu.

Itz bitan, ernemiña ageri du nondinai aldizkari onek. Ikasbide ederra ematen digu guztioi. Ezpekigu, bada, aaztu eginkizun eder au guzian laguntzaren bearrean dagoela.

L. MITXELENA

SEASKA INGURUAN

EKITALDI BAKARRA, SEI IRUDITAN.

I Irudia

BARRI ON

Irudia: Nazareth. Etxe baten atadia.

Egilleak: SIMONE, MARI, FEDE. Barrutik AINGERUA ta ABESLARIAK.

II Irudia

ZITALKERI TXINPARTAK

Irudia: Gorri gorri antzeztokia. Sua erdian ta sua ingurutan.

Egilleak: ARRO, ZEKEN, LIZUN, KOIPE, ZITAL, GARRATZ eta ALPER.
(*Zazpi pekatu nagusien ezaugarriak dira.*)

III Irudia

SEASKA BILLA

Irudia: Belen'go kale zarra.

Egilleak: YOSEPE ta MARI. ERRITAR BAT.

IV Irudia

GAU POZA

Irudia: Bazter polit bat mendi artean.

Egilleak: TRONPETA JOTZALLEAK, ARTZAÑAK, AINGERU BAT, AINGERU DANTZARIAK.

V Irudia

BELEN'GO KALETAN

Irudia: Belen'go Kale zarrak.

Egilleak: ABEL, SALOME, NILE, BARRABAS, KAIFAS, BERONIKE, LIDE, GAZTE ALDRA ta UME ABESLARIAK.

VI Irudia

ESTALPE INGURUAN-SEASKAKOA

Irudia: Belen'go estalpea. Aurrea zabal.

Egilleak: YOSEPE, MARI ta YESUS.

(ARTZAÑAK, ERREGEAK, ERRITARRAK. *Dana kantuz.*)

Irudi guztien asieran ta irudiaren aurrez gaya kantuz agertzen, IRAGARLE.

Irudi ta jantziak Yesus jayo zaneko denporetakoak.

Oarra.—Abestiak errikoiak dira. Abestien itzak egillearenak batzuk, besteak errietan oi diranak; eurretari batzuetan aldakuntza txikiak egin dira.

IRAGARLE'ren bertsuak danak egillearenak.

I

BARRI ON

Nazareth. Etxe txiki baten atadia. Eguzki begi. SIMONE ta MARI goruetan.

IRAGARLE.—(*Erriari begira kantuz, antzestokiko egal batetik. Doña: "Migel Agustin"-en erara. A. Donosti, C, 58.*)

Nazareth'en bizi ziraden

Yokin ta Ane aldi baten;

alabatxo bat izan eben

Mari izenez ezagutzen,

Yosepe'kin ezkondu arren

birgiña zala zainduten.

Goiko Jaunak nai izan eban

Bere Semia gizon egin;

Aingeru bat albistari zan

Mari'ri jakin erazorik

bere erraitan Espirituak

biztuko ebala Seme ori. (*Juaten da.*)

(Barrutik leun-leun, ao itxiz "Aingeru batek Maria'ri" eresia entzuten da.)

SIMONE.—Orixe da zeuk daukazun dardaria. Ondo ganora gitxi darabizu gaur.

MARI.—Atzapar puntak nun daukadazan be eztakit, Simone.

SIMONE.—Otz zara ala?

MARI.—Eztakit zer esan be. Nire kezka ta ardurak ez dira makalak beintzat.

SIMONE.—Zelako kezka ta ardurak? Ba'dogu guk, zuk eta nik biyok be, zegaitik kezkatu ta arduraz bizi.

(Ixilune laburra. Lanean diardue.)

SIMONE.—Ekizu gogotsuago, biziago ekin.

MARI.—Barruan, gorputz guztia tentelduta lagaten daustan zerbait igarten dot eta eztakit zer dan.

SIMONE.—Gorputza ta gogua jaso egin biar dira, Mari, makaltasunei mende emon barik. Miñik ez dagon tokian ez dago gaitzik, norbere burutasunak izan ezik. (*Barruro ixilunea. Eresia bigun eta eztitsua.*) Ten egiozu ari orreri bixkorrago. Iñor ez kikildu ta memeldu orraitik zeuk zeure kezkokin.

MARI.—(*Kezkati.*) Ezin naz egon, ezin egon. (*Gora begira.*) Ara... begiratu, begiratu... Eztozu ezer ezer igarten?

SIMONE.—Iñuzentekeririk ez egizu buruan erabilli ta aizetu. Zeure bururik zeuk ez gaixotu beñepein.

MARI.—(*Simone'ri oratuta, ikaraz.*) Bildur naz, Simone. Bildur be bildur. Eldu egidazu gogor, bete betean eutsi.

SIMONE.—Zelako koplak dira, baña, zeuk darabizuzanak? Nire aizta ba'ziña ta umiago izan, a zelako matalazurreko bi artuko zendukezan, gogo gogoz emonak atan be. Bai bein! Rebeka ikusi biarrian naz, bai? ta gero etorriko naz.

MARI.—Etzaitez urrundu. Enagizu bakarrrik laga. Ikaraz nago, dardaraka. Zegaitik sinistu nai ez? Zerbait jaso biar dala ta nago. Bene-benetan, Simone.

SIMONE.—Burutasunok kendu egizuz Mari, Edonor da bestela be zure ta nire guraz. Soñian soñekuak eta, ba'dogu guk zeren bildur izan. (*Jaiki ta juanaz.*) Laster arte. (*Zirikalari.*) Kontuz gero iñok ostu barik.

(*Juaten da. Eresi otsa urrunduten da, ixilduz.*)

MARI.—(*Eroapenez.*) Bakartadiak itzalez beteten nau. (*Lana-ri laga ta jagiten da. Otoitzean lotuten da.*) Zegaitik naukazu ain kezkatu ta ain urduri ta gaixo, ene Jauna? Indarra... indar geyago... bakea... biotzaren nasaitasuna... Jauna'gan nire odolaren bitarteko zarian Dabid, erruki nigaz. (*Bildur biziz.*) Zer da ikusten nagona? Zer da argi ori? Zer nai dozu nigandik, Jauna? Zer nik emon neikezuna ta ukatzen dautsudana? Zer? Zer?

(*Argi txinpartak bizi-bizi, odei zuri bat agertuko ba'leukien antzera. Aingeru abots bakarra entzuten da barrutik, kantuz. MARI dardaraz, adi-adi.*)

AINGERU.—(*Len barrutik entzuten zan "Aingeru batek Maria'ri" ren doñuz, kantari:*)

Biotz biotzez agur Mari, Jaunaren graziz betea, Jaungoikuaren Semeari emango diozu sortzea.

MARI.—Zelan daike niregan sortu Jaungoiko gizon egifa, garbitasunak ba'nau poztu bizi naizela birgifa?

AINGERU.—Goiko Jaunaren al izana neurri gabe da altsua, etorria da zuregana bere Espiritu Santua.

MARI.—(*Belaunikotuz.*)

Arritutik ara ni emen emakumetan mirabena, gertutik nago nigan daiten Jaungoiko orren naimena.

AINGERU.—Bioztun zaite andre Mari, laster da zuga Semea, izentzat Yesus berai jarri, or Jaunaren borondatea.

(*Barriri argi txinpartak eta odei zuria, urrunduz. MARI extasis antzera lotuten da. Berekautan etortean:*)

MARI.—Jaungoikuaren Semiaren ama ni? Ni, jayoteko dan Yesus'en ama? Ni? Dabid'en odolean ez ete besterik ni baño kideago, Jaungoiko altsu ta ona?

(*Apaltasunez belaunikotuta egoalarik, bekokiagz lurre jo arte makurtzen da. FEDE, unetxo samurra, zuri-zuri jantzita, Fedearen ezaugarri lez, kantari agertzen da. Eresia: "Kanta zagusun guziek". A. Donosti IX, E. A. 4.)*

FEDE.—(*Erriari begira.*)

Kanta zagusun guziak ahalik gorena, lauda zagusun Maria, Andre andiena. Jakin zuen zerutik zer zen gertaturen, birgifa gelditurik zela amaturen.

(*Mari'gana urreratuz.*)

Zer Aita Eternalak duzu gaztiatu?
Gabirel aingerua nola da mintzatu?
—Salutatzen zaitugu Birgiña Maria,
grazia da zurekin eta Jaun andia.

(*Geldi geldi Mari'gana urreratu ta burua jaso era-
giñaz, musu bat emoten dautsa. Sinismenaren mu-
sua. Bitartean, ABESLARI TALDEA barrutik andikiro ta
sinimentsu abestuten asiko da:*)

ABESLARIAK.—Kanta zagun guziak ahalik gorena,
lauda zagun Maria Andre andiena.
Salutatzen zaitugu, Birgiña Maria,
grazia da zurekin eta Jaun andia.

(Oyal aldatzea)

II

ZITALKERI TXINPARTAK

Gorri gorri antzeztokia. Sua erdian ta sua ingurutan. Zazpi pekatu nagusien ezaugarri dira antzezlariak. Itzez, esatez, ekiñez eta irudiz pekatu orreïn ezaugarri eta itxura bizi agertzen alegindu bediz.

ARRO, ZEKEN, LIZUN, KOIPE, GARRATZ, ZITAL, ALPER

IRAGARLE.—(*Erriari begira kantuz. Doña: "Ziburu'tik Sara'rat"-
ena. A. Donosti, C. 254.*)

Pekatu nagusien asmoak zein ziren,
Jesus jayoko zala jakiñik ba'ziren?
Batzarrik andienan batuta ziraden
eragotzi gurean jayotza Belen'en.
Pekatu nagusien buruak asmatzen,
Jaungoiko Semiaren sortzeak kezkatzen;
ontasunik ba'zan Jesus'en inguruan
astindua izango zan euren batzarrean. (*Juaten da.*)

(*ALPER ezik besteak sartzen dira, setatsu ta gogor
abestuten, "Akerra ikusi degu"-ren erara.*)

PEKATU EZA.—Batu gaitezen danok asmoak agertzen,
gertu gaitezen danok indarrak zabaltzen.
Sayatu arduraz, ibilli arretaz,
setatsu jo!

Jo, jo, jo, jo! Jo, jo, jo, jo!
Gizonik okerrenak daiguzan itxartu,
grifiarik zatarrenak sutu ta aizetu.
Fedea ondatu, lizuna zabaldu,
onari su!

Su, su, su, su! Su, su, su, su!

ZITAL.—Alper ori beti azken. Sekula sasoiz ezin eldu. (*Deyez.*)

Alper...! Alper...!

ALPER.—(*Patxadatsu.*) Enator ala? Zelako popakoxua da
berau?

GARRATZ.—Danok zain egon biar beti.

ALPER.—Zu lako zazpikiak ba'giña danok, eztakit zer litzaken.
Ez ete giñake ariñegi elduko ta musturrez jausiko?

GARRATZ.—Ariñegi? Su au lenago amatauko da, zuk sasoiz ibil-
ten ikasi baño. Eta, gure zigorrez eta zoritxarrez
ez ei da iñoiz amatauko.

(*Su inguruan exeriko dira batzuk, besteak eroapen
barik batetik bestera ibiliko dira.*)

ARRO.—(*Andikiro.*) Laster jayoko ei da Yesus, Jaungoikoa-
ren Semia.

ALPER.—Jayo daitela. Gizon guztien antzera ilgo da.

ARRO.—(*Asarrez.*) Etziñake orrela jardun biar, Alper. Gure
izateaz zer gero? Zer gugaz?

ALPER.—Zera. Auntzaren gaberdiko eztula. Len baño txar-
tuago bizi ta geyago galdu ta ondatuko ete gara ba?

GARRATZ.—Gure artian biziteko egiña etzara.

ZITAL.—Su txinpartak bizarrik eztautsuela erreten esan lei.

GARRATZ.—Odolik eztaukazu gure arterako.

ALPER.—Ezetz? Alperkeria gizonetan sortu ta biztuko ez
ba'neu, zer? Bakotxak geure zeregiña dogu. (*Kan-
tuz, "Aitak eman daust dotea"-ren erara. Dufau.
G. H. 1922.*)

Aitak eman daust dotea,
neurea, neurea,
trankil goizez eta gauetan,
trankil beti euzki ta illargitan.
Auxe da neure dotea,
auxe da neure dotea.

ARRO.—Laga kantai ta eutsi lanari. Yesus orreri bakerik ezin opa geinke. Gure jakituri guztia alkartu biar dogu orretarako. Zer usted dozue?

BATZUK.—Ori! Ori!

ZITAL.—Zitalkeria sortu eragingo dogu Belen'go etxietan, Belen'en jayotekua izango da kontixu-ta. Iñok ostaturik ez dagiela emon bere gurasoei ta berari. Neure kontu ori.

GARRATZ.—Ori ez da naiko.

ZITAL.—Augusto emperadoreak lege barririk ez ete daike? Jayo barriak bakerik ez dabe izango legepian sartu arte. Ori be neure kontu.

ARRO.—Etzara makala txikotak lotu ta kotak artzen. Baña geyago biar da.

ZITAL.—Herodes zoratu daigula nai dozue? Gaitz ete da Herodes aizetsuari lepua igortzi ta jayo barri guztiak ilteko aitzaki bat burutan sartzia?

ALPER.—Zoruak zeuek zarie. Uste dozue Jaun altsuak bere Semia jayo eragingo dabela egun bi barru ilteko?

GARRATZ.—Alperren kontuak dira orreik, alperren aitzakiak. Zure gogua ezagutzen dogu. Ezer egin ez eta or konpon.

ZEKEN.—Jayo daitela. Eta zer? Biziko da, bai. Dabid'en iragar-kizunik eztakizue? "Nire kutunenak, nik usterik osoena jarri neban berberak, aretxek salduko nau." Yesus jayoko da... baña onezkeru Judas be biziko da besterren baten. Judas...! Judas...! (*Kantuz, boltsa bat eskuetan erakutsiaz!*)

Txin, txin, txin, txin, diruaren otsa,
begiak alaitu eta biotza poztutzen dauna.

Txin, txin, txin, txin, diruaren otsa!

Onetxek salduko dau jayoteko dan jauntxua.

KOIPE.—Ori, Zeken. Ederto!

LIZUN.—Or dago joko dautsagu?

ARRO.—Zeuk befepain, Lizun, oraindik aorik eztozu zabaldu.

LIZUN.—Ni... ixilik egon naz, baña nire gogua ez dago geldirik.

(*Zitalkeriz!*)

• Madalene sortuko da, Madalene!

Madalene sortuko da, Madalene!

Madalene biziko da zoragarri

bide bazterretan maitagarri,

gazte askoren errukarri.

Nok begiak aregan ez irarri?

(*Kantuz.*)

Ai Madalen, Madalen, Ai Madalen!
Zugaz pentsaten neban orain baño len.
Zeñek kopeta galdu ez zu ikusi ondoren?

ALPER.—Uste dozue neska lizun ta arin batek, maitagarri be maitagarri izan arren, Jaungoikoa galduko dabela?

LIZUN.—Eta uste dozue bere maitasunak, aren begirakune zoli ta eztitsuak, aren ibilkera labanak, aren musu be-roak berbalekurik ez dabela sortuko?

BESTIAK.—Egia galanta!

ARRO.—Ixilik zagoz Koipe. Eztozu ezer pentsaten?

KOIKE.—(*Labankeriz.*) Nik, beti lez, atzaparrak mixkaten pentsaten dot. Jan-edan gozo ta koipetsuetan. Zer dira emakumiak, zer lizunkeriak, zer diruak? Gizonak, aberatsak nai beartsurik andienak, gosez bizi diranak nai puztuta tatarrez ibiliko diranak, maietan saldu ta jausiko dira. Jan ondorenetan... jan eta edan patxadaz, sendo, ugari, koipetsu, eztitu egin ondoren.

ALPER.—Amaika bidar entzundako kantua!

BESTIAK.—Ixi!

KOIKE.—Kana'n eztaiak izango dira. An ikusiko dogu jaun-txu ori. Millaka gizaseme eruango doguz bertara, eztaietara. Ta mai utsean, danen barregarri lagako dogu bere altasuna, berak naiko daben doai berezia.

ALPER.—Mai utsa? Urik dan bitartean ardaurik ez da faltako.

GARRATZ.—Zure alperkeriaz kutsututen jakiten ba'dozu, olakorik ezin egingo dau.

LIZUN.—Danon asmuak jakin dira. Zegaitik zurea gorde, Arro?

ARRO.—(*Andikiro.*) Arro ibilli daitela, arro. Orixe nai dot. Eta arroen dabillanian, errege dala uste danian, altsuen dalakoan agertzen danian, Pedro zirikatuko dot nik. Pedro, bere lagun andia, mamu antzera erabiliko dot. Ikusiko dozue aren ala Pedro'k ukatuko dabenian. Abere arro bat, ollarra, an izango da ukapen orren testigu edo ziñaldari, bere burlaz.

ALPER.—(*Labankeriz.*) Ba'nekien zu agertuko ziñala arro. Txori ba'ziña, a zelako birigarro!

ZITAL.—Zu etziñake izan biar diablo.

ALPER.—Nun nitzake emen baño kaxkarro?

ARRO.—(*Jaramonik egin barik.*) Eta ori gitxi ba'litz, il aurrean, izerdi likiñetan dagoala, munduaren zoragarritasuna begien aurrez aurre jarriko dautsat... (*burlaz*)

izerdi ori otzago biurtzeko. Bere il-aurrea larri izan daitela egingo dot. Gurutze bat alde batean ta anditasuna, zoriona, aberastasuna, altasun guztia bestean. Ondo deritxazue?

LIZUN.—Arro'k diñona beti nausi.

ZEKEN.—Ala daigula ikusi.

ALPER.—Ez eteko da lenengoz jausi?

ARRO.—Ken ortik, Alper itxusi.

ALPER.—Ni itxusi? Jokatu geinke ikusi makusi.

GARRATZ.—Umekeririk ez daigun. Naiko da txantxarrik. Danok dakigu zer egin biar dogun. Suaz zigortu ginduzan Jaunaren Semia ondatu daigun. Gizonetan sua sartu ta biztu daigun bera erreteko. Sua aizetu, suari erain, sua bixkortu. Sua! Sua...!

DANAK.—Sua! Sua erabili daigun, sua!

(Bixkor jaiki ta SU DANTZA asten dabe suaren inguruan. Biziro ta arin. Dantza amaitukeran, sua bizibizi anditzen da ta zabaldu. Ames antzera su orrek inguratu ta iruntsiten ditu zazpi diabru edo pekata nagusien ezaugarriok. Oyal aldatzea.)

III

SEASKA BILLA

Belen'go kale zarrak. Irudi au dana kantuz egiten da, "Yosepe ta Maria" kanta zarraren eresiz.

IRAGARLE.—*(Bakarrik agertzen da, erriari irudia agertzen. Geroago YOSEPE ta MARI sartuko dira, abestiak agindu ala ate joten.)*

Yosepe ta Maria beren Yesus'ekin joan ziran Belen'era gaurko gabarekin.

YOSEPE.—*(Mari'ri.)*

Or goian etxea: jo daigun atea...

(Iru edo lau aldiz joten dabe astirotsu.)

Gizonak leiora nekez irtetzea!

IRAGARLE.—Bi eta iru bidar jo tuzte atiak, erantzun ba'liete bere maitatiak!

(Yosepe'k ate joten jarraitzen dau, etxea aldatuaz.)

- YOSEPE.—Beste etxe onetan ein daigun eupada.
Zabalduko ete da iñor bizi ba'da!
- GIZONAK.—(*Asarre, atea erdi irikiz.*)
Zein dala zaratatsu nire ate joten?
Gabaren ordu onetan zer dabilzu emen?
- YOSEPE.—(*Apal.*)
Dontzella eder bat dakart nik aldean,
semea datorrela bere sabelean.
- GIZONAK.—(*Destañez.*)
Seme ta dontzella au nola diteke?
Gezurti eder ori ortikan ken zaite.

(*Atea zaratatsu itxilen dau. Yosepe malkoz gerta
tzen da Mari'ri begira.*)

- MARI.—(*Adoretsu.*)
Bioztun izan zaite, bioztun Yosepe!
Gaur gure Yesus onak jaio bear luke!

(*Astiro-astiro urrunduten dira.*)

- IRAGARLE.—Orrela ibil ziran Yosepe ta Mari
nun sortzea emongo Yesus aurtxoari. (*Oyal aldatzea.*)

IV

GAU POZA

Bazter polit bat mendi artean. Gau-erdi ondorena. Gau gozua. TRON-
PETA JOTZALLEAK, ARTZAÑAK, AINGERU BAT, AINGERU TALDEA.

- IRAGARLE.—(*Erriari, "Ama Birgiña Erkudengoa"-ren doñuz. Az-
kue, C. 726.*)
Au gau ederra, zoragarria,
gizonen poz ekarlea! Aingeru ta artzain,
gizon guztiak pozez kantari dira.
Yesus aurtxoa askatxo baten
jayo barri da gaixoa.
Bake egarriz bizi ziraden
aldi onetan munduan. Bake ekarle
ara Belen'en Jainko umia seaskan.
Zeru urdiñean izar bat dager...
dantza dantzari yenteak. (*Särtzen da.*)

TRONPETA JO.—(*Lan tronpeta jotzalle agertzen dira. Andikiro, alde-tara begira* “*La tête bizarre*” *Luis XV denporetako eresia astirotsu joten dabe, Gerogo abestuz:*)

Gaur sortu da Yesus aurra. Oi au zeruaren doaia!
Gaur sortu da Yesus aurra, danok pozez daigun kanta.
Aizeak zabal barri ona mundu guztiak jakin dagian,
Yesus aurtxoja jaioa da askatxo baten gañian.

(*Barriro eresi berbera tronpeta otsez. Juaten dira.*
ARTZAIN TALDE BAT *agertzen da. Gora begira, bazterretara begira, zerbaiten susmoan.*)

ARTZAIN 1.—Izar orrek zer darakuskula, baña?

ARTZAIN 2.—Ardiak egon eziñez dabiz.

ARTZAIN 3.—Ekaitz gogorren bat datorrela esan lei.

ARTZAIN 1.—Olako itxura andirik ez dago.

ARTZAIN 2.—Zek darabiz ba ardiak lo eziñez?

ARTZAIN 1.—Ni izar orrek zurbilduten nau. Beti gora begira ta sekula ikusi ez dodan izar orrek.

ARTZAIN 3.—Otsoen bat edo piztien bat somatu ete dabe ardiok?

ARTZAIN 1.—(*Garratz.*) Eztala ori. Izar orrek... Izar orrek zerbait adierazi nai dabela!

ARTZAIN 2.—Izar bategaitik ardiak ez dira inoiz zoratu.

ARTZAIN 1.—Izar orrek albistaren bat dakarrela!

ARTZAIN 2.—Zera ekarri. Ez egizu olako amesik.

ARTZAIN 1.—(*Setatsu.*) Biotzak diñost izar orrek dei egiten dabela.

(*AINGERU bat kantari entzuten da. Geroago dantza-dantzari ta kantuz sartuko da, bizi, alai. Dantza polita artzañen inguruan berak dagiana. Doñua: “Alegranzia, bozkario.” “Kantikak” A. Lertxundi, 261.*)

AINGERU.—(*Barrutik.*)

Alegranzia, bozkarioa,
bake, grazia, amodio!

ARTZAÑAK.—Oi, auxe da, nork du kantatzen?
zerk du ba'da gaua argitzen?

AINGERUA.—(*Dantzari sartuaz.*)

Ni naiz zerutik bialdua,
Jaunaren gandik etorria.

ARTZAÑAK.—Jarri gaiten danok auspez,
zer ete dan gara bildurrez.

AINGERUA.—Ez, ez ikara artzain onak.
Zoazte guztiok Belen'era.

- ARTZAÑAK.—Nork dizkigu ardiak zainduko?
Zer daukagu an egiteko?
- AINGERUA.—Egun da sortzen Yesukristo,
gizon guzien salbatzeko.
- ARTZAÑAK.—Oi berria, miragarria.
Gu ain umil nola ba urbil?
- AINGERUA.—Aur txiki bat da askatxoan,
lasto otzean tapatua.
- ARTZAÑAK.—Goazen, goazen, jo Belen'era,
an Jesus'en adoratzen.
- AINGERUA.—Amodioa Jainkoari,
bake gozoa gizonari.
- AING. ta ART.—Bozkario, alegrantzia,
amodio, bake, grazia.

(ARTZAÑAK konturatu orduko AINGERUA ezkutaten da. Nun ete dan, nora jun ete dan kezka aziko dira.)

- ARTZAIN BAT.—Aingeru! Aingeru!
- ARTZAIN 2.—Nora jun ete da? Nun sartu da bera?
- ARTZAIN 3.—Aingeru! Zegaitik gu bakarrik laga orain? Zer egin biar dogu guk?
- ARTZAIN 2.—Nora jun dala, baña, len baña kezkatziago lagata?
- ARTZAIN 1.—Nik esaten neban izarrak zerbait adierazoten eبالا.
- ARTZAIN 2.—Etzaite olako buru gogor.
- ARTZAIN 1.—Nai dozuena esan, baña izarra or dago geldi.
- ARTZAIN 3.—Jesus'en billa nundik asiko gara? Nok daki nun ja-yo dan?
- ARTZAIN 1.—Izarra or dala gidari! Eneban esaten?
- ARTZAIN 3.—Jakín ondoren, danok igarle.
- ARTZAIN 1.—Begien aurrian ez gendun izarroí bere argiak itsutu biarrez?
- ARTZAIN 2.—Begien aurrekoak nekezen ikusten dira sarri.
- ARTZAIN 3.—Gizonak olako setatsua izan biar dabenik be...
- ARTZAIN 1.—Entzun nai ez ba'dozue be izarra, izarra, izarra dala adierazoten nora jo biar dogun.

(ARTZAIN batek soñua atara ta besteak bere inguruan batzen dira dantza asmoz eta itxuraz. Dantzan asi ta laster argitasun bizi bat nabaitzen da, geroago biziago. ARTZAÑAK arrituta, eskuak gora jasota, belau-niko jausten dira. Kantari datoz AINGERUAK geroago urrerago. Kantuz eta dantzari sartzen dira. Balet era-

ko dantza ikusgarri ta yasekoa eratu begie. ARTZAÑAK, eurak ikusi ala, bastartzen dira, zurbilduta lez ikarata, zer ikusten daben sinistu nai ezik. Orrela jardun begie dantza ta abestiak irauten daben artian.)

(Doñua ta bertsuak: "Kantikak" A. Lertxundi. 278.)

AINGERUAK.—Gau erditan aingeruek bet betan datoz kantatzen.
Eta aldeko mendiak baltsan dute erantzuten:
Gloria in excelsis Deo.

Errazue artzain onak norentzat kantu oriek?
Nork tu merezitu kantak? Zertako kantu oriek?
Gloria in excelsis Deo...

Oriek dute erraiten Yesus aurra dela sortu,
bear gerala Belen'en alegantzietan sartu.
Gloria in excelsis Deo...

Elgar aditurik goazen Mesias ikusterat,
Yesus'i gure biotzen eta bozen eskaintzerat.

Gloria in excelsis Deo...

(Oyal aldatzea)

V

BELEN'GO KALETAN

Belen'go bazter bat. Kale zar ertzak egaletan.

IRAGARLE.—*(Kantuz, erriari begira. Doñua: Alferretan aiz sortzen. Askue, C. S. VII-15.)*

Belen'go estalpean Yesus negarrez;

Belen'go kalietan biotzak gorrez:

etxian zoriona ta ezagutzen ez,

zoritxar andiagoa ez da ain errez.

Urrunetik, zintzo, alai, eskintzalleak,

arriturik utziaz, bai, ango yenteak.

Fedez sinistu ez nai zorion ainbeste;

Yosepe ta emaztaii dana erbeste. *(Juatzen da.)*

(ABEL umetxo itsua SALOME bere amaren besotik sartzen da. Urrundik datoz, neke itxuraz. Doñua: "As-tea luze." Askue, C. 98.)

ABEL.—(*Kantus.*)

Nekatua naz, ene amatxo:
noiz ikusiko Yesus umetxo?

SALOME.—Biotzak diñost, ene kutuntxo,
laster dogula arkituko.

ABEL.—Iturritxorik ez ete da emen?
egarri latz au nun asetuko?

SALOME.—Izango da, bai, emen Belen'en,
laster dogu galdetuko.

ABEL.—Yesus umia billatu ondoren
nire musurik naiko ete dau?

SALOME.—Yesus umiak pozaren pozez
irribarretxo egingo dau.

ABEL.—Irribarretxo niri egingo
ta nik zelan bera ezautuko?

SALOME.—Irribarrezka zuri jardungo
ta zuk Yesus ikusiko.

(*NILE agertzen da ur edarra edo pitxar bat bu-
ruan dabela.*)

SALOME.—Ur pitin bat, mesedez, seme itsu onentzat, borondate
oneko andra ori.

NILE.—Ura? Emendik laster, aurreko bidian dozue potzua.

SALOME.—(*Eroapenez.*) Bideko neke ta beroz egarritu egin da
ba, laztanau.

NILE.—Nora zoaze?

SALOME.—Belen onetako ertzean, estalpe batean, Yesus jaioa ei
da. Ikusi nai seme itsu koitadu onek.

NILE.—Itsua ta ikusi?

SALOME.—Yesus orrek itsuak argituko dituanik eztakizu, ene
andria?

NILE.—Eztaruzue uste makala! Zuaze zeuon bidian, zeuon bi-
dian jua.

ABEL.—(*Kezkaz.*) Zer diño, ama, zer?

(*KAIFAS eta BARRABAS, ume koskor bi, sartzen dira.*)

SALOME.—(*Umiari.*) Ura nun dan ba'dakizue?

BARRABAS.—Nile'k eztautsue pixka bat emon ala?

NILE.—Erakutsi egiezue zeuok bide bazterreko iturria nun da-
gon, ez dago urruti be-ta.

BARRABAS.—Ori, ostera, zekenago da...

NILE.—Orra ba-nator, gero, lotsagabe ori, min ori kenduko dautsut.

KAIFAS.—Emongo leuke orrek zera...!

SALOME.—Nire gorputza potzura erasteko zartxua da ta gogorra, bai?, ta onek be, gixajo onek, ikusten ez daben lez...

BARRABAS.—(Errukiz.) Etorri, andria, neuk jasoko dautsuet ura-ta.

KAIFAS.—(Oso-osorik Nile'ri.) Txirrist egin eta edarria lapras-tadaka jausiko al yatzu ba!

NILE.—Or beroi, Kaifas arpegi zikin, barritxu zistriñoi, iñori errukia artuta. Noiz ikusi beroi olako borondatetsu, toki guztietan lapurretan dabillan ume pongoliñuoi?

KAIFAS.—Merezi zeunke zoritxarreko mutil onek daruan maki-liagaz edarria jo ta milla zati egitia.

NILE.—Esaten dozulako be gero! Koipesto zikiñoi alakuoi, nai dozu begiondoko betuliok neuk orraztu? (KAIFAS'eri asarreka dabillan bitartean, BARRABAS NILE'ren atzian ibilliko da, KAIFAS'eri begiak in gal-detsen NILE'ri koskillak egitia nai ete daben. KAIFAS'ek baietz diñotso buruakin eta BARRABAS'ek NILE'ri gerri gerrian kili-kili egiñeran, edarria jausten yako oneri egiten daben garraxi ta saltuagaz. Zaratatsu asten da BARRABAS'en atzetik.) Auxe da biarra, biarra auxe danez! Lotsagalduko ume mo-kuok alakuok! Eztautsut baketan lagako gaur beintzat. Aitak eta amak emoten ez ba'dautsue be, neuk eztautzuet lagako. Ez orixe!

(BARRABAS'en atzetik lasterka juten da.)

KAIFAS.—(ABEL eta SALOME'ri elduta.) Guazen arin emendik. Ederra egin dogu. Nok esan edarria apurtuko zani-
nik? Berak be borondaterik eztauka bai? ta... Urren-
gorako ikasi dagiala. Orrek eleutsake urik ez beste
ezer emongo ezta... ezta... Herodes berari be.

(Juten dira.)

GAZTEAK.—(GAZTE aldra bat sartzen da kantuz eta dantzari, al-boka, pandero eta abar, zaratatsu.)

Belen'era, Belen'era, Belen'era, Belen'era,

Jesus'en legepean gure biotzak jartzera.

Guazen Belen'era! Guazen Belen'era!

BATEK.—Belen'go portalian estalpe batian jayo da Jesus ona askatxo batian.

Astua ta idia dauzka aldamenian,
arnasaz berotzeko ostutzen danian.

DANAK.—Alegratu gaitezen gaurko gabarekin,
gure Yesus onaren etorrerarekin.

BATEK.—Kristalian argia garbi da pasatu,
jayota gero ere dontzella gelditu.
Espiritu Santuak emonik grazia,
aren kontzeziñoia beti da garbia.

DANAK.—Alegratu gaitezen gaurko gabarekin
gure Yesus onaren etorrerarekin.

BATEK.—Yesus eta Maria Belen'en sarturik
etzioten emon nai iñok ostaturik,
tristuraz eta otzez zeuden plakaturik,
ala gelditu ziran desanparaturik.

DANAK.—Alegratu gaitezen gaurko gabarekin,
gure Yesus onaren etorrerarekin.
Artu makillak eta bixkor mutillak,
artzañok jun gaitezen Yesus'en billa.
Belen'era, Belen'era, Belen'era Belen'era,
Yesus'en legepean gure biotzak jartzea.
Guazen Belen'era...! (*Juaten dira.*)

NILE.—(*Asarre sartzen da, bere artean barriketan.*) Ume de-
moniñuok alakuok edarria neuri apurtu? Zelako
lotsagabetasunaz apurtu be? Biziko ete gara biza-
rrik eztauken umiokin? Obeto egingo leukie orreik
arazoren bat artu, pandangoa joten ibilli barik iño-
ren barregarri. Baretuko ete doguz eurok, baretu?
(*BERONIKE sartzen da. Atso zar igarra. Otzara luze
edo kopaleta buruan, sagar eta ortuariz beteta. At-
seden artzeko otzaria beratzen dau. Kantuz. Do-
ña: "Nun dago amandrea?"*)

Atxotxu gixajoa, nun dozu astua?
Lertuko zu burua. Ori da sestua!

BERONIKE.—(*Ardudarik ez ba leutsa lez.*)
Nun da, emakumia, Yosepe'n etxia?
Mari bere emazia Yesustxo umia.

NILE.—Yosepe'n etxia emen? Ez beintzat Belen'en,
nik barri jakifiarren bazterrik bazterren.

BERONIKE.—Izarraz gidaturik bidean asirik,
arin naz urbildurik amesez josirik.

NILE.—Or goiko estalpean nik dakidanean,
gauerdin jayoa zan ume bat pobrezan.

BERONIKE.—(*Otzaria artu ta burura jasoaz.*)
Bixkor nua bertarat, jaso au leporat,
etxeko opariak Yesus'i eskintzerat.

(*Juaten da tatarrez.*)

NILE.—Estalpeko umia Jaungoiko semia?
Koitada koitadia ori da fedial!

(BERONIKE *eskutan arte begira geratzen da, buruari errukiz eragiñaz. Edarra zatiak eta pusketak batzen asten da.*) Lotsia be lotsia da orraitio eurena Sekula olakorik! Nik orduan atrapau ba'neu Barrabas pisterre ori, zatitu egingo neban, ba, zatitu (*edarra zati bat lurrera jaurtiaz*) auxe zatitu ta birrindu dan lez.

(LIDE *agertzen da esku otzara baten kapoiak daroazala..*)

LIDE.—Zer dabizu andratxo ain asarre?

NILE.—Edarria apurtu dauste ume zistrin bik, edarria apurtu ume moko gargar bik. Nire gurasoen gurasoakandik etorran edarria.

LIDE.—(*Astiro itz egiñaz.*) Ai andratxua! Amaikatxu gauza ta amaikatxu sinismen jausi ta apurtu biar dira lasted. Zegaitik apurtu dautsue ba?

NILE.—Urik eneutsela emon eskeko biri ta zer arei?

LIDE.—Borondaterik ezak beti dakar atzetik ondoren gaiztoen bat. Borondaterik eza... a!, ai, ai!... borondaterik eza gaiztua da, okerra, zitala, zapukeria, zekenaren errua, do-llor-ke-ri-a!

NILE.—Enagizu berotu zarian orrek, len be naiko brixak urtenda nagolako.

LIDE.—Gaur ez asarrerik, andratxoa. Eztakizu Belen'en zoria? Zure erri onen zoriaz etzara konturatu?

NILE.—Niretzako kalte galanta beintzat.

LIDE.—Zer da ur ontzi bat mundu guztiari egarria kenduko dautsana emen ba'daukazue?

NILE.—Amesetan zabiz edo zoroetxen batetik iges egin dozu?

LIDE.—Amesetan? Nire poza ba'zenki...! (*Kantuz.*)

Belen'en sortu zaiku Yainkoa,
arratseko gaberdian;
otzez dardaraz dago gaixoa

lasto pixkaren gañian,
bero ahalez berotu daigun
atsa eman ez musuan.

Etzaitu poztuten barri alai zoragarri onek?

NILE.—Poztu? Nok emongo daust orain edarra barria?

LIDE.—Biztu zaite emakume, poztu ta alaitu. Zure egarria edarra barik asetuko dabena ementxe sortua da ta. Jaso biotza. Bixkortu ta bete pozez. Ase bakez, emakumia! (*Kantuz.*)

Ainitz maite dut nik ere ama
ni sortu nindualako,
baña aurtxo au maiteago dot
nigaitik jayo dalako,
bake egarriz bizi geranok
aseko gaitualako.

NILE.—Odolak irakiten daukadaz, atsotxu sorgiña, ta zora-keririk ez niri.

LIDE.—Maitetasuna zer dan ba'zenki, a zelako pozez ziña-teken orain.

NILE.—Itxura bako lelokeririk ez aitatu.

LIDE.—Eztakizu antxiñatik igarriak zer iragarten eben?

NILE.—Nire sinismenak eztaki olakorik.

LIDE.—Laster egi barri batek berotuko gaitu. Eta gure biotzak bare biziko dira. Asarria ez da besterik barru estu ta txikiaren txipristiña, txinparta baño. Alkarri lagundu ezkeror asarre gitxi sortuten dira.

NILE.—Nok esan dautsu nire barririk? Norbere gona barri jakin biar izaten da ifloreenan sartu aurretik.

LIDE.—Enazu ezagutzen, baña laster bai. Ez ni, nire esana baño.

Begira... begira... Jaunaren albistariak or datoz, Belen'eri zorionak emoten.

Begira... begira... Itxartu egizuz belendarrak, jo ateak, deitu danei, jagi eragin Belen osoari. Juan zaite etxerik etxe barri ona zabaltzen, zeuon zoria adierazoten.

Beste erri batek izango ez daben zoria zeurea da Belen!

(*UME aldra sartzen da Jaunaren albistari (heraldo) lez jantzita. Iru edo lau abotsetara abestuko dabe. NILE ta LIDE euren begira adi adi.*)

UME ABESLA.—Oi Bethleen... Ala egun zure loriak,
Oi Bethleen! Ongi bai tu dizdiratzen
zuganik eldu den argiak, betetzen tu bazter guziak,
Oi Bethleen, Oi Bethleen!

Zer ohore! Ala baitzera goratua!
Zer ohore! Zer grazia, zer fagore!
Zeruaz zãre hautatua, Yesus'en zãre sor lekua.
Zer ohore! Zer ohore!

(Oyal' aldatzea)

VI

ESTALPE INGURUAN - SEASKAKOA

Estalpea. Jayotzako irudi bizi, samur, yaseko, zoragarria egin bedi. Egal baten estalpe aurrea. **MARI** ta **YOSEPE** ikusten dira **YESUS** umetxoaren zaindaria. **ARTZAÑAK**, **ERREGEAK**, **ERRIKO YENTEA** aurrez aurre. Erregaloak daroetz besoetan, buruan, lepoetan, otzaretan. Antzetzokiak agindu ala beste yente, bertan eratsu sartu-ala, Oyala ja-soeran danak abestuten: "Oi Eguberri gaua" Lapurdi'ko itxas errietako elizetan abestu oi dan erara.

DANAK.—Oi Eguberri eguna, bozkariozko gaua!
Alegeratzen duzu biotzean kristaua.
Alegeratzen duzu biotezan kristaua.

BATEK.—Mundu guzia duzu zorionez betetzen,
zeren zuk baituzu Mesias goratuten,
zeren zuk baituzu Mesias goratuten.

DANAK.—Oi Eguberri eguna, bozkariozko gaua!
Alegeratzen duzu biotzean kristaua.
Alegeratzen duzu biotzean kristaua.

BATEK.—Gauza guziak dira orain alegeratzen,
orobat egiterat gaituzte erakartzen,
orobat egiterat gaituzte erakartzen.

DANAK.—Oi Eguberri eguna...

BATEK.—Biotzik beroenaz kantari gabiltz gu,
zorionean dela Jainko Semea sortu,
zorionean dela Jainko Semea sortu.

DANAK.—Oi Eguberri eguna...

(YOSEPE'k, keñuz, ixilik egoteko dinotso yenteari,
ixilik egoteko, Yesus'ek lo egin biar dabela-ta.

Negarrez dagon Yesus ezin ixildurik ariko da MARI.
YOSEPE'k naiko dala, eskartsu dala, pozik dirala.

DANAK, asken agurra egin nai leuken antzera be-
launikotzen dira. Seaska abesti bat asten da iru edo
lau abotsetara. DANAK, itz barik, ao itxiz laguntzen
dabe abestiari, MARI'ren abotsa zoli ta maitekor en-
tzuten dan bitartean danen gain.)

MARI.—Loa, loa, seintxu laztana, loa, loa kuttuna...
Or goian dabiz aingerutxoak, kuttunoi, eure begira.
Loa... loa...

Pospolintxu maite biguna, loa loa kuttunoi...
mundu guztiko biotz begiak zuretzat, laztan samurroi.
Loa... loa...

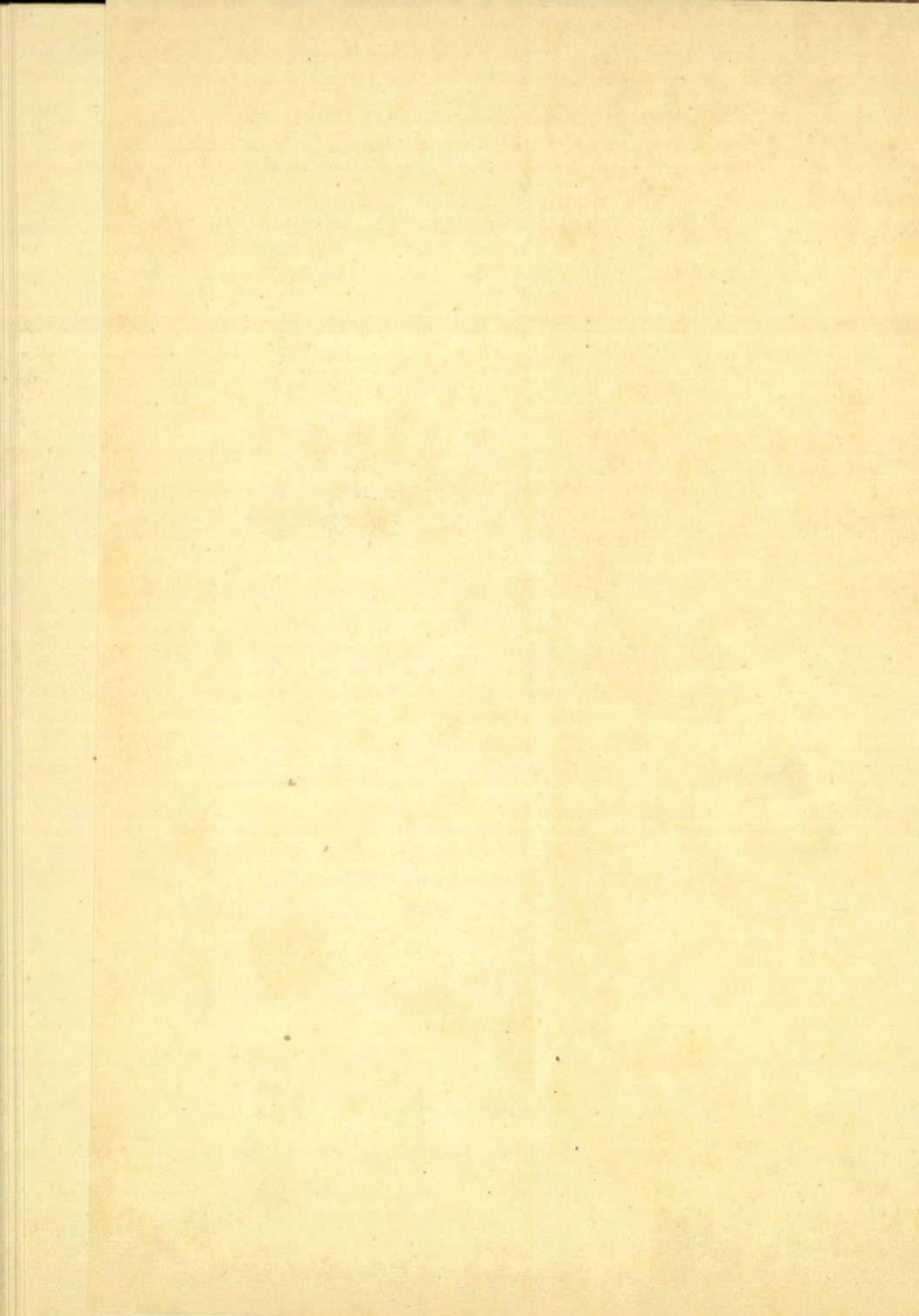
(Seaska abestia amaitueran IRAGARLE agertzen da,
asiarako "batek MARIA'ri"-ren doñuz kantaten:)

IRAGARLE.—Eta orrela, gure zorian, aingeru itza betea zan.
Yesus Jainkoa gure artean gizon egifiik bizi zan.
Jaun andereak agur ta erdi, txalo zuen mesedeari.
Yesus aurtxoa maite beti, biotzak emon berari.

AGUSTIN ZUBIKARAI

(1956'ko gure Eguerri-sariketan
bigarren sariz sariztatua.)

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLORENDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 10 Ptas.

Suscripción anual: 35 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales. Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN